

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

ISSN 1210-2016

**BULLETIN
UNIVERZITNEJ KNIŽNICE
V BRATISLAVE**

V čísle:

Informácie z UKB
Informácie zo seminárov a porád
Rôzne
Personálie
Ocenenia
Kalendár akcií

Bratislava 2006

O b s a h

INFORMÁCIE Z UKB

Týždeň slovenských knižníc v Univerzitetnej knižnici v Bratislave Tatiana Popová	6
Ľudovít Štúr a Univerzitná knižnica v Bratislave Bronislava Svobodová – Kamila Fircáková	7
Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006 a súborný katalóg periodík Lýdia Sedláčková	13
Dejiny knižnej kultúry v diplomových prácach Miriám Poriezová	19
Slovenské tlače Kráľovskej univerzitetnej kníhtlačiarne v Budíne Michaela Mikušová	20
Kniha na Slovensku v osvietenstve 1780-1792 Petronela Bulková	30
Slovenské tlače z tlačiarne Viktora Hornyánszkeho Lívia Kurucová	41
Moje spomienky na starú Univerzitetnú knižnicu Milena Cesnaková-Michalcová	50
Exkurzie pre verejnosť	54

INFORMÁCIE ZO SEMINÁROV A PORÁD

Pracovný seminár riešiteľov projektu Web Cultural Heritage Jana Matúšková	56
Európsky kongres. Uchovanie písomného kultúrneho dedičstva – národná úloha v Európskom rámci Emília Hanusová	58

Dni retrospektívnej bibliografie 2006 Katarína Pekařová	60
CASLIN 2006 Soňa Minarová	62
MVS dnes a zajtra. Celoslovenský odborný seminár Katarína Marušiaková	65
INFORUM 2006 – Budúcnosť vyhľadávania vedeckých informácií Katarína Marušiaková	67
RÔZNE	
Katalóg alebo internetový portál ? Katarína Gabovičová	70
Povinné výtlačky elektronických publikácií (Prehľad legislatívy vybraných krajín vrátane Slovenska) Jana Matúšková – Beáta Katrinčová	75
Európske motívy spätnej väzby knižnice a používatelia Alojz Androvič	85
PERSONÁLIE	
Jubilantka Kamila Fircáková Zlatica Pytlová	97
OCENENIA	
Ocenenie Univerzitnej knižnice	99
Cena primátora Bratislavy PhDr. Tiborovi Trgiňovi	100
KALENDÁR AKCIÍ	
Podujatia uskutočnené v Univerzitnej knižnici v Bratislave v 1. polroku 2006	102

INFORMÁCIE Z UKB

TÝŽDEŇ SLOVENSKÝCH KNIŽNÍC V UNIVERZITNEJ KNIŽNICI V BRATISLAVE

7. ročník týždňa Slovenských knižníc začal 27. 3. 2006 a trval do 2. 4. 2006 a my, zamestnanci Univerzitnej knižnice v Bratislave, sme sa tešili, že sme mohli v zrenovovaných atraktívnych priestoroch knižnice ponúknuť našim čitateľom a návštevníkom viacero podujatí výchovno-vzdelávacieho a kultúrneho zamerania. Tak ako po minulé roky, aj tento rok, boli aktivity Univerzitnej knižnice v Bratislave (UKB) veľmi rozmanité a širokospektrálne.

Počas celého týždňa boli čitateľom knižnice anulované poplatky za prekročenie výpožičnej lehoty. Túto možnosť vrátenia kníh využilo 406 čitateľov, ktorí vrátili 2456 zväzkov a odpustené boli poplatky vo výške 77 295.- Sk.

Krátke prezentácie z báz dát UKB prebiehali 4-krát denne po 15 minútach v prednáškovej miestnosti na Ventúrskej ulici a taktiež sa návštevníci knižnice mohli každý deň zúčastniť na prehliadke knižnice s výkladom o službách UKB.

27. 3. 2006 bola otvorená expozícia „Dejiny kníhtlačiarstva na Slovensku do konca 18. storočia“. Ide o výstavu reprodukcí starých kníh zo slovenských tlačiarňí. Expozícia je prístupná do 22. 12. 2006 na Klariskej ulici č. 5.

V rámci nemeckého iniciatívneho knižničného programu pre strednú a východnú Európu Menschen und Bücher – „Ľudia a knihy,“ nadácia Fritza Thyssena poskytne v priebehu troch rokov Univerzitnej knižnici v Bratislave 15 tisíc eur na nákup kníh. Projekt sa realizuje pod záštitou a s výraznou podporou Goetheho inštitútu Bratislava. Univerzitnej knižnici v Bratislave bol odovzdaný nemecký knižný dar, ktorý bol vystavený na Michalskej ulici č. 1, vo výstavnej sieni Ľudovíta Štúra 30. 3. 2006. Na slávnostnom odovzdaní daru sa zúčastnili veľvyslanec Spolkovej republiky Nemecko na Slovensku Jochen TREBESCH a riaditeľ Goetheho inštitútu v Bratislave Stephan WACKWITZ.

29. 3. 2006 sa uskutočnilo na Klariskej ulici víťanie knihy Anny Jónásovej: Samuel Neufeld a jeho galantská tlačiareň.

30. 3. 2006 bol na Klariskej ulici koncertný večer študentov Štátneho konzervatória v Bratislave venovaný 250. výročiu narodenia W.A. Mozarta.

31. 3. 2006, bolo významným podujatím prevzatie základov českej knižnice za účasti ministra kultúry ČR, Vítězslava Jandáka a ministra kultúry SR, Františka Tótha, veľvyslanca ČR v SR, generálneho riaditeľa Národní knihovny ČR a ďalších pozvaných hostí. Projekt Česká knižnica v Bratislave a Slovenská knižnica v Prahe vznikol na základe iniciatívy Veľvyslanectva Českej republiky na Slovensku a na základe viacročnej spolupráce Univerzitnej knižnice v Bratislave a Národní knihovny ČR v Prahe.

Česká knižnica v Univerzitnej knižnici v Bratislave vychádza z koncepcie rozširovať informačné zázemie najmä z produkcie historicky najvýznamnejších partnerov spoločenskej, vedeckej a kultúrnej spolupráce Slovenska.

Projekt sa realizuje vďaka nadštandardným kultúrnym stykom obidvoch krajín za výraznej podpory ministerstiev kultúry Slovenskej republiky a Českej republiky.

A na záver, skončil sa Týždeň slovenských knižníc, v rámci ktorého sa uskutočnilo množstvo zaujímavých akcií a podujatí a podľa záujmu odbornej aj širokej verejnosti s radosťou konštatujeme, že aj úspešný.

Mgr. Tatiana Popová

ĽUDOVÍT ŠTÚR A UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

V dňoch 13.-14. júna 2006 sa konala v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave konferencia *Ľudovít Štúr a reč slovenská*, ktorú usporiadal Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra v spolupráci s Univerzitnou knižnicou pri príležitosti 150. výročia úmrtia Ľ. Štúra, ktoré si tento rok pripomíname.

Univerzitná knižnica pripravila pri tejto príležitosti výstavu *Ľudovít Štúr a Univerzitná knižnica v Bratislave*, v ktorej sa pracovníčky kabinetu retrospektívnej bibliografie pokúsili priblížiť osobnosť a činnosť Ľ. Štúra vo vzťahu k priestorom a fondom dnešnej Univerzitnej knižnice v Bratislave. Tento vzťah vystupuje v trojakom kontexte:

1. Ľ. Štúr pôsobil v paláci Uhorskej komory, dnešnom sídle Univerzitnej knižnice, ako poslanec uhorského snemu v rokoch 1847-1848 (palác bol v r. 1802-1848 sídlom snemu).

2. Univerzitná knižnica získala roku 1923 fond knižnice Slovanského ústavu v Bratislave, správcom ktorej bol L. Štúr.
3. Od svojho vzniku v roku 1919 Univerzitná knižnica cielene zhromažďuje vydania diel L. Štúra a literatúry o ňom a vlastní reprezentatívnu zbierku štúrovskej literatúry. V tomto zmysle bola výstava rozdelená na tri samostatné tematické časti:

Poslanec uhorského snemu, Správca Knižnice Slovanského ústavu a Štúrovska literatúra vo fondoch Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Prvá časť bola venovaná – ako je zrejmé z jej názvu – pôsobeniu L. Štúra na zasadnutí uhorského snemu v roku 1847-1848, kde vystupoval ako ablegát (poslanec) slobodného kráľovského mesta Zvolen. Jadro písomných dokumentov tvorila známa stať L. Štúra *Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu* a jeho päť pamätných snemových rečí, v ktorých predložil ucelený slovenský národný program. Boli predstavené súborne (v neskorších publikáciách) i s ukážkami zo *Slovenských národných novín*, kde ich L. Štúr uverejňoval priebežne, a spolu s nimi i obširne spravodajstvo z rokovania snemu. Dopĺňala ich zbierka zákonov, prijatých na sneme v r. 1847-1848 (boli medzi nimi tzv. marcové konštitučné zákony; najvýznamnejším bol zákon o zrušení poddanstva, ktoré požadoval aj L. Štúr).

Zasadania uhorského snemu majú pomerne bohatú ikonografiu. Reprodukcie výtvarných diel na výstave evokovali prostredie a atmosféru snemových rokovaní (dobové rytiny s pohľadom na palác Uhorskej komory, na zasadanie tabule poslancov (dolnej snemovne), v priestoroch dnešného riaditeľstva Univerzitnej knižnice i samotné vystúpenia L. Štúra (maľby Andreja Kováčika a Gejzu Salaya). Originál diela G. Salaya *Ludovít Štúr na uhorskom sneme*, ktorý zapožičal generálny riaditeľ knižnice zo svojej pracovne, dominoval celej výstave. L. Štúra – poslanca pripomínali tiež vyobrazenia pamätných tabúl - z mestského domu vo Zvolene (kde bol zvolený za poslanca) a z priechelia a vestibulu Univerzitnej knižnice.

Druhá časť Správca Knižnice Slovanského ústavu v Bratislave približuje činnosť L. Štúra v Spoločnosti česko-slovanskej. Spoločnosť česko-slovanskú si založili študenti roku 1828 ako samovzdelávací spolok pri Katedre reči a literatúry česko-slovanskej na bratislavskom evanjelickom lýceu s cieľom organizovať rôzne formy samovzdelávania (precvičovať sa v materinskom jazyku a pestovať národného ducha a pod.). Takmer paralelne so spoločnosťou (v školskom roku 1827/1828) vznikla medzi slovanskými poslucháčmi myšlienka založenia študentskej knižnice, v ktorej sa mala zhromažďovať slovenská, česká literatúra a literatúra ostatných slovanských národov. V októbri

1827 bol spísaný poriadok knižnice s povinnosťami a právami personálu i čitateľov pod názvom *Constitutio et leges Bibliothecae Scholasticae Slavici Posoniensis*. Základy Knižnice Slovanského ústavu boli vybudované do roku 1834/35. Fond knižnice sa postupne rozrastal nielen vďaka darcom a autorom spomedzi osobností slovenského národného a politického života (Ján Kollár, Juraj Palkovič, Matěj Ševrlay a i.), ale i prostredníctvom darov od českých vzdelancov (Karel Amerling, Josef Jungmann, František Palacký a i.).

Knižnica nadobúdala postupne charakter slovanskej knižnice. Obdobie jej maximálneho kvantitatívneho, ale najmä kvalitatívneho rastu (podobne aj celého Slovanského ústavu) je spojené s menom L. Štúra, ktorý sa stal správcou knižnice v decembri 1834 a zároveň pôsobil na Katedre reči a literatúry česko-slovanskej do roku 1844. L. Štúr sa podujal na reorganizáciu knižnice vychádzajúcu z upravených stanov *Pravidla Knihovny zboru česko-slovanského v Prešporku zriadené roku 1827, obnovená roku 1836/37*. V nich sa sprísnila povinnosť knihovníkov starať sa o dovedajší stav knižnice, zvyšovať akvizičnú činnosť, viesť korešpondenciu s rôznymi osobnosťami, aby poskytl knižnici pomoc a pod. Podľa nových pravidiel knižnice zanikla funkcia jej správcu a vznikol Výbor Spoločnosti česko-slovanskej. Knihovníci mali povinnosť vpisovať do darovaných alebo vlastným nákladom spoločnosti získaných kníh názov spoločnosti,“ svoje knihovníctvo“ a rok získania diela, ďalej boli vyhotovené nové katalógy, osobitný menoslov darcov kníh. Do samostatnej *Knížečky uctů...* sa zapisovali príjmy a výdaje knižnice. V apríli 1837, keď boli zakázané študentské spoločnosti, preniesla sa činnosť Spoločnosti česko-slovanskej na Slovanský ústav. Tieto zmeny sa prejavili v knižnici obnovením funkcie jej správcu a novou úpravou jej pravidiel, ktoré boli schválené a podpísané L. Štúrom a jeho spolupracovníkmi 12. apríla 1837.

Popri početných povinnostiach L. Štúra na katedre zostávala knižnica i naďalej v centre jeho pozornosti. K 8. aprílu 1837 bolo vo fonde knižnice 339 titulov, ktoré boli rozdelené podľa jazyka na literatúru slovenskú, českú, poľskú, ruskú a srbskú. Okrem kníh knižnica získavala i periodickú tlač, kalendáre, brožúry a príležitostnú tlač. V roku 1841 L. Štúr vymohol pre knižnicu vhodnejšie a väčšie priestory. Na začiatku 40. rokov konkretizoval tiež svoje predstavy o vzťahu knižnice k Slovanskému ústavu a predstavy o ústave ako takom. V *Soustave Oustavu Slovanského v Břetislave na školský rok 1842/43* vymedzil štruktúru, právne postavenie a poslanie ústavu. Samostatnú kapitolu v nových stanovách venoval knižnici a spísaniu prísneho knižničného poriadku. Ústav mal nad knižnicou dispozičné právo, spravoval ju čiastočne z vlastných prostriedkov, čiastočne

z príspevkov darcov. Soustavu Oustavu podpísal L. Štúr ako námestník profesoriátu pri Slovanskom ústave spolu s ďalšími pätnástimi členmi. Nové vymedzenie pravidiel knižnice malo zabezpečiť vlastnú existenciu a pokračujúci rozvoj knižnice, no pod vplyvom maďarizačných krokov proti národno-politickým snahám štúrovcov bolo postavenie L. Štúra na katedre ohrozené a roku 1844 bol z katedry zosadený.

Po odchode L. Štúra stratila bratislavská katedra charakter mobilizačného centra slovenského národného hnutia. Tento stav sa prejavil aj v Knižnici Slovanského ústavu. Kým v školskom roku 1843/44 v nej bolo zapísaných 85 členov, v roku 1846/47 to bolo len 33 členov. Jej činnosť takmer ustala, fondy sa rozširovali len náhodnými darmi. V revolučných rokoch 1848-1849 bola výpožičná činnosť knižnice zastavená a po jej obnovení sa už nesmel budovať fond z vlastných finančných prostriedkov. Roku 1851 získala knižnica síce značný prírastok kníh z pozostalosti profesora Juraja Palkoviča a vyše sto kníh od Jána Kollára, ale celkovo možno hovoriť o období po roku 1844 ako o období stagnácie, ktoré už nebolo nikdy prekonané.

Koncom 19. storočia bola knižnica depozitom lýcea pod patronátom Evanjelickej cirkvi a. v. v Bratislave. Z tohto obdobia je známy sumárny stav knižnice (v roku 1896 mala okolo 1525 zväzkov), tak ako ho zachytil roku 1899 profesor bratislavskej reálky Ľudovít Wagner v *Súpise knižného inventáru*.

Po roku 1919, keď vznikla Knižnica Univerzity Komenského (dnešná Univerzitná knižnica v Bratislave), vyvinul jej riaditeľ Ján Emler snahu, aby sa stala Knižnica Slovanského ústavu súčasťou Knižnice Univerzity Komenského. 21. septembra 1923 bola spísaná zápisnica a preberací list o odovzdaní „Štúrovej knižnice“ do fondu Knižnice Univerzity Komenského. Východiskom bol stav knižnice zachytený vo Wagnerovom katalógu. Roku 1972 vydala napokon Univerzitná knižnica v Bratislave nový *Katalóg Knižnice Slovanského ústavu v Bratislave* s rozsiahlou štúdiou Márie Vyvíjalovej.

Katalóg z roku 1972 bol hlavným zdrojom informácií pre prípravu jednej z troch tém výstavy. Vybranými dielami sme priblížili len zlomok (okolo 60 kníh) z množstva jazykovednej, gramatickej, slovníkovej literatúry, niekoľko prác z oblasti medicíny, dejepisných diel, historických povestí a výber z beletrie v rôznych slovanských jazykoch, v latinčine a nemčine. Pri výbere bolo hlavným a rozhodujúcim jednak časové hľadisko, väčšinu vystavených diel nadobudla Knižnica Slovanského ústavu počas správcovstva L. Štúra, resp. počas jeho prítomnosti v Spoločnosti česko-slovanskej. Druhým dôležitým momentom pri výbere diel boli jednotlivé osobnosti darcov. Tu sme zvolili ako jadro slovenské a české osobnosti národného života, okrajovo sme

priblížili aj darcov z ostatných slovanských krajín (Rusko, Čierna Hora a i.) a napokon dôležité boli vlastné záznamy v jednotlivých knihách zaznamenané knihovníkmi, poznámky darcov a autorov. V tomto zmysle patria k najhodnotnejším diela s vlastnoručným podpisom napr. Mateja Hrebendu, Jozefa Miloslava Hurbana, Sama Chalupku, Jána Kollára, Juraja Palkoviča, lekára Jána Drahotína Šafárika alebo právnika Juraja Záborského a i.

Tretia časť výstavy *Ľudovít Štúr a Univerzitná knižnica v Bratislave* dokumentovala úsilie Univerzitnej knižnice, zhromažďovať štúrovskú literatúru. Výsledky tohto úsilia za obdobie do polovice 50. rokov uplynulého storočia súhrnne predstavila bibliografia Imricha Kotvana *Štúrovské tlače Univerzitnej knižnice v Bratislave* (1956). Spolu s dielami uvádzanými v bibliografii boli vystavené i novšie prírastky fondov Univerzitnej knižnice.

Vo fondoch knižnice sa nachádzajú pôvodné vydania väčšiny Štúrových diel (*Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn – Žaloby a ponosy Slovákov v Uhorsku*, 1843; *Das neunzehnten Jahrhundert und der Magyarismus – Devätnáste storočie a maďarizmus*, 1845; *Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí*, 1846; *Nauka reči Slovenskej*, 1846; *Spevy a piesne*, 1853; *O národných písních a pověstech plemen slovanských*, 1853), ich preklady a reedície; ďalej vydania diel Ľ. Štúra zachovaných v rukopise (nemecká pôvodina diela *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft – Slovanstvo a svet budúcnosti*, 1931; *Starý i nový vek Slovákov*, 1935; prednášky *O poézii slovanskej*, 1987); súborné vydanie diel Ľ. Štúra v 6 zväzkoch (vyd. 1954-1959), vydanie jeho korešpondencie v 4 zväzkoch (1954-1960, 1999), početné výbery z jeho diela – diel, vydávané od 20. rokov 20. storočia až po súčasnosť. K vzácnym štúrovským tlačiam patrí neveľká knižočka pochádzajúca z osobnej knižnice Ľ. Štúra, spis chorvátskeho autora slovenského pôvodu Boguslava Šuleka *Šta naměravaju Iliri?*, vydaný r. 1844 v Belehrade, s rukopisným exlibrisom „S Kňih Ludevíta Štúra“. Univerzitnej knižnici ho daroval roku 1933 evanjelický farár Ľ. Adamiš z Vrbovíc.

Dobové vydania Štúrových diel a ďalšej štúrovej literatúry sa do fondov Univerzitnej knižnice dostávali ako jednotlivé akvizície alebo ako súčasť väčších knižných celkov, zväčša knižníc známych osobností – Adama a Sama Chalupkovcov, bibliografa Ľudovíta Vladimíra Riznera, univerzitných profesorov Alojza Kolíska, Pavla Bujnáka, a i. Novšie vydania (od r. 1919) dostáva knižnica ako povinné výtlačky (v rokoch 1947-1992 ich takto dostávala z celého Československa). Zahraničná literatúra sa nadobudla nákupom, výmenou i ako dary (vo via-

cerých prípadoch priamo od autorov, s ich vlastnoručnými dedikáciami – venovaním.)

Na výstave boli osobitne predstavené vydania jednotlivých diel L. Štúra (dobové a neskoršie), jeho súborné dielo, výbery z diela, korešpondencia; zborníky z vedeckých konferencií o jeho diele. V širšom zrkadle štúrovskej literatúry sa (v kombinácii s duplikátmi a multiplikátmi Štúrových diel) premietli jednotlivé aspekty a oblasti jeho činnosti: jeho filozofia, literárne a literárnovedné dielo, kodifikácia spisovnej slovenčiny, činnosť novinára a politika; účasť na udalostiach revolučných rokov 1848-1849 a na Slovenskom povstaní, slovanská vzájomnosť. Ďalšie tematické skupiny boli venované biografickej literatúre a zobrazeniu L. Štúra v krásnej literatúre a v umení. Spolu sa v tejto (tretej) časti výstavy vystavilo okolo 120 kníh a približne dve desiatky reprodukcii výtvarných diel.

Vernisáž výstavy *Ludovít Štúr a Univerzitná knižnica v Bratislave* sa konala 13. júna 2006, za prítomnosti ministra kultúry Rudolfa Chmela a účastníkov konferencie *Ludovít Štúr a reč slovenská*. Výstava bola otvorená do 30. júna. Pozrelo si ju spolu 424 návštevníkov - Bratislavčanov, domácich i zahraničných návštevníkov Bratislavy. V knihe návštev viacerí okrem podpisu pripojili i pár slov o samotnej výstave. Na záver možno povedať, že výstava bola zaujímavá. Návštevníci mali k dispozícii informačné letáčiky o výstave v slovenčine a v angličtine. Katalóg výstavy bude uverejnený ako príloha zborníka zo spomínanej vedeckej konferencie.

Mgr. Bronislava Svobodová – Mgr. Kamila Fircáková

František Kolář (český litograf):

Ludovít Štúr, litografia, 1861. Prvý ortrét L. Štúra vytvorený po jeho smrti, považovaný portrétov a jeho najvydarenejšia podoba. Portrét objednali slovenskí vysokoškólační študujúci vo Viedni.

STRATÉGIA ROZVOJA SLOVENSKEHO KNIHOVNÍCTVA DO ROKU 2006 A SÚBORNÝ KATALÓG PERIODÍK

Súčasťou stratégie rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006, prijatej uznesením vlády č. 310 z 11. apríla 2001, bola v prvej časti tohto programového dokumentu orientovanej na informatizáciu a internetizáciu knižníc, zaradená aj úloha týkajúca sa súborných katalógov:

„Je potrebné iniciovať a finančne podporiť projekty na dobudovanie integrovaného knižnično-informačného systému Slovenskej republiky orientovaného na tvorbu a využívanie súborných katalógov, súborov autorít, online prístupu do súborných a lokálnych katalógov a ďalších služieb verejnosti. Projekty musia zohľadňovať príslušné štandardy a odporúčania, otvorenú sieťovú, hardvérovú a softvérovú platformu, kooperatívnosť a otvorenosť.“

Priority jednotlivých knižníc, vychádzajúce sčasti aj z ich vlastnej pripravenosti, sú tieto:

Slovenská národná knižnica v Martine – gestor súborného katalógu kníh súborov autorít, národného bibliografického systému a súčasnej i retrospektívnej Slovenskej národnej bibliografie, Univerzitná knižnica v Bratislave – gestor súborného katalógu periodík.“

(Strategická úloha č. 1: Informatizácia a internetizácia knižníc)

K naplneniu tejto úlohy Univerzitnej knižnice v Bratislave smeroval projekt „**Dobudovanie systému súborného katalógu knižníc – časť periodiká ako integrálnej súčasti národného knižničného systému SR**“, pripravený roku 2001¹ a riešený roku 2002. Projekt nadviazal na základy položené československým projektom CASLIN a na činnosť Univerzitnej knižnice v Bratislave pri tvorbe

1 Súborný katalóg knižníc SR - periodiká : projekt dobudovania systému súborného katalógu knižníc - časť periodiká - ako integrálnej súčasti národného knižničného systému SR. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2001. - 20 s. - (Open Library Program 2001 - Nadácia otvorenej spoločnosti)

súborných katalógov, ktorú Univerzitná knižnica vykonáva po dlhé desaťročia.²

Predložené riešenie získalo grant Nadácie otvorenej spoločnosti v Bratislave a Inštitútu otvorenej spoločnosti v Budapešti v celkovej výške 81,195 USD. Jeho realizácia a čerpanie prostriedkov boli pravidelne vyhodnocované a výsledky spolu s finančnou správou boli predložené vo februári 2003 sponzorovi a MK SR. Pripravené riešenie, inšpirované modelmi súborných katalógov v okolitých krajinách, získalo ocenenie medzinárodnej konferencie INFORUM v Prahe ako významný knižnično-informačný čin roku 2002. Výsledky boli prezentované aj v medzinárodnom meradle.³

V realizačnej fáze projektu prešiel systém súborného katalógu celkovou inováciou a bol lokalizovaný do novej verzie systému ALEPH 500 na samostatnom serveri SUN 450. Optimálne sa vyriešila interná architektúra systému, bibliografických záznamov i lokačných údajov, systém registrov a selekčných možností spolu s prezentáciou dát. Zachoval sa centralizovaný model súborného katalógu s fyzicky existujúcou databázou, ktorý dovoľuje vyhovujúco a jednotne riešiť problémy spojené so spracúvaním periodík ako komplikovaného typu dokumentov. Prvýkrát v histórii slovenských knižníc sa rozvinula kooperatívna katalogizácia. Knižnice dostali možnosť vytvárať i preberať údaje z katalógu a vytvárať na ich báze vlastné lokálne katalógy periodík priamo zo systému, ale aj jednorazovo, čo využili najmä akademické knižnice i výskumné ústavy. Súčasťou riešenia projektu bola aj база národnej agentúry ISSN, funkciu ktorej vykonáva Univerzitná knižnica. Úlohy centrálnej redakcie súborného katalógu periodík i adresára knižníc zabezpečuje odbor súborných katalógov Univerzitnej knižnice.

Cieľ projektu, dobudovať programové a technické prostredie pre prevádzku systému súborného katalógu periodík a vytvoriť predpoklady na zapojenie knižníc do kooperatívnej katalogizácie, bol dosiahnutý. Výsledok bol dostatočne optimálny pre zapojenie knižníc pracujúcich v systéme ALEPH do online spolupráce a plne sa využila implementácia systému ALEPH vo viacerých knižniciach SR. Riešil sa aj problém práce v heterogénnom automatizovanom prostredí. Pripravila sa technológia práce pri prepojení systémov ALEPH a Rapid Library. To umožnilo aktívnu spoluprácu ďalších knižníc na tvorbe bázy SKP. Knižnice s inými systémami, resp. bez automatizovaných systémov, dostali mož-

2 V rokoch 1965-2000 podľa vyhl. č. 110/1965 Zb. o evidencii zahraničnej literatúry ; od roku 2000 podľa par. 7, bod 6e zákona č.183/2000 Zz.

3 The Slovak union catalogue for serials / Lýdia Sedláčková, Alojz Androvič. - In: Union catalogs at the crossroad. - ISBN 3-937816. - Hamburg : Hamburg University Press. - 2004, s. 205-224

nosť spolupracovať prostredníctvom katalogizačného klienta systému ALEPH.

Realizácia projektu dovolila :

- vytvoriť kooperačný systém SKP ako integrálnu súčasť národného knižničného systému,
- vytvoriť predpoklady na aktívne zapojenie knižníc do tvorby súborného katalógu,
- akcelerovať automatizované spracovanie zbierok periodík v knižniciach SR,
- prehĺbiť úroveň štandardizácie a uplatňovania medzinárodných pravidiel v knižniciach SR,
- rozvíjať znalosti pracovníkov knižníc, osvojovanie si medzinárodných noriem a pravidiel a zvyšovať úroveň spracovania dokumentov,
- používateľom efektívnejšie vyhľadávať údaje o periodikách vo fondoch knižníc SR,
- zjednodušovať procesy medziknižničnej výpožičnej služby,
- intenzifikovať využívanie knižničných fondov.

Do kooperatívnej online katalogizácie v súbornom katalógu periodík sa od roku 2003 v rôznej miere zapája celkom 11 knižníc :

- Štátna vedecká knižnica Košice,
- Univerzitná knižnica Technickej univerzity, Košice,
- Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity v Prešove,
- Univerzitná knižnica UPJŠ Košice,
- Ústredná knižnica SAV v Bratislave,
- Slovenská lekárska knižnica v Bratislave,
- Centrum VTI SR v Bratislave,
- Slovenská ekonomická knižnica EU v Bratislave,
- Slovenská poľnohospodárska knižnica v Nitre,
- Slovenská lesnícka a drevárska knižnica pri TU Zvolen,
- Univerzitná knižnica v Bratislave.

Okrem toho Univerzitná knižnica v Bratislave pravidelne ročne získava a spracúva údaje o fonde periodík z ďalších cca 200 knižníc SR rôzneho typu. Celkový rozsah bázy súborného katalógu periodík, závislý

od objemu získavaných seriálov do fondov knižníc, vzrástol v prvom polroku 2006 na vyše 47 000 záznamov. Ročný prírastok záznamov kolíše od 2 do viac ako 4 tisíc záznamov. Katalóg obsahuje záznamy o vedeckých, odborných, populárno-náučných časopisoch, ročenkách, zborníkoch, novinách a iných periodických dokumentoch v tlačenej, zvukovej, mikrofišovej i elektronickej forme. V spolupráci s knižnicami sa rozbehlo aj retrospektívne spracovanie fondov periodík.

Prácu v katalógu a vyhľadávanie používateľom uľahčuje prístup k údajom podľa mnohých selekčných hľadísk: názvu, ISSN, vydavateľa, korporácie zodpovednej za obsah periodika, rokov vydania, názvov edícií, kódov krajín, znakov Medzinárodného desatinného triedenia, predmetových hesiel, ktoré sú v spracúvaní záznamov aplikované do roku 2005 a postupne aj spätne dopĺňané, podľa sigiel inštitúcií i jednotlivých slov. Využívanie online súborného katalógu periodík zo strany používateľov dosahuje v priemere 5 tisíc vstupov za mesiac.

V priebehu hodnoteného obdobia Univerzitná knižnica v Bratislave spravovala a aktualizovala systém lokačných značiek (sigiel) inštitúcií, ktorý je súčasťou bázy adresára knižníc. Komplementárna báza Adresár knižníc sa aktualizuje priebežne v nadväznosti na získavanie údajov z inštitúcií. Pripravené riešenie prepojenia záznamov periodík s údajmi o inštitúciách významne napomohlo širšiemu využívaniu súborného katalógu. Používatelia majú zabezpečený plynulý prechod do online katalógov účastníckych knižníc, na mailový alebo telefonický kontakt. Poskytovanie informácií dopĺňa informačná služba odboru súborných katalógov prostredníctvom e-mailovej pošty, telefonických i osobných kontaktov.

V systéme súborného katalógu periodík sa uplatňujú základné princípy – kontinuita a otvorenosť. Princíp kontinuity sa logicky naplnil nadväznosťou na súborný katalóg periodík budovaný po desaťročia. Systém súborného katalógu bol v hodnotenom období otvorený pre spoluprácu so všetkými knižnicami SR i ČR i s inými podobnými systémami. Spolupráca s českými knižnicami pozitívne ovplyvnila rozvoj celého systému. Systém SKP bol na začiatku nového tisícročia aj súčasťou v informačných službách intenzívne využívaného spoločného slovensko-nemeckého súborného katalógu JASON, prepojeného na medzinárodnú bibliografickú bázu JADE, s možnosťou elektronického objednávanía článkov z nemeckých i vybraných slovenských knižníc.

Počet knižníc SR zúčastňujúcich sa na tvorbe súborného katalógu sa priebežne mení v závislosti od vzniku nových a zániku existujúcich knižníc a inštitúcií. V poslednom období sledujeme trend rušenia knižníc (výskumné ústavy, zdravotnícke inštitúcie, podniky). Ročne tento počet činí do 5 až 15 knižníc (r. 2004 – 17 knižníc, r. 2005 – 5 knižníc,

v prvom polroku 2006 – 6 knižníc), najmä menších, ale dlhé roky budovaných knižníc najrôznejšieho typu s kvalitným a často i historickými fondami periodík, ktoré sa pre knižničný systém SR a jeho používateľov nenávratne strácajú.

Otázky a problémy súborného katalógu, implementácie nových formátov, pravidiel a postupov v súbornom katalógu periodík sa riešili na platforme koordinačnej skupiny pre súborný katalóg periodík, zloženej z reprezentantov vedeckých a akademických knižníc. Pravidelne sa vyhodnocovali aj najaktívnejšie knižnice v kooperatívnej katalogizácii v súbornom katalógu periodík.

Školiteľské aktivity súvisiace so súborným katalógom periodík a katalogizáciou a spracovaním seriálov boli sústredené na prácu v systéme ALEPH, bibliografický formát UNIMARC a jeho aktualizáciu, na osvojenie si anglo-amerických katalogizačných pravidiel AACR2 pri spracúvaní seriálov, na nové medzinárodné odporúčanie pre bibliografické spracovanie periodík ISBD (CR) a zmeny v klasifikačnom systéme MDT. Prispeli k zvýšeniu pripravenosti knihovníkov a knižníc na praktické využívanie medzinárodných štandardov a pravidiel. Súčasťou týchto aktivít bolo aj vydávanie metodických materiálov a príručiek pre spolupracujúce inštitúcie.

Od konca roku 2005 Univerzitná knižnica participuje na riešení prechodu súborného katalógu periodík a komplementárnej bázy adresára knižníc do prostredia systému Virtua, spravovaného Slovenskou národnou knižnicou v Martine, na základe dohody oboch inštitúcií. Koncom roka 2005 a začiatkom roka 2006 boli vypracované materiály venované špecifikácii dát a konverzii oboch báz do formátu MARC 21 a systému Virtua. Spoločne so Slovenskou národnou knižnicou v Martine bol pripravený harmonogram prác na prevode súborného katalógu periodík a adresára knižníc do systému Virtua, opakovane vykonané konverzie údajov, ich doladovanie a nastavované základné parametre pre prácu súborného katalógu periodík v systéme Virtua. Súborný katalóg periodík bude lokalizovaný v samostatnej báze clas 02 tohto systému. Bude naďalej fungovať ako súborný katalóg bez toho, aby nahrádzal funkcie lokálnych katalógov periodík. V druhom polroku 2006 by mala byť konverzia bibliografických záznamov súborného katalógu doplnená o riešenie holdingových informácií a adresára knižníc tak, aby sa v systéme Virtua dosiahla obdoba súčasného riešenia v systéme ALEPH.

Semináre a školenia:

- UNIMARC party – pravidelne usporadúvané v rokoch 2000-2003,
- Spracovanie elektronických časopisov v UNIMARCu - 22. marec 2001,

- Elektronické zdroje a čo s nimi – v spolupráci so SIDK Zvolen – 21. máj 2001,
- Serials day - 17. september 2002,
- Kooperatívna katalogizácia v súbornom katalógu periodík. Tvorba záznamu periodika v súbornom katalógu. Bratislava, 27. február 2003, Košice 6. marec 2003,
- MARC 21 a seriály úvod do problematiky bibliografického spracovania seriálov vo formáte MARC 21 v súbornom katalógu periodík, Bratislava, jún 2005, Košice – november 2005.

Príručky:

- Tvorba záznamu v súbornom katalógu periodík /zost. Lýdia Sedláčková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2002. - 73 s., 3 príl.,
- Príručka pre prácu s klientom ALEPH 500 verzia 14.2 / zost. Jana Jelínková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2002. - 26 s.
- Záznam periodika v súbornom katalógu periodík : príručka / zost. Lýdia Sedláčková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2003. - 95 s. (Metodika)
- Katalogizácia periodika vo formáte MARC21 / zost. L. Sedláčková – H. Vildnerová – T. Kišová. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2005 . - 153 s.
- Medzinárodné desatinné triedenie : výber znakov MDT na klasifikáciu v súbornom katalógu periodík /zost. Hana Vildnerová. - Bratislava : Univerzitná knižnica 2002. - 67 s.
- Medzinárodné desatinné triedenie : aktualizácia vybraných znakov MDT pre súborný katalóg /zost. Lýdia Sedláčková, Hana Vildnerová, Eva Filipová. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2004.- 74 s.
- Medzinárodné desatinné triedenie : vybrané znaky MDT pre súborný katalóg periodík. Verzia 2004. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2006. – *v štádiu dokončovania*

Adresáre:

- Adresár knižníc a informačných inštitúcií SR / zost. Lýdia Sedláčková a Ľubica Bednárová. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2001. - 257 s.
- Sigly v súbornom katalógu knižníc SR / zost. Lýdia Sedláčková. - Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2002. - 149 s.
- Adresár knižníc a informačných inštitúcií SR / zost. L. Sedláčková, Ľ. Bednárová, E. Filipová
- Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2005. - 154 s.

Vyhodnotenie najaktívnejších účastníkov kooperatívnej katalogizácie v súbornom katalógu periodík:

Rok 2003 - Ústredná knižnica SAV, Bratislava

Rok 2004 - Slovenská ekonomická knižnica pri Ekonomickej univerzite, Bratislava

Rok 2005 - Štátna vedecká knižnica, Košice

PhDr. Lýdia Sedláčková

DEJINY KNIŽNEJ KULTÚRY V DIPLOMOVÝCH PRÁČACH

Univerzitná knižnica v Bratislave (UKB) disponuje rozsiahlymi a hodnotnými fondami starých tlačí, ktorých spracovanie, výskum a prezentácia patrí k prioritným úlohám. Táto bohatá pramenná báza poskytuje rôznorodé možnosti v oblasti výskumu dejín knižnej kultúry.

Záujem a vzťah mladej generácie k spomínanej problematike a celkovo k histórii dokladujú aj tu prezentované diplomové práce, ktoré boli obhájené v júni 2006 na Katedre Knižničnej a informačnej vedy FF UK v Bratislave. Autorky sú absolventkami špecializácie historické knižničné fondy, ktorá pripravuje odborný dorast pre spracovanie starých tlačí, bibliografické výskumy, prípravu databáz a projektov, ako aj pre výskum dejín knižnej kultúry a prezentáciu jeho výsledkov na odborných fórach. Tieto tri príspevky obsahujú hlavnú líniu výskumov a ich výsledkov v komprimovanej podobe.

Témy diplomových prác Michaely Mikušovej a Lívie Kurucovej boli zadané na spracovanie kabinetom retrospektívnej bibliografie UKB. Ich obsah je priamo orientovaný na fondy našej knižnice a analýzu ich špecifickej časti.

Ich súčasťou, ktorú treba vyzdvihnúť, sú kvalitne pripravené bibliografické súpisy predmetných tlačí.

Tretia diplomová práca, ktorej autorkou je Petronela Bulková, je zameraná širšie, jej obsah sa priamo netýka fondov UKB, ale pri spracovaní témy sa stali dôležitou pomôckou a nástrojom úspešného spracovania témy, ktorá bola ocenená rektorom Univerzity Komenského v Bratislave.

Mgr. Miriam Poriezoová

SLOVENSKÉ TLAČE KRÁĽOVSKÉJ UNIVERZITNEJ KNÍHTLAČIARNE V BUDÍNE

Kníhtlačiarnie pôsobiace pri univerzitách či akadémiách sa už v minulosti vyznačovali výraznou produkciou. Vychádzali v nich publikácie súvisiace s univerzitou, diela profesorov, či práce žiakov. Podieľali sa na šírení vzdelanosti a pozdvihovaní národa, ale aj na utužovaní náboženstva. Svojimi službami si často vyslúžili rôzne privilégia. Jednou z takýchto kníhtlačiarní bola aj univerzitná kníhtlačiareň pôsobiaca v Trnave a od roku 1777 v Budíne. Táto kníhtlačiareň zastávala popredné miesto ešte počas svojho pôsobenia v Trnave, vtedy ešte významného kultúrneho centra Uhorska. Jej produkcia je imponujúca, nielen čo do počtu vydaných diel, ale aj čo do počtu jazykov, v ktorých dokázala táto tlačiareň zabezpečiť tlač týchto diel. Išlo o jazyky všetkých národností žijúcich vo vtedajšom Uhorsku, preto nemalú časť z tejto produkcie tvoria slovenské tlače.

Táto orientácia tlačiarne súvisela so situáciou vo vtedajšom Rakúsku a Uhorsku, keď v 2. polovici 18. storočia prenikali do Rakúska a Uhorska z ostatných krajín Európy myšlienky osvietenstva, ktoré sa stali predpokladom šírenia vzdelávania, kultúry a osvety. Tieto myšlienky podporovali aj panovníci, ktorí na pozdvihnutie krajiny urobili rad reforiem v oblasti školstva, hospodárstva, správy a iné.

Kráľovská univerzitná kníhtlačiareň

Vznik Kráľovskej univerzitnej kníhtlačiarnie v Budíne bol podmienený rozhodnutím Márie Terézie zo dňa 6. marca 1777, ktorým nariadila preloženie Trnavskej univerzity a spolu s ňou aj preloženie akademickej kníhtlačiarnie do Budína. Tento prechod súvisel s celkovým prenesením kultúrnych inštitúcií do spomínaného mesta a bol podmienený definitívnym odchodom Turkov z územia Uhorska. Presun sa uskutočnil v septembri a októbri spomínaného roku.

Trnavská akademickej kníhtlačiareň sa rozdelila na dve časti, pričom 8 zamestnancov tlačiarne so správcom Folgerom prešla do Budína. Druhá časť tlačiarne ostala v Trnave, kde do roku 1798 pôsobila ako filiálka budínskej univerzitnej kníhtlačiarnie. S materiálom, písmom i s knihami sa obidve časti tlačiarne podelili.

Tlačiareň bola pod správou Miestodržiteľskej rady, ktorá rozhodovala o všetkých záležitostiach týkajúcich sa činnosti tlačiarne. Spočiatku tlačiareň zápasila s finančnými ťažkosťami. Najväčší rozkvet dosiahla v období, keď sa správcom tlačiarne stal František Sággy

(1795-1838). Po roku 1848 vykazuje tlačiareň znaky úpadku. Táto situácia sa mení v roku 1866, kedy dochádza k opätovnému oživeniu jej činnosti. Po tomto roku však máme len torzovité údaje o produkcii tlačiarne.

Produkcia tlačiarne

Vďaka veľkému množstvu materiálu, rôznych druhov písma a dobrých jazykových znalostí zamestnancov, dokázala tlačiareň uspokojovať požiadavky rozličných národností v krajine. Tlačiareň prijímala objednávky aj od zahraničných objednávateľov. Reformné Ratio educationis v roku 1777 nariaďovalo starostlivosť o školské učebnice pre jednotlivé stupne škôl univerzitnej kníhtlačiarne (Kováčsová, 1988). Vydávanie učebnicovej literatúry pre katolícke školstvo bolo zverené trnavskej filiálke, ktorá sa zaslúžila o tlač prvých normalizovaných učebníc pre ľudové školstvo v národných jazykoch pre Slovákov, Maďarov, Nemcov a čiastočne Chorvátov. Mária Terézia roku 1779 dala tlačiarňi výsadné právo tlačiť učebnice, čím na dlhé desaťročia určila hlavné ciele tlačiarne. Už pred vydaním tohto privilégia vyšlo v tlačiarňi v roku 1777 – 11 učebníc, v roku 1778 – 27 a v roku 1779 už 33 učebníc prakticky v každom jazyku, používanom v monarchii. V prvých rokoch predstavovali dizertačné práce a učebnice 2/3 z produkcie tlačiarne.

Už v prvom štvrtstoročí činnosti v Budíne sa zmenil pomer jazykov vo vydávaných dielach, vplyv latinčiny citeľne ustúpil, skoro polovica kníh už vychádzala v národných jazykoch. Uskutočňovalo sa to aj v dôsledku celkového oslabovania latinčiny ako úradného jazyka a širšieho uplatňovania národných jazykov v celkovom živote uhorského obyvateľstva.

V prvých 25 rokoch v Budíne vyšlo 192 kníh v maďarčine, čo bolo ale iba malým percentom oproti celkovej produkcii tlačiarne, relatívna väčšina kníh stále vychádzala v latinčine - 784 a nemčine - 295. Tlačiareň aj v Budíne pokračovala v tradícii vydávania kníh v slovenčine, počas 25 rokov opustilo brány tlačiarne 105 titulov v slovenčine. Rápidne narástol počet srbských tlačí 118, vydávaním srbských diel začala účasť tlačiarne v osvietenskom hnutí vo východnej Európe. V týchto rokoch vyšlo ešte 48 chorvátskych, 21 rumunských a 2 ruských tlače. Spolu s 13 ostatnými dielami vo francúzštine, taliančine, bulharčine a gréčtine vyšlo v univerzitnej tlačiarňi do roku 1804 – 1579 titulov, z ktorých sa v Trnave vytlačilo už iba 195 (Käfer, 1977, s. 116).

V ďalších rokoch sa zvyšuje pomer kníh tlačených vo východných jazykoch. Počet kníh sádzaných cyrilikou bol dokonca vyšší, ako počet

publikácii sádzaných latinskými písmenami. Po roku 1834 opäť nastali zmeny v oblasti jazykových pomerov, keď sa do popredia dostávajú publikácie tlačene v maďarskom jazyku. V tomto období sa zdvojnásobil aj počet slovenských kníh.

Počas reorganizácie a zvyšovania technicko-estetickéj úrovne tlačiarne pokračovalo ďalej vydávanie kníh v národných jazykoch. V rokoch 1810-1820 sa stalo po prvýkrát, že z celkovej produkcie tlačiarne počet latinských výtlačkov nedosiahol ani tretinu, popri 236 maďarských výtlačkoch vyšlo 457 slovenských, srbských, chorvátskych, rumunských, rusínskych a bulharských výtlačkov. Najviac vydávané boli knihy v srbštine, bolo ich 241, čiže viac ako maďarských (Käfer, 1977, s. 132). Na prelome 18. a 19. storočia sa všade začalo s rozvíjaním národného jazyka. Prvá fáza tohto hnutia bola ešte apolitická, bola to fáza, kde išlo o uzákonenie národných jazykov. Miestodržiteľská rada sa v tomto období ešte nesnažila o zakázanie týchto snáh, ba niekedy ich aj podporovala.

V rokoch 1777-1848 predstavuje produkcia univerzitnej kníhtlačiarne 5220 publikácií, z ktorých 1723 bolo latinských, 1379 maďarských, 924 nemeckých, 672 srbských, 229 slovenských, 127 chorvátskych, 72 hebrejských, 41 ukrajinských, 23 bulharských a 30 inojazyčných (Käfer, 1987, s. 76) (tab. č. 1).

Tabuľka č. 1

	1777 - 1848	1849 - 1866
Latinské	1723	80
maďarské	1379	235
Nemecké	924	113
Slovenské	229	40
Srbské	672	60
inojazyčné	293	113
Spolu	5220	641

Univerzitná tlačiareň, ktorá v predchádzajúcom období slúžila najmä pre kultúrny rozkvet národov Uhorska, v Bachovom absolutizme stratila všetku svoju samostatnú iniciatívu, jej práca bola kontrolovaná cisárskym komisárom, privilégia tlačiarne boli zrušené. Učebnice, ktoré do roku 1849 vydávali v Budíne, sa teraz tlačili vo Viedni v Schulbücher

Verlag. Zaniklo Corpus Juris, dovtedy najvydávanejšia zbierka starých Uhorských zákonov, stratilo sa výlučné právo na tlač omšových kníh a na gréckokatolícke výtlačky. Finančne najväčšiu stratu spôsobilo to, že sa stratilo právo na tlač učebníc. Katolícke knihy od 50-tych rokov vydával Spolok Svätého Štefana a knihy pre potreby školy s iným vierovyznaním sa v tlačiarňi netlačili ani predtým.

Počas 17 rokov absolutizmu (1849-1866) v tlačiarňi vyšlo 641 titulov, 235 po maďarsky, 113 po nemecky, 80 po latinsky, 60 po srbsky, 40 po slovensky, ďalej bolo vydaných niekoľko rumunských a bulharských kníh, 15 po rusínsky a prekvapujúco vysoký počet 85 po hebrejsky (tab. č. 1). Prítomnosť nemčiny je oveľa vyššia než ako to ukazuje štatistika, väčšina oficiálnych výtlačkov vyšla dvojjazyčne (Käfer, 1987, s. 184). Cenzúra absolutizmu a oficiálna povaha tlačiarne silno obmedzovala aj tematiku vydaných kníh. Okrem učebníc pre štátne školy, náboženských kníh, nariadení a oficiálneho vestníka, v tomto období skoro nič tlačiarne nevydala.

O vydaných knihách medzi rokmi 1867-1918 máme len informatívne údaje, v bibliografiách sa spomína iba tretina kníh vydaných v tomto období. Univerzitná tlačiarne opäť začala vydávať učebnice a metodické práce, ktoré boli často každoročne znovu vydávané. Učebnice, pôvodne v maďarčine, boli preložené do všetkých jazykov monarchií a boli používané aj v národnostných školách. Tieto školy často ani nevyučovali v spisovnom jazyku danej národnosti, ale v nárečovej forme. Medzi najčastejšie práce tlačiarne patrili nariadenia ministerstiev, niekoľko vedeckých prác, či schematické rektorské príhovory na začiatku školského roka.

Slovenská produkcia

V najvýznamnejšej etape slovenského národného života, v období rokov 1777-1848, univerzitná kníhtlačiarne v Budíne významne prispela k rozvoju slovenskej národnej kultúry tlačou slovenských kníh. Vydávala učebnice, osvetovú literatúru, vedeckú i krásnu literatúru, náboženské a administratívne tlače.

Do roku 1804 vydala z celkového počtu 1579 diel 105 slovenských publikácií. V rokoch 1805-1824 vytlačila 751 publikácií, z nich 43 slovenských a v rokoch 1825-1848 vytlačila 81 slovenských publikácií. Spolu produkcia v rokoch 1777-1848 predstavuje 5220 publikácií z nich 229 slovenských (Käfer, 1987). Trnavská filiálka vydala v rokoch 1773-1783 189 titulov, okrem toho celý rad tzv. administratívnych tlačí.

Od premiestnenia tlačiarne z Trnavy do Budína, do roku 1819 tlačiarne nevydávala slovenskú umeleckú literatúru, len knihy nábo-

ženské, pedagogické, hospodárske a jazykovedné. Osvietenské vydania Slovenského učeného tovaríšstva písané bernolákovčinou a knihy česky píšucich autorov vytlačili iné tlačiarne na Slovensku. Situácia s vydávaním slovenskej literatúry sa zmenila počas 20. – 30. rokov 19. storočia, kedy univerzitná kníhtlačiareň vydávala podstatnú časť základných diel slovenských autorov. O nárast počtu slovenských diel z lisov tejto kníhtlačiarne sa do istej miery zaslúžilo vhodné politické a kultúrne ovzdušie. Budín a Pešť sa v polovici dvadsiatych rokov stali významným strediskom Slovákov a centrom slovenskej literatúry, v ktorom pracovali viacerí predstavitelia slovenského národa. Organizátorom tohto centra bol Martin Hamuljak, poradca účtovného oddelenia Miestodržiteľskej rady. Do tejto skupiny patrili Ján Herkeľ, Ján Koiš, Jozef Bernolák, Alexander Dedinský, Ján Nepomuk Derčík a Anton Ottmayer. Všetci boli katolíci, prívrženci bernolákovskej slovenčiny a ich zásluhou sa mnohé trnavské tradície a hodnoty podarilo zachrániť a preniesť do budínskej éry univerzity.

V tomto období sa v Pešti aktivizovalo aj evanjelické krídlo slovenskej inteligencie okolo Jána Kollára. Ján Kollár ako peštiansky farár nadobudol významné známosti so srbskými literátmi. Vytrvalo sa pridržiaval češtiny ako literárneho jazyka slovenských evanjelikov. Diela slovenských evanjelikov a katolíkov tlačili v tej istej tlačiarne, čo možno dopomohlo aj k zblíženiu týchto skupín.

Mnohí autori, spisovatelia a redaktori využívali svoje známosti v tlačiarne. Na zintenzívnení vydávania slovenských kníh mal významný podiel Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, ktorý vznikol v Budíne roku 1834.

Literárna činnosť štúrovských autorov sa realizovala mimo univerzitnej kníhtlačiarne, najmä v Bratislave a v Levoči. V univerzitnej tlačiarne boli vydané len štyri diela zástupcov tejto generácie⁴.

Z Bibliografie písomníctva slovenského od Ľ. V. Riznera a iných bibliografií a katalógov sme vyexcerpovali 275 slovenských tlačí. Nie je to určite celkový počet, pretože literatúra uvádza, že len do roku 1848 vyšlo v univerzitnej kníhtlačiarne 229 slovenských tlačí. Telgársky (1987, s. 458) uvádza, že v rokoch 1777-1848 vyšlo v univerzitnej kníhtlačiarne len 117 slovenských tlačí. Produkcia slovenských tlačí po roku 1848 nie je v literatúre dostatočne spracovaná. Käfer (1977) uvádza 40 slovenských vydaní do roku 1866. Bibliografia V. Ľ. Riznera (1929-1934) uvádza 113 tlačí, ktoré vyšli po tomto roku. Išlo najmä

⁴ Ferienčík, M. Š. 1862. Pravda predsa zvíťazí!... ; Francisci, J. 1861. Ohlásenie a programm „Pest’budínskych wedomostí“... ; Francisci, J. 1868. Vzájomné pomocnice : Zvláštny odtisk článkov ujavnených v Pešťbudínskych Vedomostiach...; Sládkovič, A. 1861. Svätomartiniáda...; Sládkovič, A. 1864. Svätomartiniáda... .

o učebnice, administratívne tlač, osvetovú literatúru a pribudlo aj vydávanie slovenských novín.

Prevažnú časť celkovej produkcie tvorí svetská literatúra, ktorej dominujú najmä učebnice pre katolícke školy⁵, konkrétne šlabikáre a čítanky. Spočiatku išlo o preklady rakúskych učebníc. V 70. rokoch 19. storočia pribudli aj metodické knihy pre učiteľov⁶. Tie boli vydávané takmer pre každú novú učebnicu. Učebnice boli prevažne preklady maďarských učebníc. Výnimku tvoria Kollárov šlabikár (1823) a čítanka (1825), ktoré zastupujú, nielen autorsky, slovenské učebnice, ale všimnúť si treba aj to, že ide o práce evanjelického autora. Väčšina učebníc vydaných do roku 1848 nemá uvedené meno autora. Po tomto roku boli z maďarčiny do slovenčiny znovu vytlačené najmä učebnice J. Gáspára, L. Nagya, V. Groóa a P. Gönczyho.

Veľkú skupinu svetskej literatúry tvoria administratívne tlač. Tie predstavujú najmä zákonné zbierky, návody na vyberanie daní, tovarišské predpisy, školské regule, cisárovo nariadenia, pokyny pre obce v záležitostiach zabezpečovania vyučovania a iné.

Za povšimnutie stoja aj tri tlač venované zhromaždeniu konanému dňa 6. – 7. júna 1861 v Turčianskom svätom Martine. Memorandum národa slovenského prijaté na tomto zhromaždení bolo vytlačené v univerzitnej kníhtlačiarňi.

Začiatok produkcie univerzitnej kníhtlačiarne spadá do obdobia osvietenstva. Dôležitú skupinu tvoria osvetové publikácie zamerané najmä na pestovanie bavlny, cukru, viniča a stromov od L. Orfanidesa a J. Matušku, ale aj nariadenia o pestovaní tabaku. Osobitne vynikajú diela L. Mitterpachera, ktoré vychádzali po nemecky, latinsky, maďarsky, slovensky, rumunsky i chorvátsky. Významné sú aj práce zamerané na ochranu proti chorobám. Zaujímavé je dielo G. Aldiniho (1824) o ochranných prostriedkoch proti ohňu. Osvetovú literatúru dopĺňajú tlač o pôrodníctve.

Z literárnych diel majú najväčší význam diela J. Kollára a J. Hollého. Vďaka Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej sa stal J. Hollý najvydávaným slovenským autorom v budínskej univerzitnej kníhtlačiarňi.

V náboženskej literatúre dominujú katechizmy, ktoré patrili medzi základné školské učebnice. Celkove ich tu vyšlo 35, *Malý katechizmus* dokonca v 12 vydaniach. Vysoký podiel majú aj opakované

⁵ Učebnice pre evanjelické školy boli vydávané v súkromných tlačiarňach, najmä u Kataríny a Anny Landererovej

⁶ Knihy metodického a didaktického charakteru, ktoré slúžili ako návod na prednášanie učebnej látky žiakom.

vydania evanjelií a modlitebných knižiek. V menšej miere sa tu tlačili biblie a spevníky, z ktorých vyzdvihujeme najmä *Katolícky spevník* J. Hollého (1841, 1846).

Noviny a kalendáre tvoria menej významnú časť slovenskej produkcie univerzitnej kníhtlačiarne. Politické *Pešťbudínske vedomosti a noviny* pre dedinský ľud *Národní hlásnik* začali vychádzať len po roku 1860. V slovenskom preklade vychádzali *Listy národných učiteľov*. Nepravidelne vychádzali aj dvojjazyčné noviny *Zákonník zemský a Věstník vládní*. Z kalendárov to bol letopis *Tatran* (1861) a jeden známy ročník *Starého a nového kalendára* (1782).

Z jazykového hľadiska sú budínske tlače charakteristické jazykovou nejednotnosťou. Sú verným obrazom upadajúcej bibličtiny a rázne nastupujúcej pribojnej slovenčiny, najskôr v bernolákovskom, neskôr v štúrovskom duchu.

V prvých rokoch boli práce s náboženskou tematikou vytlačené v češtine, ktorá sa už predtým používala v Trnave. Situácia v oblasti prác vydávaných pre osvetové ciele, ktoré mali rozširovať a popularizovať prírodovedné znalosti širšej verejnosti, a sčasti aj na poli učebníc, bola iná. České prvky a jazykové normy sa dostávajú do úzadia a uplatňujú sa výrazy, ktoré lepšie vyhovovali praktickým požiadavkám slovenčiny. Podobný priebeh zaznamenávame aj počas nástupu štúrovej spisovnej slovenčiny. V prvej polovici 19. storočia plnila slovenská literatúra viacero úloh. Neplnila len úlohu umeleckej literatúry, ale sledovala širšie národnouvedomovacie ciele (Gregor, 1983, s. 419).

Obsahová a formálna analýza slovenských tlačí vo fonde Univerzitnej knižnice v Bratislave:

Tabuľka č. 2

	Svetská literatúra	Náboženská literatúra
Celkovo	70,3 %	29,7 %
Vo fonde UKB	83 %	17 %

Vo fonde Univerzitnej knižnice v Bratislave sa nachádza 109 tlačí, t.j. 40 %, ktoré sme vyexcerpovali z Riznerovej Bibliografie písomníctva slovenského (1929-1934) a Katalógu slovacikálnych tlačí Univerzitnej knižnice v Bratislave (1998-2003). Náboženské tlače tvoria len 17 %. Dominanciu svetskej literatúry podporujú najmä reformy školstva

Ratio educationis v rokoch 1777-1806 a univerzitná tlačiareň je poverená vydávaním školských učebníc.

63 tlačí bolo vydaných do roku 1848. Sú to prevažne viaceré vydania učebníc a katechizmov. V tomto období sa vydávalo aj množstvo modlitebných kníh a evanjelií, ktoré sa v ďalších vydaniach tlačili aj v druhej polovici 19. storočia. Z literárne zameraných tlačí do tohto obdobia spadá vydanie súborného diela J. Hollého (1841-1842). V tomto období vyšlo pomerne veľa tlačí aj od J. Kollára.

Zvyšných 46 tlačí bolo vydaných po roku 1848. Aj v tomto prípade tvoria najväčšiu skupinu učebnice. Nejde už len o čítanky, šlabikáre a katechizmy, ale aj o učebnice zemepisu, matematiky a "návodné" knihy pre učiteľov. Druhú významnú skupinu tvoria administratívne tlače. Tie obsahujú najmä zákony a návody na vyberanie daní, spravovanie škôl v obciach a dočasné nariadenia. Aj v tomto období mala významné miesto v produkcii univerzitetnej tlačiarne osvetová literatúra zameraná najmä na poľnohospodárstvo.

Na základe predchádzajúcich odsekov si môžeme vytvoriť aj jasný obraz o používateľskom určení budínskych tlačí. Keďže prevahu majú školské učebnice a katechizmy, najväčšiu používateľskú skupinu tvoria práve žiaci národných škôl. Osvetové, literárne a náboženské diela boli venované širokým vrstvám obyvateľstva. Výraznú používateľskú skupinu tvoria aj učitelia, ktorým boli venované "návodné" knihy k novo vydaným učebniciam. Špecifickejšie určenie majú administratívne a úradné tlače, ktoré upravovali činnosti obcí, škôl, obchodníkov a tovarišov. Najšpecifickejšie určenie majú snád' tlače o pôrodníctve a ochrane pred ohňom.

Slovenské svetské tlače mali prevažne jednoduchý charakter, väčšími ilustráciami boli obohatené len vydania Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej. Vydania učebníc, najmä vydania po roku 1848, mali veľmi jednoduchú formu, ktorá súvisela s čo najnižšou cenou a teda aj dostupnosťou aj pre najnižšie vrstvy obyvateľstva. Aby nedošlo k predražovaniu učebníc kníhkupcami, univerzitná kníhtlačiareň uvádzala na titulných listoch cenu príslušného titulu.

Textové časti boli sádzané rôznymi typmi a veľkosťami písma. V tlačiach s náboženskou tematikou je to prevažne gotika, v tlačiach so svetskou tematikou antikva. Kapitoly a dôležitejšie texty sa zvýrazňovali kurzívou, alebo polotučným písmom, prípadne verzálkami. Tlače sádzané gotickým typom písma zvyčajne obsahujú okrem paginácie aj kustódy a následnosť hárkov je značená signatúrami. Používaním antikvy sa kustódy strácajú a signatúry vymieňa foliácia. Nie je to však pravidlom.

Z typografických ozdôb to boli najmä vinety, vlysy a iniciály, taktiež grafika s figurálnymi, ornamentálnymi obrazmi, nevynímajúc ani kvalitné frontispice. Univerzitná kníhtlačiareň v niektorých tlačiach používala aj vlastný signet.

Medzi jednotlivými dielami sú menšie alebo aj väčšie jazykové rozdiely, ktoré možno nájsť aj v dvoch rozličných vydaniach toho istého diela.

Záver

Kráľovská univerzitná kníhtlačiareň v Budíne vo svojom vydavateľskom programe v mnohom nadviazala na tradície z obdobia jej pôsobenia v Trnave. Významne prispela k rozšíreniu a sprístupneniu slovenskej literatúry na konci 18. storočia a v priebehu 19. storočia. V dejinách slovenskej kultúry zohrala významnú úlohu, najmä v druhej etape národného obrodzenia (1820-1836), vďaka aktivitám slovenských národovcov z rodov bernolákovcov a evanjelikov v Budíne.

Celková slovenská produkcia do roku 1848 tvorí len 4 % všetkých tlačí vydaných v univerzitnej kníhtlačiarni do tohto roku. V rokoch 1849 až 1866 slovenská produkcia tvorí 6 %. Aký podiel mali slovenské tlače v produkcii kníhtlačiarne po tomto roku s určitou povedať nemôžeme, pretože v literatúre už nie sú zaznamenané presné údaje o produkcii.

Najväčšie zastúpenie v produkcii má svetská literatúra a v rámci nej učebnice, najmä šlabikáre a čítanky. Z osvetovej literatúry sú to najmä práce z poľnohospodárstva. V náboženskej literatúre majú najväčšie zastúpenie katechizmy, ktoré sa taktiež používali v školskej výučbe. So slovenskými novinami sa v univerzitnej tlačiarne stretávame až v matičnom období. Univerzitná kníhtlačiareň zohrala významnú úlohu na poli školstva a pri používaní národných jazykov vtedajšieho Uhorska.

Na vydávaní slovenských tlačí má významný podiel Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, ale aj vtedajšie ministerstvá, najmä Ministerstvo náboženstva a osvety.

Nemožno zabudnúť na činnosť trnavskej filiálky, ktorá sa v mnohom zaslúžila o formovanie kultúrnej západoslovenčiny v 80. a 90. rokoch 18. storočia a podporovanie slovenčiny kodifikovanej Antonom Bernolákom, najmä v prípade vydávania učebníc.

Použitá literatúra:

1. BÁLENT, Boris: Slovenská knižná produkcia a budínska univerzitná tlačiareň. In : *Typografia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983, s. 455-461, ISBN 963 05 3960 2.
2. ELIÁŠ, Michal: Význam univerzitetnej tlačiarne v Budíne pre slovenskú literatúru. In : *Typografia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983, s. 451-454, ISBN 963 05 3960 2.
3. GREGOR, Ferenc: Z lexikálnych prostriedkov slovenských kníh vydaných v univerzitetnej tlačiarne v Budíne. In : *Typografia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983, s. 419-426, ISBN 963 05 3960 2.
4. IVÁNYI, Béla – GÁRDONYI, Albert – CZÁKÓ, Elemér: *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története 1577 – 1927*. Budapest : [s. n.], 1927.
5. KÄFER, István: *Az Egyetemi Nyomda Négyszáz Éve 1577-1977*. Budapest : Magyar Helikon, 1977. 248 s. ISBN 963 207 380 0.
6. KÄFER, István: Vývody zo zoznamu publikácií trnavsko-budínskej univerzitetnej tlačiarne. In : *Typografia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983, s.73-76, ISBN 963 053 9602
7. KOVÁCSOVÁ, Sylvia – VANÍKOVÁ, Božena: *Ratio Educationis 1777 a 1806*. 1. vydanie. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988. 455 s.
8. MIŠIANIK, Ján: *Bibliografia slovenského písomníctva od konca XIX. storočia* : Doplnky k Riznerovej bibliografii. Martin : Matica slovenská, 1971. 323 s.
9. ORMIS, Ján: *Doplnky a opravy k Riznerovej bibliografii*. 1. vyd. Martin : Matica slovenská, 1972. 488 s.
10. POTE MRA, Michal: *Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918*. Martin : Matica slovenská, 1958. 145 s.
11. RADVÁNI, Hadrián: *Prehľad Trnavských tlačiarňí 1577-1950*. Martin : Matica slovenská, 1970. 38 s.
12. REPČÁK, Jozef: *Prehľad dejín kníhtlače na Slovensku*. Bratislava : Tlač, 1948. 157 s.
13. RIZNER, Ľudovít V. : *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*. I.–VI. zv. Turčiansky sv. Martin : Matica Slovenská, 1929-1934.
14. TELGÁRSKY, Jozef – BANSKÁ, Zuzana: *Katalóg slovacikálnych tlačí Univerzitetnej knižnice v Bratislave do roku 1918*. Zv. I-VIII. Bratislava : Univerzitná knižnica, 1998-2003. 5480 s.

15. TELGÁRSKY, Jozef. 1987: Vydavateľské dielo univerzitnej tlačiarne v Budíne. In : *Typografia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983, 2s., 461-465, ISBN 963 05 3960.
16. VALACH, Július: *Staré tlačiarne a tlačári na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1987. 213 s.
17. VYVÍJALOVÁ, Mária: Vydavateľská činnosť trnavskej kníhtlačiarne v rokoch 1777 - 1783. In : *Kniha '77* : Zborník pre problémy a dejiny knižnej kultúry na Slovensku. 1. vyd. Martin : Matica slovenská, 1980. s. 112-127.

Mgr. Michaela Mikušová

KNIHA NA SLOVENSKU V OSVIETENSTVE 1780-1792

Osemnásťe storočie sa v odbornej literatúre nazýva „storočím osvietenstva“. Východiskovou ideou vtedajšieho človeka sa stala predovšetkým viera v schopnosti jednotlivca, ktorý vďaka racionálnemu, kritickému mysleniu a novým poznatkom vedy, dokázal ovplyvniť nielen svoj osud a šťastie, ale prispieť aj k všeobecnému blahu celej spoločnosti. Štát mal zabezpečiť dobro a blaho svojich občanov, prostredníctvom osvieteného panovníka a jeho nariadení. Osvietenstvo je... „viac tendencia ako hnutie, tendencia ku kritickému skúmaniu a používaniu rozumu. Rozum bol cieľom aj metódou osvietených mysliteľov. Verili, že je nutné používať rozum, nespútaný ani úradnou mocou, ani tradíciou, aby bolo možné spoznať človeka, spoločnosť aj vesmír, a tým zlepšiť podmienky ľudského života.“¹ Právý a vlastný pôvod osvietenstva treba hľadať v Anglicku v 17. storočí; odtiaľ sa rozšírilo do Francúzska a do Talianska.² Politické, sociálne, vzdelanostné i národnostné podmienky a postoj vládnych kruhov k myšlienkam osvietenstva v európskych krajinách boli rozdielne. V niektorých sa myšlienky osvietenstva uplatnili s oneskorením. Tak to bolo aj v Uhorsku.

1 BLACK, J. Evropa osmnáctého století, s. 239.

2 DOLINSKÝ, J. Dejiny cirkvi, s. 40.

V druhej polovici 18. storočia sa v princípe panovníci usilovali o premenu starodávneho útvaru habsburskej ríše, ktorá predstavovala ríšu v starom zmysle slova, na moderný teritoriálny štát s absolutistickým panovníkom na čele a (jednotným) vzdelaným štáto-tvorným ľudom – podľa západoeurópskeho vzoru.³ Roky 1780-1792 reprezentujú v podmienkach Uhorska ucelené obdobie vlády dvoch panovníkov – Jozefa II. (1780-1790) a Leopolda II. (1790-1792). Tieto roky sú považované za obdobie vyvrcholenia osvietenských reforiem na tomto území. Nástup Františka II. na trón (r. 1792), je považovaný za počiatok konzervatívnejšieho, reformám menej nakloneného režimu.

Naša osvietenská filozofia prijala množstvo podnetov od nemeckej osvietenskej filozofie.⁴ Vplyv nemeckého myslenia bol priamejši a silnejší u slovenskej protestantskej inteligencie, ktorá študovala prevažne na nemeckých univerzitách.⁵

Evanjelici zo slovenského územia študovali v Jene a vo Wittenbergu, ale aj v Halle. Vplyv západnej filozofie bol do značnej miery modifikovaný orientáciou protestantských cirkví v Uhorsku. Uhorskí kalvíni študovali v Anglicku, no najmä v Leydene a v Utrechte.⁶ Okrem kontaktov študentov so zahraničím, výraznou mierou k rozvoju osvietenstva u nás prispeli aj učené spoločnosti a slobodomurárske lóže. Učené spoločnosti sa objavujú na Slovensku v druhej polovici 18. storočia.⁷

Otázka používania štátneho jazyka bola v zložitých pomeroch multikultúrneho a multietnického Uhorska komplikovanejšia, navyše medzi slovenským etnikom i konfesiónálne determinovaná. Medzi evanjelickou pospolitosťou funkciu liturgického jazyka, ale aj knižného jazyka plnila biblická, humanistická čeština, hoci sa zaznamenali v česky písaných dielach „poslovenčovania“. Katolíci vychádzali z inej kultúrnej aj jazykovej situácie. Hoci „lingua sacra“ naďalej zostala latinčina, vzrastá úsilie vydávať aj diela svetského, či náboženského charakteru v jazyku zrozumiteľnom Slovákom. Tento cieľ sa stal základom hnutia šíreného Učeným tovarištvom na čele s Antonom Bernolákom.⁸

4 MŮNZ, T. Filozofia slovenského osvietenstva, s. 10.

3 HEINDL, W. Reforma a modernizácia v čase panovania Márie Terézie a Jozefa II., s. 23-24.

5 TIBENSKÝ, J. Príspevok k nemeckým vplyvom na vývoj vedeckého myslenia na Slovensku v 17. a 19. st., s. 193.

6 TIBENSKÝ, J. ref. 5, s. 182-183.

7 FANČOVIČOVÁ, A. Činnosť Spoločnosti československej na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici, s. 53-54

8 VRÁBLOVÁ, T. Konceptia rozvoja „jazyka a vzdelanosti“, s. 262-265.

V roku 1784 nariadením Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady sa malo zaviesť do života rozhodnutie Jozefa II., aby sa štátnym jazykom v celej habsburskej monarchii stala nemčina.⁹

Po nástupe Leopolda II. na trón bol, najmä pre maďarskú časť obyvateľstva Uhorska, významný zákonný článok č. 16 z roku 1791, ktorý podporoval zavedenie maďarčiny ako mimoriadneho predmetu na stredných a vysokých školách v Uhorsku, aby mohol ako úradný jazyk nahradiť latinčinu.¹⁰

Školská reforma v Uhorsku, okrem univerzity, sa uskutočnila osobitne, napriek tomu, že Viedeň sa usilovala o jednotnú reformu v celej habsburskej monarchii.¹¹

Reforma univerzity sa uskutočnila už v roku 1753 a realizácia druhej reformy trvala od roku 1770 do roku 1774.¹²

Nová študijná osnova pod názvom Ratio educationis (1777) zaviedla do učiva na vysokých školách nové prírodovedné a spoločenskovedné poznatky, vznikol celý rad nových typov škôl.¹³ Ratio educationis malo internacionálny a interkonfesionálny charakter.¹⁴

Politika Jozefa II. sledovala aj cieľ supremácie štátu nad cirkvou. Cieľom jozefínskeho systému bolo dosiahnuť nadradenosť svetského práva nad cirkevným.¹⁵ Jozef II. realizoval svoju reformnú činnosť v tejto oblasti aj prostredníctvom Tolerančného patentu (1781).¹⁶

9 Ratio educationis zdôvodňuje šírenie nemčiny aj z dôvodu nedostatku potrebných kníh na nižších latinských školách v latinčine a iných jazykoch, kým nemecké knihy z viacerých vedných odborov považuje za hodnotné a ľahko dostupné.

10 BUTVIN, J. Slovenské národnozdjednocovacie hnutie, s. 46.

11 Ratio educationis 1777 a 1806, s. 10.

12 Kronika Slovenska, s. 339.

13 PŠENÁK, J., Trnavská univerzita v dejinách slovenského vysokého školstva, s. 33.

14 Podporovalo aspoň na elementárnych školách výučbu v materinskom jazyku národností a napriek tomu, že bolo zamerané na reformu katolíckeho školstva, ustanovilo, že do škôl majú prístup aj nekatolíci a nariadilo, aby sa bral ohľad na ich náboženské presvedčenie.

15 Jozef II. vychádzal z novšieho febroniánskeho učenia Johanna Nikolausa z Hontheimu, trevírskeho biskupa. Išlo o spis De statu ecclesiae et legitima potestate Romani pontificis liber singularis, ktorý vydal pod pseudonymom Justinus Febronius r. 1763 vo Frankfurte nad Mohanom a ostro kritizoval vtedajšiu štruktúru katolíckej cirkvi. Inšpiroval sa ním aj A.F. Kollár v spise De originibus et usu perpetuo ... regum Ungariae libellus singularis (Viedeň. 1764).

16 VYVÍJALOVÁ, M., Alexander Rudnay v kontexte slovenského národnoobrodenského hnutia, s. 32-33.

Za vlády Jozefa II. sa poskytol väčší priestor konkurencii a zvýšila sa produkcia tlačiarň. Rozvíjalo sa aj vydávanie periodík, ktoré popri knižnej produkcii tvorili *významný propagačný prvok osvietenského myslenia i knižnej produkcie* – napr. *Magyar Könyvház*, ktorý vychádzal v Bratislave u Jána Michala Landerera v r. 1781-1783 a neskôr od r. 1793-1804 u Tomáša Trattnera v Pešti.

Venoval sa najmä informovaniu o vydávaných maďarských prekladoch novodobých anglických, francúzskych, nemeckých, či holandských autorov, avšak nevynechal ani práce stredovekých a antic-
kých autorov – napr. Vitruvia, Marca Aurelia, Plutarcha, Sofokla, Eruripida, či Platóna a i. Jeho obsah napovedá, že sa prekladalo veľa cestopisov o vzdialených a často exotických krajinách: Amerike (Kalifornia, Peru, Mexiko), Afrike (Egypt, Maroko), Indii, ale i Rusku, či Dalmácii, Japonsku, Číne atď. Okrem cestopisov by sme v prvom ročníku našli zmienku o *Photiovom* diele *Myrobiblion*, v druhom napr. o zbierke príbehov o osobnosti kráľa Mateja Korvína od humanistu *Galeotta Marzia*, vychovávateľa kráľovho syna Jána. V treťom sa vyskytovali práce historikov Štefana Katonu, Praya a i.

Aj v rámci rakúskych krajín existoval živý záujem o uhorské záležitosti. Prejavil sa na stránkach viacerých časopisov v nemeckom jazyku, vychádzajúcich mimo územia Uhorska.¹⁷ Autori článkov sa zaoberali uhorskou literatúrou, problematikou cenzúry, či dôležitými udalosťami spoločenského života. Časopisy a noviny tak predkladali obraz o dobovom Uhorsku. Publikovali sa v nich však aj príspevky francúzskych, či iných filozofov – napr. J. J. Rousseaua a F. Bacona.

Knižnú produkciu v sledovaných rokoch nie je možné umelo vyčleniť z kontextu predchádzajúcej i nasledujúcej etapy. Vydávanie populárno-náučných i vedeckých prác z medicíny, prírodných vied, či poľnohospodárstva sa začalo vo väčšej miere realizovať už počas vlády Márie Terézie a neskôr sa odrazilo v snahách rôznych učených spoločností. Z nich významné postavenie zaujímalo Slovenské učené tovaríšstvo (1792) a jeho edičná činnosť, ktorou sa bližšie zaoberá odborná literatúra už dlhšie obdobie. Cirkev zastávala v každodennom živote

ľudí stále významné postavenie a z tlačiarní na slovenskom území vychádzalo aj značné množstvo náboženskej literatúry určenej kato-
líckemu i evanjelickému vierovyznaniu v Uhorsku.

17 Bohato je zastúpená táto problematika napr. v novinách *Staats-Anzeigen*. Zdigitalizované výtlačky z r. 1782-1793 sú prístupné v rámci digitalizačného projektu *Zeitschriften der Aufklärung* na stránke Univerzitetnej knižnice v Bielefelde na adrese www.ub.uni-bielefeld.de

Výrazný prínos etapy 1780-1792 spočíva, okrem iného, aj v tom, že sa nevyskytla tlačiareň, z ktorej by vôbec nevychádzali populárno-náučné práce. V lepšie vybavených tlačiarňach, vo väčších mestách s vyšším množstvom vzdelaných potenciálnych zákazníkov sa takmer každý rok vyskytli aj nákladnejšie vydania vedeckej literatúry z oblasti medicíny, zverolekárstva, botaniky, matematiky, fyziky, chémie, hydro-techniky a ďalších vedných odborov.

Z reforiem Jozefa II. domáca dobová tlač na slovenskom území mala najviac záujem o vydanie Tolerančného patentu (1781), a to najmä v mestách kde žilo evanjelické obyvateľstvo augsburského i helvétskeho vyznania. Prejavilo sa to v značnom množstve tlačí v našich tlačiarňach, v ktorých evanjelici pozitívne reagovali na túto jozefínsku reformu.

Osobitne frekventovanou kategóriou tlačí boli učebnice – najviac produkované tituly latinskej gramatiky od Cellaria, či Rhenia naznačovali, že latinčina mala stále značné postavenie vo vzdelávaní, hoci bola väčšinou jazykom tlačí z cirkevných dejín a rozsiahlych mnohozvazkových diel rôznych odborov. Nemčina, maďarčina i slovenčina sa stali jazykom príručiek z geografie, farmácie, medicíny, poľnohospodárstva a i. Tie mali slúžiť viac-menej praktickému využitiu a boli určené oveľa širšej čitateľskej verejnosti.

Zaujímavé je, že práce francúzskych autorov sa stali súčasťou produkcie tlačiarň na Slovensku väčšinou iba v maďarských prekladoch, pričom vo väčšine prípadov nešlo o filozofické, či historické práce, ale o divadelné hry Voltaira, Marmontela, či Beaumarchaisa. Filozofická, historická, či encyklopedická filozofia boli zastúpené najmä dovozom originálnych zahraničných vydaní, o ktorých sa dozvedáme najmä z kníhkupeckých katalógov. Z tohto hľadiska je veľmi podnetné skúmať ich obsah. Veľkým problémom pri takomto výskume je však známa skutočnosť, že exempláre týchto zoznamov sa u nás nachádzajú v pomerne malom množstve a často je nutné získať ich kópie zo zahraničia, najmä z Maďarska a Českej republiky.

Príkladom je aj obsahovo i žánrovo bohatý a veľmi zaujímavý katalóg bratislavského tlačiarja, vydavateľa a kníhkupca Antona Löweho z roku 1788 pod názvom *Catalogue des livres français, italiens, anglais et d'autres langues étrangères, qui se trouvent chez Antoine Loewe, Imprimeur et libraire dans la Rue St. Michel. A Presbourg, 1788*. Jeho originál sa nachádza v Esztergomi Főzékesegyházi Könyvtár v Ostrihomu. Ťažisko dovezenej literatúry z tohto katalógu pochádza z Paríža, celkovo však obsahuje tituly z desiatich krajín a celkovo 32 miest Európy. Ide o 112 titulov vo francúzštine, angličtine, taliančine a niekoľko prác v kombinácii jazykov – francúzština a maďarčina,

francúzština a taliančina. Ani jeden titul v ponuke nepochádzal z tlačiarne na území dnešného Slovenska.

Kníhkupec ponúkal širokú paletu publikácií – jazykové učebnice, pedagogické spisy – aj prácu J. J. Rousseaua – *Emile, ou de l'éducation*, vytlačenú v roku 1773 v Amsterdame, ďalej to bola publikovaná korešpondencia F. M. Voltaira pod názvom *Lettres de Voltaire à Mr. l'Abbé Moussinet* (Haye, 1781), súborné dielo Molièra *Oeuvres complètes de Molière* (Berlín, 1788). Okrem iných sa medzi filozofickými prácami objavila aj tvorba Charlesa L. de Seconda Motesquieua v 4 častiach - *L'Esprit des Loix* (1777) či zbrané spisy Helvétia - štvorzväzkové *Oeuvres complètes de Mr. de Helvetius* (Londýn, 1776). Bohato bola zastúpená história i cestopisná literatúra. Z biografii sa vyskytlo niekoľko prác o pruskom panovníkovi Fridrichovi II., Karolovi Veľkom od Gaillarda v 4 zväzkoch a tiež Voltairov životopis.

Anton Löwe vyčlenil v katalógu kategóriu komédie, medzi inými v nej ponúkal aj známy titul *Journée, de la solle, ou le mariage de Figaro* (1785, Amsterdam), autora Casona de Beaumarchais. Obsah katalógu umožňuje nahliadnúť do obsahového, chronologického a provenienčného zloženia tlačí, dovážaných na naše územie v 80-tych rokoch 18. storočia. Tvoril však iba špičku ľadovca z množstva literatúry, ktorá prenikala do Bratislavy ako centra spoločenského, a pomerne dlhý čas aj politického života v uhorskej monarchii. V porovnaní s iným katalógom z roku 1783, vytlačeným Jánom Michalom Landererom pre Antona Löweho, je to iba zlomok z jeho mnohojazyčnej ponuky. Okrem Löweho pôsobilo iba na samotnom území Bratislavy množstvo ďalších kníhkupcov. V tejto oblasti sa tak vytvára široké pole pre ďalší výskum kontaktov našej knižnej kultúry so zahraničím.

Náročnosť typografického vyhotovenia stúpala spolu s rastúcim vydávaním odbornej literatúry. Rozvoj prírodných vied a idea šírenia nových poznatkov smerom k širokej verejnosti v 18. storočí, podnietili nárast publikovanej vedeckej, či populárno-náučnej literatúry. Kládli sa vyššie nároky na kvalitatívnu i kvantitatívnu ilustračnú stránku knihy. Z ilustračných techník v druhej polovici 18. storočia u nás dominovali drevorez a medirytina.

Drevorez sa uplatnil najmä v prvkoch knižnej výzdoby, ktorá nemala priamu väzbu na text. Prostredníctvom symboliky mala poukázať na reálnu úlohu knihy ako zdroja vedomostí a poznania. Preto medzi často uplatňované motívy výzdoby patrili učiace sa deti, knihy, či symboly vzdelanosti. „K najvýraznejším osobnostiam, ktoré tvorili ilustrácie technikou drevorezu v druhej polovici 18. storočia na Sloven-

sku, patril Gritner. Pochádzal z Nemecka, avšak nie je známe jeho krstné meno. Zlúčenie pohanského a antického sveta so súčasným kresťanským svetom charakterizuje skladobnú dôvtipnosť rytca Gritnera. Preto sa jeho zásoba ozdôb s obľubou používala od prelomu storočí až do romantizmu. Zásluhou mimoriadne šikovného drevorezca Gritnera, ktorý predtým tvoril pre Paríž, Tours, Rouen a Bordeaux, vznikla táto esteticky výnimočná kapitola v dejinách knižného a grafického umenia na Slovensku.“¹⁸

Medirytina kládla na tlačiaru vyššie technické i finančné požiadavky, preto sa objavovala najmä v náročnejších, vedeckých publikáciách. Prítomnosť takýchto ilustrácií sa spravidla prejavila aj vo vyššej cene knihy. Medzi najznámejších medirytcov 18. storočia u nás patril Samuel Mikovíny (1686-1750), geodet, staviteľ a priekopník technických a prírodných vied v Uhorsku. Okrem iného bol aj tvorcom máp stolíc, vedút niektorých miest a hradov v rozsiahlom diele Mateja Bela – *Notitia hungariae novae Historico geographica* (1735-1742, Viedeň). Jeho kresliarske i grafické dielo je považované za inštruktívnu, dokumentačnú a nesmierne hodnotnú vedeckú ilustráciu. Na prelome 18. a 19. storočia pozdvihli úroveň kartografie aj Ján Lipský (1766-1826) s bratislavským rodákom Franzom Xaverom Zachom (1754-1832) a peštiansky medirytec Ferencz Karacs (1770-1838).

Pokračovateľom tejto tradície sa stal aj Ján Matej Korabinský (1740-1811) – autor a vydavateľ viacerých geografických prác, napr. *Almanach von Ungarn* (1778) a nevelkého diela *Atlas regni Hungariae portalitis* (1804, Viedeň, 1817 Bratislava).¹⁹

Na našom území pôsobili aj významní viedenský rytci, Jozef a Peter Schafferovci, ktorí tvorili v Bratislave aj Budíne (1780-1810), František Assner (1742-1810) a Leopold Assner (1742-1781) v Bratislave. František Assner tu pracoval v rokoch 1770-1796. Vytvoril ilustrácie k dielam Mateja Bela – *Der Ungarische Sprachmeister* (1774, 7. vyd., J. M. Landerer), Samuela Kölesériho – *Auraria Romano Dacica* (1780, J. M. Landerer) a k množstvu iných prác vydaných vo Viedni, Košiciach a Pešti. Leopold Assner (1742-1781) svojím umeleckým vkladom prispel v 70-tych rokoch 18. storočia k výzdobe produkcie známych bratislavských typografov Antona Löweho, či Františka Augustína Patzka. Pre F. A. Patzka spracoval sériu 23 medirytín v príručke pre pôrodné asistentky – *Zpráva o kunnstu babském* (1778). Tie dokumentovali vybrané fázy vývoja plodu v tele matky a rôzne

18 ZÁVADOVÁ, K. Grafická výzdoba výročných školských správ 1700-1850, s. 7-9.

19 ZÁVADOVÁ, K. Die Ästhetik graphiker Landkarten des 16.-19. Jahrhunderts, 79-112.

polohy, ktoré môžu skomplikovať príchod dieťaťa na svet. Príručka bola slovenským prekladom nemeckej práce viedenského lekára Jána R. Steideleho. Steidele ju vypracoval na podnet hlavného lekára Márie Terézie – baróna Storcka. Autorom slovenského prekladu bol Jan Cherney. Venoval ju svojmu podporovateľovi grófovi Jánovi Illeshá - zymu.

Veľký význam ilustrácie vo vedeckej i umeleckej literatúre je zjavný. Naplno sa uplatnila v rastúcom množstve uverejnených spisov, príručiek a učebníc v 18. storočí práve v súvislosti s rozvojom prírodných vied. Snaha o racionalizáciu výučby, využitie nových metód a zavedenie vedeckého výskumu do praxe (v hospodárstve, medicíne, či iných oblastiach), ale i rastúci počet tlačiarň, patrili medzi podstatné činitele štátnej politiky. Aj vďaka nim sa mohli rozvíjať ilustrácie v literatúre, a to nielen vedeckej, ale i umeleckej. Komplexná charakteristika vedeckej ilustrácie v tomto období by si žiadala celú monografiu.

Ďalším významným aspektom výskumu sa stáva čitateľ ako “konzument” tlačenej knihy. V posledných desaťročiach 18. storočia sa aj na našom území začína rozvíjať zberateľstvo kníh a budovanie knižníc.²⁰

V tejto súvislosti treba spomenúť aukčný katalóg knižnice hlavného bratislavského lekára Jána Torkosa, ml.²¹ (1733 Bratislava-1798 Bratislava). Ide o syna známej osobnosti farmácie a medicíny, autora cenníka liečiv *Taxa pharmaceutica Posoniensis* – Jána Justa Torkosa. Katalóg vydal kníhkupec Andreas Schwaiger pod názvom, *Verzeichniß der von Herrn Dr. Johann von Torkosch hinterlassenen medicinisch=chirurgischen Büchern, welche um die äußerst herabgegesetzt Preise, bey Andreas Schwaiger Buchhändler im Doktor v. Torko-schischen Hause, zu haben sind*. V súčasnosti ho vlastní Univerzitná knižnica v Bratislave. Nie je známe, prečo sa Torkosova knižnica, resp. v tomto prípade pravdepodobne iba jej časť, predávala. Predpoklad, že išlo iba o jej časť, podporuje samotné tematické začlenenie medicínskej literatúry z knižnice do tohto zoznamu. Možno je však aj to, že Torkos vlastnil aj inú literatúru, ktorá nesúvisela s výkonom jeho profesie a zodpovedala jeho voľnočasovým aktivitám.

Samotný výber lekárskej literatúry naznačuje, že Torkosova knižnica bola rozsiahlou, starostlivo budovanou zbierkou. Jej fond tvorili tlače v 878 zväzkoch – resp. vyše 500 tituloch, pričom sa vyskytli viaceré vydania známych osobností stredovekej i novovekej medicíny.

20 MAŤOVČÍK, A. Vavrínek Čaplovič a osudy jeho knižnice. s. 10.

21 V tejto funkcii pôsobil v r. 1786-1798.

Boli to publikácie zo 16.-18. storočia, čo naznačuje, že na budovaní zbierky sa mohol podieľať aj Ján Justus Torkos. Z jazykového hľadiska väčšinu tvorili latinské spisy, nasledovala nemčina, jedna tlač bola maďarská a jeden titul časopisu bol francúzsky.

Chronologicky najväčšiu časť predstavovali tlače 18. storočia. Iba tri tituly z katalógu pochádzali z bratislavských tlačiarní – napr. nové, doplnené vydanie²² práce bývalého jezuitu, Mateja Pankla – *Compendium Institutionum Physicarum*, Partes 3, (J. M. Landerer, Bratislava, 1793). Napriek tomu, nie je vylúčené, že Torkos nakupoval svoje knihy aj u bratislavských kníhkupcov. Potvrdenie, či vyvrátenie tejto hypotézy by si žiadalo podrobnejší výskum kníhkupeckých katalógov. Knižnú produkciu dopĺňalo aj mnoho zahraničných lekárskejších periodík, odoberaných často i viac ako 10 rokov. Katalóg poskytuje viacero možných aspektov výskumu – umožňuje čiastočne sledovať vývoj medicínskej literatúry v rozsahu takmer od začiatku 16. a konca 18. storočia a môže byť zaujímavý pre historikov medicíny. Z hľadiska knižnej kultúry poskytuje aj provenienčné charakteristiky tlačí, avšak absentujú mená tlačiarov.

Zoznam uvádza údaje o tom, či dielo obsahovalo ilustrácie (cum figuris) a poskytuje prehľad o cenách kníh. Dokazuje rozhladenosť Jána Torkosa ml. v medicínskej problematike. Ako hlavný mestský lekár bol pravdepodobne pomerne dobre finančne zabezpečený a mohol si dovoliť nákupy zahraničnej literatúry.

Ponúkajú sa však i ďalšie možnosti práce so získanými údajmi – napr. pokus o rekonštrukciu knižnice. Keďže nie je známe miesto uloženia tlačí zo zbierky, mohlo by napomôcť štúdium totožných vydaní. To by si však žiadalo veľmi náročný výskum. Nevieme ani to, či sa samotný predaj naozaj uskutočnil. Informácie by mohol priniesť aj prieskum archívnych prameňov a informácií o tejto osobnosti bratislavskej medicíny. Nezodpovedaným zostáva aj to, odkiaľ nakupoval J. Torkos ml. literatúru, či do akej miery udržoval kontakty so zahraničím pri jej nákupe a pod.

Osvietenstvo je vnímané ako hnutie filozofické a reformné. Ním propagované idey hlboko zasiahli do politickej, náboženskej, vzdelanostnej i hospodárskej sféry európskej spoločnosti a odrazili sa v jej neskoršom vývine a mnohé z nich sú aktuálne aj dnes. Autori osvietenскеj literatúry pochádzali z radov duchovných, lekárov, učiteľov, odborníkov na agronómiu, alebo prírodné vedy. Vo vzťahu k svojim čitateľom kládli veľký dôraz na zrozumiteľnosť, názornosť, jednoduchosť, ale pritom obsažnosť a účelovosť svojich prác doplnených často obrazovou prílohou.

22 Prvýkrát ho vydal Ján Michal Landerer v r. 1790.

Problematika osvietenstva je predmetom mnohých publikovaných prác u nás i v zahraničí, a to z viacerých vedných odborov.

V oblasti dejín kníhtlačiarstva je však na Slovensku spracovaná iba čiastkovo a väčšinou sa dotýka osvietenstva ako myšlienkového smeru okrajovo, v rámci charakteristiky niektorých tlačiarňí. Táto téma ponúka množstvo podnetov k ďalšiemu skúmaniu²³, ktoré môže zohľadniť celouhorský, nielen slovenský územný kontext šírenia osvietenскеj literatúry, kníhkupeckú činnosť v tomto období, či odraz čitateľského záujmu recipientov v súkromných zbierkach. Z tohto dôvodu nie je táto problematika ani zďaleka vyčerpaná a otvára priestor pre ďalší výskum a spoluprácu s kolegami v zahraničí.

Použitá literatúra:

1. BLACK, Jeremy. Evropa osmnáctého století. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2003. 543 s. ISBN 80-7021-376-0.
2. Catalogue des livres francais, italiens, anglais et d'autres langues étrangères : qui se trouvent chez Antoine Loewe. A Presbourg : Imprimeur et libraire dans la Rue St. Michel., 1788. [7] s.
3. BUTVIN, J. Slovenské národnozdjednocovacie hnutie. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965. 389 s.
4. DOLINSKÝ, Juraj. Dejiny cirkvi : novovek. Štvrtý diel. Bratislava : Dobrá kniha, 1997. 336 s. ISBN 80-7141-160-4.
5. FANČOVIČOVÁ, Adriana. Činnosť Spoločnosti československej na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici. In Rozpravy k slovenským dejinám : zborník príspevkov k nedožitému 75. výročiu narodenia Pavla Horvátha. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001. ISBN 80-88908-85-X, s. 53-91.
6. HEINDL, Waltraud. Reforma a modernizácia v čase panovania Márie Terézie a Jozefa II. In Die Maria-Theresianischen und Josephinischen Reformen und ihre Bedeutung für die Entwicklung der Slowakei. Bratislava : Stimul, 1998. ISBN 80-8697-81-5, s. 19-29.

23 Tento príspevok predstavuje spracovaný výťah z diplomovej práce *Kniha na Slovensku v osvietenstve : 1780-1792*, obhájenej v šk. r. 2005/2006. Autorka sa usilovala poskytnúť prehľad odbornej vedeckej a populárno-náučnej literatúry vydávanej v tlačiarňach na terajšom slovenskom území v r. 1780-1792. Bola vypracovaná na základe odbornej publikovanej literatúry a vlastného výskumu. Ten vychádzal z excerpovania vybraných bibliografií, analýzy dvoch katalógov – kníhkupeckého a zberateľského, a nakoniec zo štúdia tlačí z fondov Univerzitnej knižnice a Lyceálnej knižnice – Kabinetu starých tlačí SAV v Bratislave.

7. MAŤOVČÍK, A. Vavrinec Čaplovič a osudy jeho knižnice. Martin : Matica slovenská, 1962. 147 s.
8. MÜNZ, T. Filozofia slovenského osvietenstva. Bratislava : SAV, 1961. 257 s.
9. PŠENÁK, J.: Trnavská univerzita v dejinách slovenského vysokého školstva. In Trnavská univerzita v dejinách školstva a vzdelanosti. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a ústav školských informácií, 1986. s. 19-39.
10. Ratio educationis 1777 a 1806. Prel. Ján Mikles a Mária Novacká. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988. 455 s.
11. TIBENSKÝ, J. Príspevok k nemeckým vplyvom na vývoj vedeckého myslenia na Slovensku v 17. a v 18. storočí. In Slovenský filozofický časopis. 1959, roč. 14, č. 2, s. 179-193.
12. VRÁBLOVÁ, T. Konceptia rozvoja „jazyka a vzdelanosti“ v Starých novinách literárneho umenia a u Juraja Fándlyho. In Kniha 2005 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. ISSN 1336-5436, 2005, s. 262-265.
13. Verzeichniß der von Herrn Dr. Johann von Torkosch hinterlassenen medicinisch=chirurgischen Büchern, welche um die äußerst herabgesetzten Preise, bey Andreas Schwaiger Buchhändler im Doktor v. Torkoschischen Hause, zu haben sind. Pressburg : Gedruckt mit Weberischen Schriften, 1788. 237s.
14. VYVÍJALOVÁ, M. Alexander Rudnay v kontexte slovenského národno-obrodenského hnutia. Martin : Matica slovenská, 1998. 231 s. Osobnosti slovenskej histórie. ISBN 80-7090-493-3.
15. ZÁVADOVÁ, K.. Grafická výzdoba výročných školských správ : 1700-1850. 2. vyd. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2002. 64 s. ISBN 80-85170-70-01.
16. ZÁVADOVÁ, K. Die Ästhetik graphiker Landkarten des 16.-19. Jahrhunderts. In Ars : umeleckohistorická revue Slovenskej akadémie vied. ISSN 0044-9008, '75/76, č. 1-4, s. 79-112.

Mgr. Petronela Bulková

SLOVENSKÉ TLAČE Z TLAČIARNE VIKTORA HORNYÁNSZKEHO

Príspevok vznikol na základe diplomovej práce Slovenské tlače z tlačiarne Viktora Hornyánszkeho (1863-1918). Zadávatel'om témy diplomovej práce bola Univerzitná knižnica v Bratislave. Cieľom práce bola analýza jej čiastkového fondu.

Predkladaný príspevok poskytuje informácie o tlačiari, o jeho tlačiarňi a dielach v nej vytlačených. Nezaoberá sa však problematikou do hĺbky. V prípade hlbšieho záujmu o problematiku preto odporúčame preštudovať si diplomovú prácu.

Diplomová práca sa venuje analýze slovenských tlačí vytlačených Viktorom Horňanským. Pozornosť sa venuje nielen knihám, ale aj časopisom a kalendárom. Vybrané tlače sú v nej analyzované po obsahovej i formálnej stránke. Jej súčasťou je tiež zhodnotenie spoločenskej, jazykovej a politickej situácie u nás v sledovanom období. Pozornosť sa zameriava aj na problematiku kníhtlačiarstva na našom území i v Budapešti.

Presun politického a kultúrneho centra Uhorska z Bratislavy od konca 18. storočia a vznik nového centra národného života Maďarov ako vládnuceho národa v Budíne a Pešti nepriamo ovplyvnil i rozvoj kníhtlačiarstva u nás (Kipsová Mária 1984, s. 85). Proces koncentrácie kníhtlačiarskych a vydavateľských podnikov do Pešti a Budína bol ešte prudší v druhej polovici 19. storočia. V roku 1848 pôsobilo v Pešti 8 kníhtlačiarní. V roku 1860 ich bolo 12, o sedem rokov sa ich počet zvýšil na 15 (Kipsová, 1984, s. 86).

Koncom storočia boli tlačiarne prakticky v každom okresnom sídle a iných mestách, pričom vo všetkých župných sídlach sa tlačili noviny a knihy. Najväčšie tlačiarne sa nachádzali v Budapešti, kde ich bolo 41 (Podrimavský, 1992, s. 454).

V Budapešti pôsobilo viacero kníhtlačiarní, ktoré tlačili i v slovenčine. Patrili k nim tlačiarne Minerva, Bartalets, Athenaeum, Franklin Tasula, tlačiarne A. Bučanského, M Bagoa, Kolomana Rószu či Mehnera.

Kníhtlačiareň Viktora Horňanského

K tlačiarom, ktorí vytlačili pomerne veľké množstvo tlačí v slovenčine patrili Viktor Horňanský. Narodil sa 10 apríla 1828 v obci Hegyeshalom v mošonskej stolici. Bol kníhtlačiarom a publicistom, svetským funkcionárom evanjelickej cirkvi. Študoval na Evanjelickom gymnáziu v Modre, neskôr na evanjelickom lýceu v Bratislave. V päťdesiatych rokoch ho pozval do Pešti známy vydavateľ Gustáv Haeckenast. Pracoval v redakcii novín Pester Zeitung. V roku 1859 založil protestantský sirotinec. K jeho menu sa viažu aj začiatky organizácie odborového hnutia tlačiarenských pracovníkov. V roku 1872 po šesťtýždňovom štrajku tlačiarenských pracovníkov sa zasadania odborov a šéfov tlačiarň konali práve v jeho byte. Pričinil sa o to, aby boli splnené požiadavky zamestnancov.

V roku 1873 bol zvolený za predsedu Spolku budapeštianskych kníhtlačiarov a písmolejárov. V roku 1876 pri tomto spolku založil pokladnicu na podporu tlačiarenských sirôt a vdov. V roku 1878 bol zvolený a viedol nový celokrajinský spolok kníhtlačiarov. Zomrel na mozgovú príhodu 21. 5. 1885 v Budapešti.

Viktor Horňanský otvoril tlačiareň na jeseň roku 1863. Na začiatku pracoval so spoločníkmi. Najskôr bol jeho spoločníkom Ján Hummel, neskôr Andrej Träger. Okrem tejto tlačiarne vlastnil, ako uvádza Breza (Breza, 1996, s. 98), filiálku aj v Prešove. V roku 1864 tu vlastnil tlačiareň s Hummelom a v roku 1867 s Trägerom. Činnosť týchto tlačiarň však zatiaľ nie je preskúmaná. Boli to menšie tlačiarne, ktoré pravdepodobne nemali väčší význam a ani množstvo tlačí v nich vytlačených nebolo nijako významné. Od roku 1869 pracoval Horňanský samostatne. Za prvoradý cieľ tlačiarne považoval tlačenie kníh.

Po jeho smrti prebrala vedenie nad firmou jeho manželka Fanni Skitová. Od roku 1882 riadil podnik Karol Concha, ktorý zaviedol nový oficiálny názov pre tlačiareň a to Tlačiareň a vydavateľstvo Viktora Hornyánszkeho. V rokoch 1883-1885 tlačiareň viedol Karol Knoll a po jeho smrti vedenie opäť prebral Karol Concha. V 90-tych rokoch viedol tlačiareň Horňanského najstarší syn Viktor.

Tlačiareň od roku 1869 vlastnila výlučne rodina Horňanských a na prelome storočia sa zmenila na rodinný podnik. V roku 1923 bola tlačiareň premenená na akciovú spoločnosť. Akcie na začiatku zostali v rodinných rukách, ale neskôr sa tlačiareň postupne dostávala pod vplyv tlačiarenského podniku Globus, s ktorým sa aj spojila.

Formálne si však ponechali pôvodný názov. Horňanský spolupracoval i s Uhorskou akadémiou vied. Ich spolupráca začala v roku 1883, keď sa Horňanského firma nasťahovala do jej priestorov. Ešte v tom istom roku začali dostávať objednávky od akadémie na tlač časopisov a kníh.

Diela vytlačené v tlačiarni Viktora Horňanského

V 60-tych a 70-tych rokoch 19. storočia, v prvej etape v začiatkoch tlačiarne, mali Horňanského výtlačky evanjelický charakter. Patrili sem aj zákazky anglickej biblickej spoločnosti, ale aj vydávanie biblií vo všetkých jazykoch monarchie. Biblie tlačil nielen v maďarčine ale aj v rumunčine, srbčine a iných východných jazykoch.

Medzi rokmi 1860-1875 vyšlo v tlačiarni 111 diel. Z toho 83 súviselo s evanjelickou tematikou. Zvyšok tvorili svetské knihy, skôr vedeckého zamerania. Beletria tvorila iba malú časť vydaných diel (Kondor, 1989, s. 16).

Pri výtlačkoch vydaných v druhej etape, t. j. v rokoch 1876 -1885 dominovali výtlačky na objednávku telegrafného úradu. Svetských kníh v tomto období vyšlo 55, cirkevných 38. Pri cirkevných knihách sa dostávali do úzadia knihy s náučno-morálnou tematikou. Dominovali práce z cirkevných dejín, ďalej vychádzali spevníky a modlitebné knižky. (Kondor, 1989, s. 17).

Pre tretiu etapu 1886-1900 je charakteristické, že počet vydaných diel sa štvornásobil. V tejto dobe v tlačiarni vytlačili 133 cirkevných a 399 svetských kníh. Polovica svetských kníh sa zaoberala vedou. Takto zameraných kníh vyšlo v tomto období 162. V tlačiarni vytlačili iba 38 titulov beletrie. V treťom cykle vytlačili aj 14 diel zaoberajúcich sa knihovedou a tlačiarstvom (Kondor, 1989, s. 17).

Slovenské diela vytlačené v tlačiarni Viktora Horňanského

Horňanský tlačil vo svojej tlačiarni najmä náboženskú literatúru, neskôr aj slovenskú náučnú spisbu. Typologické zloženie tlačí bolo rôznorodé. Tlačil nielen knihy, ale aj periodickú tlač a kalendáre.

Od založenia v roku 1863 až do roku 1918 vytlačili približne 287 tlačí v slovenskom jazyku. Počas svojej spolupráce s Trägerom vytlačil Horňanský asi 30 slovenských tlačí. So spoločníkom Hummelom ich bolo približne 20. V tlačiarni vytlačili 8 kalendárov a 7 titulov časopisov.

Na titulnom liste kníh bol zväčša uvedený názov, prípadne autor, miesto, tlačiareň a rok vytlačenia. Viaceré knihy mali obálkový titul.

Vyšli diela napr.: nákladom Výboru Zpěvníka, Wsseobecné ew. Podporowny Uherské, nákladom Viléma Laufera, Slovenského spolku v Pešťbudíne. Horňanský tlačil i pre Lutherov spolok, Uhorsko krajinský vzdelávací spolok slovenský a Zwolenský seniorát.

Na knihách nebola zväčša uvedená cena. Cenu niektorých kníh, najmä z edície Nábožné spisy v československej reči, bolo možné zistiť zo zoznamu uvedeného na obálke. V niektorých prípadoch sa písalo o cene v predhovore.

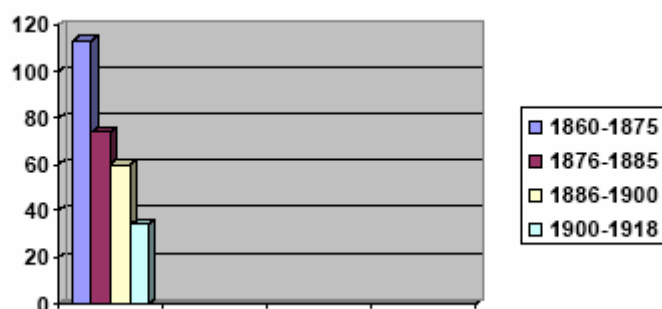
Tlače vytlačené v Horňanského tlačiarni boli rozmanitého rozsahu i obsahu. Väčšinou to boli menšie tlače. Horňanský tlačil gotikou aj antikvou. Na zvýraznenie využíval kurzívu, hrubší typ písma, prípadne väčšie medzery medzi jednotlivými písmenami. Nadpisy v dielach boli väčšinou vytlačené väčším písmom, prípadne hrubšie.

Ilustrácie sa v ním vytlačených knihách nachádzali v menšom počte. Bolo to možno spôsobené ich rozsahom, prípadne pre cenovú dostupnosť. Vplyv na to mohol mať aj obsah týchto tlačí.

V prezretom súbore dokumentov sme nenatrafili na častejšie používané vinety či vlysy. Jediným prvkom, ktorý sa vyskytoval v podstate vždy, bola iba tenká čiara, ktorá oddeľovala jednotlivé časti či kapitoly medzi sebou.

Horňanský tlačil diela v slovenčine počas celej skúmanej doby. Ich počet sa však v jednotlivých obdobiach menil.

Vývoj tlače slovenských tlačí

Ako vidieť z grafu, najviac tlačí v slovenčine vytlačil v prvej etape činnosti svojej tlačiarni. V ďalších etapách počet týchto tlačí klesal. Najmenej ich vytlačil v poslednej etape, či vplývala na klesajúci počet vytlačených tlačí silnejúca maďarizácia je v súčasnosti ťažko odhadnúť.

V Horňanského tlačiarni vytlačili nielen diela pôvodných autorov, ale aj preklady. Medzi pôvodných autorov patrili Bachát, Baltík, otec a syn Seberíniovci, Karol Raab, Jaroslav Ľudoví Haan, Martin Luther, Jiří Tranovský, Samuel Cambel či Jozef Loos. Prekladateľmi boli napr. Leopold Abaffy, Karol Raab, Emil Kolényi, Abaffy sa orientoval najmä na diela anglických a nemeckých autorov (Peťkovský, 2001, 175). V rokoch 1870 až 77 vytlačil u Horňanského 10 knižočíek. Boli to knihy Cesta na horu Sion od J. Bunyana (1871), Hollazov Evangelický funebrál (1870), Výklad malého katechizmu podľa Vendela (1870), Neffova Rozmluva s deťmi (1872), Gossnerovo Tlučení Spasitelovo (1872), Neumanovo dielo Pod' k Ježišovi (1872), ďalej to bolo dielo Jedna bezsenná noc (1874), Heimow Dáwid Zeisberger (1876) či Baxterovo Večné odpočinutí svätých (1877).

Svetské diela

Ako sme už spomenuli, Horňanský tlačil svetskú i náboženskú literatúru. Svetská próza u Horňanského je zastúpená najmä učebnicami, krásnou a odbornou literatúrou (z nej jazykoveda, historiografia, osveta a politika). Z učebníc to boli napr.: Slovenský Abecedár a Prvá čítanka (1892, 1894, 1896 a 1908) či Učebnica a Čítanka pre vyššie triedy (1894) od Jána Bellu. Z jeho tlačiarnie vyšla i Latinská mluvnica (1865) a Cvičebná kniha (1866). Tieto zostavil Emil Černý a to podľa F. Schultza. Horňanský vytlačil tiež Obrázkový šlabikár (1902) Adolfa Zátareckého, Slovenskú čítanku pro gymnásia (1869) Jozefa Loosa, Počiatočnú náuku zemepisu (1879). Jej autorom bol Ignác Gašpar.

Z Horňanského tlačiarnie vyšli i jazykovedné diela Samuela Cambela - Potreba nového slovníka slovenského a maďarského (1881), Slovenský pravopis (1890) a Slováci a ich reč (1903).

Medzi ďalšie vytlačené diela patrili Haanove Pametnosti Békeš-Čábanské sdélie (1866), Horár alebo základy lesníctva (1877) od Abberta Beda. Z beletrie to bola veselohra Dievča na vydaj alebo Prvé vohľady (1891) či dielo Kolomana Mikszátha, Lohynská zelina (1886).

Z „politických“ tlačí vytlačili Národno-volebné pohyby na Slovensku (1869). Autorom bol Jozef Miloslav Hurban. K ďalším takýmto tlačiam patrilo dielo Széchényi a Národnostná otázka (1894) Michala Žilinského, reč, ktorú povedal ministerský predseda Koloman Széll (1900), Čo chce a žiada neodvisná abo nepodrobená ľavá stránka (1884), reč Andrásyho o Národnostnej otázke (1906).

Náboženské diela

Väčšina tlačí, ktoré vytlačili v Horňanského tlačiarňi bola náboženského charakteru a boli pomerne rozmanité. V tlačiarňi tlačili nielen typické náboženské diela ako boli modlitebné knižky, katechizmy, kázne a pod., ale aj tlače síce s náboženským obsahom, ale určené na poučenie.

Mnohé náboženské diela, ktoré vytlačili v Horňanského tlačiarňi patrili pod edíciu *Nábožné spisy* v československej reči. Boli to najmä mravno-poučné diela s náboženským podtónom. Mnohé z nich boli napísané formou príbehu, ktorý v sebe niesol určité posolstvo.

Do kategórie mravno-poučných náboženských diel patrili i diela, ktoré vychádzali v edícii *Rozprávočky* pre deti. Celkovo vyšlo v tejto edícii 22 diel. Vydala ich anglická misijná spoločnosť. Tvorili ich kratšie príbehy s náboženským podtónom. Mali slúžiť na poučenie detí. Na konci príbehu bývalo zhrnuté poučenie, ktoré vyplývalo z príbehu a nejaké príslovie či citát z evanjelia. Tieto knihy vychádzali v rokoch 1873 -1876. Nakoľko boli určené pre deti, boli malého rozsahu. Mali veľkosť 12°. Počet strán sa pohyboval v rozmedzí 14 -27.

Viktor Horňanský vydal niekoľko diel týkajúcich sa Luthera a jeho spolupracovníka Filipa Melanchtona. Boli to jednak ich životopisy, ale v prípade Luthera aj výklady jeho katechizmov. Horňanský vytlačil napr. *Katechismus k učení dospelších dietok* (1874), ktorý zostavil Ferdinand Rohoň. Jeho tlačou vyšlo i niekoľko vydání *Malého katechismus dľa Martina Luthera* (1876, 1887, 1889). Zostavovateľom bol Bedřich Baltík. S Melanchtonom súvisí dielo *List Filipa Melanchtona* (1897) od Pavla Křižka. Toto dielo obsahuje reprodukciu listu napísaného Melanchtonom.

Tlačou Horňanského vyšla i *Agenda funebria* od Jána Seberíniho (1893). Opravil, doplnil a vydal ju jeho syn Gustáv Adolf Seberíni. Tento tiež vydal otcovu príručku pre konfirmandov. Vyšla vo viacerých vydaniach pod názvom *Wyučowanj Konfirmandů* (1871, 1889, 1896, 1909). Neskoršie vydania boli doplnené aj o *Výtah z Lutherovho katechizmu*. Autorom histórie uhorskej evanjelickej cirkvi, ktorá vyšla pod názvom *Historia cirkwe ewanjelicke* (1868), bol Ján Juraj Schmidt. Eliáš Mlynár napísal modlitebnú knižku *Duchovní života studnice* (1886). Pavol Jakobei zostavil, podobne ako aj Karol Kuzmány, *Ewangelický funebrál* (1869 resp. 1893). Podľa Gaussonových zápiskov spracoval Franc. Jozef Musil dielo *Zjevení čili věda* (1883). Tlačou Horňanského tlačiarne vyšla i *Tranovského Cithara Sanctorum* (1874, 1886, 1890).

Ľudovít Haan zostavil dielo *Cithara Sanctorum*, jeji historia, jeji pôvodce a tohto spolupracovníci (1873). Zaujímavé sú i diela Daniela Sartoriusa, *Diairum Biblicum* (1874, 1875) a *Summownj Postylka* (1874). V *Diaru* prerozprával biblické príbehy. Horňanský vytlačil vo svojej tlačiarňi i *Ústavu cirkve kresťansko-evanjelickej a.v. krajiny Uhorskej* (1893).

Noviny vytlačené v tlačiarňi Viktora Horňanského

Horňanský tlačil vo svojej tlačiarňi aj slovenské časopisy a noviny. Väčšinu z nich vytlačil v tzv. matičnej dobe. V tejto dobe sa zvýšil počet vychádzajúcich periodík, ich druhy a tematické rozvrstvenie. Závažným nedostatkom slovenského novinárstva v tejto dobe bolo, že slovenské noviny a časopisy nemali dostatok spolupracovníkov.

V matičných rokoch vychádzalo 46 tlačených a 11 rukopisných novín a časopisov. V rokoch 1875-1879 vidno odraz úpadku slovenského národného hnutia, v porovnaní s matičným obdobím, nielen v počte vydávaných novín časopisov, ale aj vo výške ich nákladu. V tejto dobe vychádzalo 43 slovenských časopisov a novín, štyri z nich však slúžili uhrofilnej myšlienke. Boli nástrojom pomaďarčovania Slovákov (Ruttkay, s. 1999, 175).

Tlačou Horňanského vyšlo niekoľko politických novín. Boli to Slovenské noviny so svojou pravidelnou prílohou *Opravdový kresťan a Hložanského Biele Uhorsko*.

Slovenské Noviny (1886-1918) boli pokračovaním *Bansko-Bystrickej Svornosti*. Mali slúžiť triednym vykorisťovateľom a politickým záujmom maďarskej vláducej buržoázie, mali podporovať odnárodnovaciu politiku, snahy o premenu Uhorska na jednonárodnostný a jednorečový maďarský štát. Vyznávali nezlomnú vernosť a vrelú lásku k uhorskej vlasti, oddanosť k cisárskemu trónu a poslušnosť oproti krajinským zákonom (Potemra, 1958, s. 44). Proklamatívne stáli na platforme národnostného zákona z roku 1868 a otvorene sa hlásili k spoločným cieľom s Uhorsko-krajinským slovenským vzdelávacím spolkom. Od roku 1896 až do roku 1900 mali týždennú, ľudovú prílohu *Opravdový kresťan*.

Osobitné postavenie medzi slovenskými politickými novinami a časopismi v matičných rokoch mal historicko-politický zborník *Biele Uhorsko* (1868-1872). Horňanský vytlačil dve čísla. Čísla zaplnil svojimi historickými štúdiami na pokračovanie Jozef Hložanský. Hlavným cieľom tohto tlačového orgánu bolo, podľa jeho úvodného programu, publikovanie takých historických i politických článkov, ktoré by súčasne vyhovovali aj memorandistom, aj Novej škole slovenskej (Ruttkay, 1999, s. 163).

Ďalší časopis, ktorý Horňanský vytlačil vo svojej tlačiarňi bol časopis Jánošík (1863), ktorý môžeme obsahom zaradiť medzi hospodárske a ľudovovýchovné časopisy. Bol to zábavno-poučný časopis pre mládež. Jánošík bol pokrokovým protifeudálnym časopisom, ktorý ostro kritizoval maďarskú vládnu triedu pre sociálny a národný útlak (Jánošík, 1978, s. 478). Napriek svojmu prevažne historickému zameraniu mal časopis aj aktuálny spoločenský, až politický dosah.

Literárne zameranie mal časopis Junoš (1865-1866). Uverejňoval poéziu, prózu, náučné články, literárne správy, preklady, historické články, recenzie slovenských a českých kníh (Junoš, 1978, s. 527). Väčšiu hodnotu ako literárne príspevky mali ostatné rubriky časopisu: Literárne a umelecké správy, Drobnosti, Dopisy a Listáreň. Nachádzajú sa v ňom údaje o nových slovenských a českých knihách, ako aj správy o podujatiach Matice slovenskej, či o kultúrnych problémoch v susednom Poľsku a Nemecku.

Kalendáre vytlačené v tlačiarňi Viktora Horňanského

Horňanského tlačiarenská činnosť sa nezameriavala na tlačenie slovenských kalendárov. Z jeho tlačiarne vyšlo iba 8 kalendárov, ktoré boli určené pre slovenský ľud. Boli to Černokňazník, Evanjelicko-lutheránsky kalendár, Obrázkový kalendár ewanjelického sirotinca, Hospodársky kalendár, Pešťbudínsky malý obrázkový kalendár, Kalendár pre slovenský ľud, Pesstbudínsky slovenský prstonárodní kalendár a Slowenský kalendár.

Záver

Na kníhtlačiarstvo a činnosť kníhtlačiarov vplýva množstvo faktorov. Ovplyvňuje ich doba, v ktorej pôsobia a vykonávajú svoju tlačiarenskú činnosť. Pôsobia na nich hospodárske, kultúrne, politické aj iné podmienky.

V Budapešti bola ešte aj ku koncu storočia jedna z najväčších konglomerácií slovenského obyvateľstva mimo slovenského národného územia. Práve pomerne veľká koncentrácia Slovákov v Budapešti mohla byť dôvodom, prečo tu viacerí tlačiarňi tlačili aj v slovenskom jazyku. Bola to dostatočne veľká skupina, pre ktorú sa oplatilo tlačiť. V súčasnosti môžeme ťažko zhodnotiť, koľkí z tu usadených Slovákov si knihy kupovali. Nakoľko však tlačiarňi knihy v slovenčine tlačili, môžeme predpokladať, že záujem z ich strany existoval. Horňanského mohol k tlačeniu kníh v slovenčine viesť i jeho slovenský pôvod.

Postupne začala silnieť maďarizácia, čo mohlo mať vplyv na počet tlačí vytlačených v slovenčine. Hoci sa počet vytlačených diel v tlačiarni zvyšoval, počet tlačí v slovenčine klesal. Najviac tlačí v slovenčine vyšlo v jej prvej etape. Najmenej naopak, v poslednom sledovanom období, t.j. v rokoch 1900-1918. Za zmienku stojí, že podľa V. Kondora vytlačil Hornanský v prvej etape 111 tlačí. My sme však napočítali v tomto období viac ako 100 tlačí len v slovenčine.

Možno predpokladať, že slovenské tlače boli určené najmä Slovákovi usídleným v Budapešti, Békešskej Čabe a blízkom okolí. Je však možné, že sa dostali i na Slovensko, pretože tu vytlačili i diela nákladom Zvolenského seniorátu, či učebnice profesorov na krajinskom vyššom banskobystričskom gymnáziu ako boli Bella či Loosa.

Použitá literatúra:

1. BREZA, Vojtech. 1996. Tlačiarne na Slovensku 1477-1996. Bratislava : Zväz polygrafie Slovenska, 1996. 216 s. ISBN 80-85170-25-6.
2. Jánošík. 1987. In *Encyklopédia Slovenska*. Zv. 3. Bratislava : Veda, 1978, s. 527.
3. Junoš. 1987. In *Encyklopédia Slovenska*. Zv. 2. Bratislava : Veda, 1978, s. 527.
4. KIPSOVÁ, Mária et al. 1984. Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701-1965. Martin : Matica slovenská, 1984. 823 s.
5. KONDOR, Viktória M. 1989. A Hornyánszky Nyomda és az Akadémia konyvkiadása. Budapest : Mtak, 1989. 203 s.
6. PEŤKOVSKÝ, Ondrej. 2001. Leopold B. Abaffy, ev. farár, náboženský spisovateľ a publicista. In *Evanjelici a evanjelickí teológovia na Slovensku*. Bratislava : Evanjelická bohoslovecká fakulta, 2001. ISBN 80-8827-13-2, s. 171-178.
7. PODRIMAVSKÝ, Milan. 1992. Dejiny Slovenska 3 : (od roku 1848 do konca 19. storočia). Bratislava : Veda, 1992. 829 s. ISBN 80-224-0078-5.
8. RUTTKAY, Fraňo. 1999. Dejiny slovenského novinárstva do roku 1918. Bratislava : Veda, 1999. 226 s. ISBN 80-224-061-X.

Mgr. Lívia Kurucová

MOJE SPOMIENKY NA STARÚ UNIVERZITNÚ KNIŽNICU

Poznámka redakcie:

Autorka článku je známa teatrologička, historička divadla na Slovensku. Za svoje celoživotné dielo bola roku 2006 vyznamenaná Pribinovým krížom II. triedy. V súčasnosti žije v Prahe. V poslednom čase opakovane navštívila Univerzitnú knižnicu. O svojich dojmoch z návštevy rekonštruovanej knižnice písala v novinách Mosty (č. 14/2005). Na požiadanie napísala pre náš časopis článok.

V Univerzitnej knižnici v Bratislave som pracovala vyše dvoch rokov, v rokoch 1951-1953. Bolo to moje prvé zamestnanie po ukončení štúdia na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe.

Ako sa stalo, že som sa ja – rodená Pražanka – ocitla v Bratislave? Osud človeka často určuje náhoda. Keď som v roku 1950 univerzitnému profesorovi Janovi Blahoslavovi Čapkovi na fakulte odovzdávala svoju dizertačnú prácu, vošiel do miestnosti PhDr. Ján Čaplovič, v tom čase riaditeľ Univerzitnej knižnice (oficiálne Knižnice Slovenskej univerzity) v Bratislave. Dr. Čaplovič sa zaujímal o staré tlače, v tom čase pracoval na bibliografii tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700. Zaujala ho informácia profesora Čapka, že sa v mojej práci, ktorá sa týkala indexu zakázaných kníh jezuitu Antonína Koniáša, zaoberám aj knihami, ktoré boli vydané na Slovensku. Spýtal sa ma, čo chcem robiť po promócii a ponúkol mi miesto knihovníčky, resp. bibliografky v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Súhlasila som. Po vybavení potrebných formalít, mňa a kolegyňu Helenu Čábelkovú (neskôr Winklerovú) dňa 14. januára 1951 osobne odviezol do Bratislavy. Čakali nás, resp. mňa, moji bratislavskí priatelia Dr. Ľubomír Ďurovič a Milka Růžková (neskôr Ďurovičová).

Pre prácu v knižnici som mala všetky predpoklady, lebo som popri rigorózných skúškach urobila aj dve štátne skúšky z knihovedy. Viedla ma k tomu moja láska ku knihám, najmä starým tlačiam. Čítanie starých textov – aj v švabachu – som ovládala. Páčili a páčia sa mi stále krásne drevorezy, drevoryty, medirytiny, iniciály a tlačiarenské ozdoby na konci textov. S Dr. Čaplovičom sme si dobre porozumeli.

Ešte v ten večer, keď som pricestovala do Bratislavy, mi priatelia ukázali sídlo Univerzitnej knižnice v bývalom kláštore klarisiek na Klariskej ulici v Starom meste. Tu som na druhý deň začala pracovať. Môj plat bol 800 Kčs a trvalo niekoľko mesiacov, kým so ho po prvýkrát

vôbec dostala. Po celý čas môjho zamestnania v knižnici nebol zvýšený. Vtedy však bolo pomerne lacno, potravín bolo málo a boli na prídela. Problém som mala s bývaním. Najprv som prespávala priamo v knižnici, na úzkej a krátkej pohovke. Keďže som bola mladá, ani som si neuvedomovala, že som opustila pohodlie pražského rodinného domu a vymenila ho za také nepohodlie. Na dlhší čas to bolo neúnosné, preto nám Mária Štefanovičová ponúkla obidvom, Helene Čábelkovej a mne, prechodné ubytovanie v jej byte na Partizánskej ulici. Neskôr sme si našli podnájom na Leškovej ulici.

Pracovať som začala v Bibliografickom ústave, ktorý viedol najprv dr. Ján Garaj a neskôr Dr. Oľga Wagnerová. V tom čase som začala písať aj recenzie kníh, uverejňovali ich noviny Ľud. Redakcia novín bola neďaleko, na Michalskej ulici a ich redaktorom bol Jozef Štefánik.

Vtedy, v päťdesiatych rokoch minulého storočia, pracovali v Univerzitnej knižnici profesori a iné osobnosti, ktoré vtedajší politický režim „odložil“ do ústrania. Tak som sa dostala medzi elitu slovenského národa. Boli tu napríklad profesori Svätopluk Štúr, Karol Rebro, Mikuláš Pažitka, hudobný skladateľ Oto Ferenczy. Boli to kruté roky a netrvalo dlho, keď sa nepohodným stal aj riaditeľ Dr. Ján Čaplovič, ktorý bol odvolaný koncom roka 1951. Vystriedal ho na krátky čas Koloman Moško a po ňom Juraj Paška. Bol to vyslovene politický káder, nebol odborník a do problematiky knižnice sa nerozumel. Aj keď o nás písal kádrové posudky, nebol zlý ani zlomyseľný. Sympatické bolo, že sa usiloval pochopiť prácu v knižnici a tak napríklad jeden deň pracoval v katalógoch, inokedy v čítárňach alebo v skladoch.

V starej budove sme sa vždy o desiatej zišli pri veľkom stole v strede miestnosti, spoločne desiatovali a pohovárali sa. Z kolegýň tu vtedy bola napríklad Nita Ferienčíková, Helena Kaloudová, Emilka Hupková-Lučeničová, Mancika Zemaniková, Klárka Malá. Z kolegov rada spomínam najmä na Jožka Bánskeho, schopného a vzdelaného polonistu, ktorého mali všetci radi. Veselo bolo aj s manželmi Terrayovcami, s ktorými som sa priateľsky stýkala aj v nasledujúcich rokoch, lebo Jana, muzikologička, pracovala v Slovenskej akadémii vied a Elemír na katedre germanistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského.

Zaujímavou postavou v knižnici bol nenahraditeľný pán Karol Mahr, vládca knižničných skladov. Našiel každú knihu a nepotreboval k tomu katalógy ani signatúry. Zaprášené prostredie skladov každý víkend zamenil za pešiu túru po okolí Bratislavy. Na výlety si nosil čokoládu, chlieb a ovocie. V knižničných skladoch mal pravdaže aj pomocníkov, napríklad pána Dragúňa a i. O knihy sa staral aj kníhviazač pán Anton Michalec.

Neviem presne, v ktorom roku sa Bibliografický ústav presťahoval z Klarisea na tretie poschodie budovy na Michalskej ulici. Prostredie to bolo celkom iné ako dnes. Výťah vtedy ešte nebol a sami sme si kúrili v peci. S Helenou Čábelkovou sme mali obloky do uličky, ktorá spája Michalskú ulicu s Klariskou. A tam, keď sa dve ženy rozprávali, ozývalo sa to aj s ozvenou. Raz nás prešla trpezlivosť a klebetnice sme obliali vodou.

V tom čase ma viackrát navštívil Dr. Ján Mišianik, ktorý v novozaloženej Slovenskej akadémii vied pracoval v oblasti staršej slovenskej literatúry. Prehovárал ma, aby som sa prihlásila do Literárnovedného ústavu SAV. Chcel vydať dejiny staršej slovenskej literatúry a potreboval spolupracovníkov.

V päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia prebiehal zvoz knižných fondov zo zrušených zámockých a kláštorňých knižníc. Knihy boli zložené na hromadách na hrade Červený Kameň pri Častej a my sme tam chodili na brigády. V lete to nebolo nepríjemné, hoci prachu sme sa nadýchali až-až, v zime to bolo horšie. Museli sme sa sami starať o seba, aj sme si sami varili. Knihy boli v zlom stave, vzácne knižné väzby vyrezané, grafické listy povytrhávané. Takzvaná „závadná“ literatúra, napríklad spisy prezidentov T. G. Masaryka, Eduarda Beneša a ďalšie, boli pod zámkom v klariskom kostole v Bratislave.

S Univerzitnou knižnicou som sa rozlúčila roku 1953. Moje nové pracovisko, Literárnovedný ústav SAV, bolo neďaleko, v bývalom evanjelickom lýceu na Konventnej ulici, kde sa nachádza dodnes. S mojím príchodom tam vzniklo oddelenie divadla. Nikdy predtým som sa divadlom nezaoberala a vtedy sa zo mňa stala teatrologička. So špecializáciou na divadlo bol dovtedy v ústave iba Alexander Noskovič. Vedenie ústavu ma poverilo spracúvať a vydávať divadelné hry zo 16. a 17. storočia (Pavol Kyrmezer, Jur Tesák-Mošovský) a venovať sa staršiemu obdobiu divadla na Slovensku. Boli sme teda už dvaja, začali sme vydávať časopis Slovenské divadlo a oddelenie sa pomaly rozrastalo. Dnes je to Kabinet divadla a filmu SAV.

Keby som bola bývala zostala pracovať v Bibliografickom ústave, resp. bibliografickom oddelení Univerzitetnej knižnice, bola by som pravdepodobne 18. januára 1956 nasadla s kolegami do lietadla, ktoré smerovalo do Košíc, no nedoletelo. V Košiciach sa mali zúčastniť na prvej slovenskej bibliografickej konferencii. V ten osudný deň v lese pri Toryskách zahynuli Jozef Bányky, Vladimír Jelínek, Helena Kaloudová, Štefan Kántor a Bohumil Nociar. S ťažkým zranením prežila pani profesorka Anna Paulinyová. Bolo mi veľmi ťažko a len so slzami som mohla predniesť rozlúčkovú reč nad otvoreným hrobom Jožka Bányke-

ho na senickom cintoríne, keď ma o túto poslednú službu vedenie knižnice aj jeho rodina požiadali. Odvtedy uplynulo už päťdesiat rokov!

S Dr. Jánom Čaplovičom som sa priateľsky stýkala a spolupracovala aj v čase, keď som pracovala v Literárnovednom ústave SAV a on v Lyceálnej knižnici, na Konventnej ulici. Jeho dielo Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700 bolo nad sily jednotlivca, preto som mu pomáhala a napokon vypracovala aj jeden z registrov. Roku 2001 som v novinách Mosty publikovala spomienkový článok s názvom Dr. Ján Čaplovič, Slovák, Čechoslovák a vzácny človek (Mosty, roč. 10, č. 15, 10.4.2001).

Od Nity Ferienčíkovej som raz dostala fialku, dosť zriedkavú, bielu a mám ju v kvetináči na obloku dodnes ako milú spomienku nielen na Nitú, ale aj na Univerzitnú knižnicu. Hoci od čias môjho krátkeho pôsobenia v knižnici uplynulo veľa rokov a v nasledujúcich neľahkých rokoch totalitného režimu som všeličo nepekneho zažila, musím na tomto mieste uviesť, že u žiadneho vtedajšieho kolegu alebo kolegyne som sa nestretla ani s náznakom protičeského zmýšľania a netolerancie. Možno je to spôsobené odstupom toľkých rokov, ale môj pobyt v Univerzitnej knižnici sa mi vidí byť plný pohody. Bola som mladá, nikomu som neprekážala a život bol predo mnou.

Praha, február 2006

PhDr. Milena Cesnaková-Michalcová, CSc.

EXKURZIE PRE VEREJNOSŤ

Spoločnosť priateľov Univerzitetnej knižnice v Bratislave

a

Univerzitná knižnica v Bratislave

v 1. polroku 2006 organizovali každú stredu o 15.⁰⁰ hod.

pre všetkých záujemcov prehliadku knižnice.

Zrenovovanú knižnicu si tak mali možnosť pozrieť

aj návštevníci, ktorí nie sú čitateľmi UKB.

**INFORMÁCIE ZO SEMINÁROV
A PORÁD**

PRACOVNÝ SEMINÁR RIEŠITEĽOV PROJEKTU WEB CULTURAL HERITAGE

V dňoch 6. a 7. apríla 2006 sa na pôde Univerzitnej knižnice v Bratislave uskutočnilo druhé spoločné zasadnutie účastníkov zapojených do riešenia jednoročného projektu zameraného na problematiku archivácie webu Web Cultural Heritage. Projekt je súčasťou európskeho grantového programu Kultúra 2000 – Culture 2000. Hlavným riešiteľom je Národní knihovna České republiky a spoluriešiteľmi sú Eesti Rahvusraamatukogu (Národná knižnica Estónska), Narodna in Univerzitetna Knjižnica v Lubľane a Univerzitetná knižnica v Bratislave (Národná agentúra ISSN a referát elektronických prameňov). Partnermi projektu sú Moravská zemská knihovna v Brne, Fakulta informatiky Masarykovej univerzity v Brne a Institut "Jožef Stefan" v Lubľane.

V prvý rokovací deň sa stretli partneri z Prahy, Brna a Bratislavy. Českí kolegovia prezentovali svoje niekoľkoročné skúsenosti s archiváciou českých elektronických informačných prameňov publikovaných v sieti internet (projekt WebArchiv prebieha od roku 2000).

Ludmila Celbová, vedúca oddelenia elektronických online zdrojov z Národní knihovny ČR Praha, priblížila dva spôsoby archivácie, ktoré sa robia súbežne. Ide o celoplošný automatizovaný zber (harvesting) a výberový zber na základe selekčných kritérií:

<http://www.webarchiv.cz/kriteria>

V súlade s týmito kritériami vyberajú vhodné dokumenty. Nasleduje oslovenie vydavateľa s cieľom získať jeho súhlas s uložením do archívu a následne podpísanie zmluvy. Všetky vybrané zdroje sú bibliograficky spracované.

Jan Hutař z Národní knihovny Praha oboznámil zúčastnených s vývojom niekoľkých variantov zmluvy až po jej dnešnú podobu.

Petr Žabička z Moravskej zemskej knihovny Brno sa vo svojom vystúpení venoval možnostiam sprístupnenia zozbieraných zdrojov, resp. indexov. Uviedol, že očakávaná novela českého autorského zákona¹ pravdepodobne umožní lokálne sprístupnenie digitálneho archívu (bez možnosti kopírovania).

Adam Brokeš z Masarykovej univerzity Brno priblížil technickú stránku zberu. V súčasnosti sa na zber využíva crawler Heritrix a na sprístupnenie uložených dát nástroj NWA toolset.

¹ Zákon č. 216/2006 Sb. platný od 22.5.2006

Na záver vystúpil Martin Bella z Masarykovej univerzity, ktorý je externým spolupracovníkom UKB a jeho úlohou je zozbierať vybrané slovenské webové stránky (pokračujúce elektronické informačné pramene, ktoré majú pridelené ISSN). V prvej experimentálnej fáze projektu pôjde len o zber a analýzu zozbieraných dokumentov. Na sťahovanie sa používa voľne dostupný softvérový nástroj Heritrix vyvinutý organizáciou Internet Archive. Na indexovanie a rekonštrukciu stiahnutých webov slúži NutchWAX (indexovanie a vyhľadávanie) a Wera (zobrazovanie výsledkov vyhľadávania). Tieto nástroje sa nainštalovali zatiaľ na experimentálne účely. Za prvé dva týždne sa podarilo stiahnuť 29 domén, ďalších osem pokusov skončilo neúspechom.²

Druhý rokovací deň sa začal prehliadkou vynovených priestorov Univerzitnej knižnice. Ďalšie rokovanie bolo venované predovšetkým problematike výberových kritérií pre archiváciu. Na základe podkladov dodaných participujúcimi partnermi, vypracovala Národní knihovna ČR Praha, ako hlavný riešiteľ projektu, analýzu súčasného stavu zberu v jednotlivých krajinách a všeobecné odporúčania výberových kritérií zvlášť pre automatický a výberový zber.

Nasledovala diskusia zameraná na výsledky testovania vybranej vzorky 30 adries z každej krajiny a konkrétne problémy pri zbere. Posledným bodom programu bolo rozúčtovanie finančných nákladov zúčastnených krajín /peniaze z grantu a spoluúčasť partnerov/.

Najbližšie stretnutie sa uskutoční 21. júla 2006 v Lubľane a jeho náplňou bude vyhodnotenie ďalšej etapy projektu skúšobného zberu vybranej kolekcie internetových adries za použitia troch rôznych nástrojov /Heritrix – ČR, SR; HTTrack – Estónsko, WebBird – Slovensko.

PhDr. Jana Matúšková

2 k 25.5.2006 už 102 stiahnutých webov

Európsky kongres UCHOVANIE PÍ SOMNÉHO KULTÚRNEHO DEDIČSTVA – NÁRODNÁ ÚLOHA V EURÓPSKOM RÁMCI

Kongres sa uskutočnil v dňoch 13. – 15. 3. 2006 v Lipsku. Usporiadateľom a organizátorom boli Aliancia pre ochranu písomného kultúrneho dedičstva v spolupráci s Nemeckou knižnicou a Štátnou knižnicou v Berlíne a Goetheho inštitútom. Goetheho inštitút prispel finančne a tak sa tohto sympózia mohlo zúčastniť zo Slovenska 11 zástupcov knižníc a archívov.

Písomné kultúrne dedičstvo národov je zhromažďované a uchovávané v knižniciach a archívoch - a týmto spôsobom sa dokumentuje intelektuálny, vedecký a kultúrny život spoločnosti. Pramene pre akademický výskum a pre poznanie vôbec sú uchovávané pre súčasnú i budúce generácie uložením v príslušných inštitúciách. Ochrana a sprístupňovanie písomných i elektronických dokumentov musí byť zabezpečovaná rôznymi spôsobmi a formami. Dostupné finančné zdroje na tieto účely sú limitované a musia sa využívať efektívne. Aké sú priority v tejto oblasti, resp. ako stanoviť zachovanie originálov, uloženie ich obsahu na mikrofilm alebo ich digitalizáciu so všetkými otázkami súvisiacimi s problematikou dlhodobej životnosti elektronických dokumentov? Kto rozhoduje o týchto prioritách? Ako porovnávať národné programy a stratégie v tejto oblasti? Špecialisti zo 14 krajín sa zaoberali práve týmito otázkami na európskom kongrese o uchovávaní písomného a kultúrneho dedičstva v Lipsku. Program kongresu bol rozdelený v podstate na tri tematické bloky. Prvý z nich bol venovaný problematike národných koncepcií, stratégií a projektov ochrany kultúrneho dedičstva v knižniciach a archívoch. Odznali v ňom prednášky o záchrane a zachovaní archívnych a knižničných fondov zo všeobecného pohľadu na situáciu s poukázaním na riešenie najdôležitejších problémov (A. Czajka, Poľsko). Ďalšia prednáška prezentovala pohľad na ochranu kultúrneho dedičstva v Slovenskej republike nielen z pohľadu knižníc, ale aj z hľadiska integrovaného prístupu kultúrnych inštitúcií k riešeniu tejto problematiky (M. Katuščák). Stratégia knižníc, problematika riadenia a projekty v oblasti ochrany knižničných fondov v Národnej Szechényiho knižnici boli predmetom ďalšej prezentácie (P. Dippold, Maďarsko). Projekt Manuscriptorium s ambíciami medzinárodnej spolupráce (www.manuscriptorium.com) pre sprístupňovanie

historických knižných fondov pre dokumenty do roku 1800 a Kramerijs pre dokumenty po roku 1800 formou digitalizácie, predstavujú súčasný trend sprístupňovania informácií pomocou elektronických informácií. Skúsenosti i dosiahnuté výsledky v tejto oblasti v Českej republike predstavil Z. Uhlíř z NK ČR z Prahy. Ochrana originálnych papierových nosičov je jednou z hlavných úloh knižníc a archívov. Súčasné dva európske projekty PaperTreat a SurveNIR sa venujú práve tejto oblasti (J. Kolar, Slovinsko). PaperTreat je venovaný problematike vyhodnocovania efektívnosti ponúkaných komerčných deacidifikačných procesov, ktoré v súčasnosti existujú. SurveNIR je venovaný metodike a technikám nedeštruktívneho vyhodnocovania procesov degradácie a konzervovania knižničných a archívnych fondov, (najmä využitím blízkej infračervenej oblasti). V rámci tohto bloku ďalej odzneli prednášky o aktivitách národnej pamäte Estónska (M. Siiner), predstavenie Národného programu ochrany a digitalizácie v Holandsku (I. Verheul) a informácia o národných iniciatívach ochrany dokumentov vo Veľkej Británii (D. Novotny). Prvý tematický blok bol ukončený príspevkom o Aliancii pre ochranu písomného kultúrneho dedičstva a stratégiu v oblasti ochrany dokumentov v Nemecku (B. Schneider). Program masovej ochrany archívnych a knižničných fondov – vzhľadom na ohrozenie veľkej časti kultúrneho bohatstva vyhotovenej na kyslom papieri po roku 1850 – tvorí významnú časť aktivít v oblasti ochrany na celom svete. Švajčiarsko je krajinou, ktorá túto problematiku rieši veľmi komplexne a jej riešenie v súvislosti s programom masovej deacidifikácie bolo dokonca prerokované a schválené parlamentom. Ako prvá v tomto bloku bola prezentovaná informácia o švajčiarskom procese „Papersave-swiss masová deacidifikácia“ a ďalších aktivitách v tejto oblasti (A. Blüher, Švajčiarsko). Ďalšie prednášky boli venované tiež tejto problematike – príprave a stratégii zadania požiadaviek na masovú deacidifikáciu (R. Hofman, Nemecko), ich využitiu pre ochranu knižničných fondov (A. Mälck, Nemecko) a vyhodnocovanie niektorých komerčných procesov z hľadiska ich efektivity a vplyvu na archívne a knižničné fondy (M. Ďurovič, Česká republika).

V rámci druhého bloku odzneli ešte prezentácie o využití a problémoch digitalizácie a nutnosti medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti (W. Schwartz, Holandsko) a otázka ochrany dokumentov na internete, ktorá prináša zatiaľ viac otázok ako odpovedí (R. Feldman, Nemecko). „Digitalizácia – a čo príde potom?“, otázka, ktorá vyjadruje pocity i potreby riešenia problému dlhodobého uloženia, archivovania a prístupu k digitálnym informáciám, používanie rovnakých štandardov, nutnosť spolupráce i ďalšie aspekty tejto problematiky odzneli v ďalšej prednáške (U. Schwens, Nemecko). V poslednej prednáške tohto bloku

bol predstavený centrálny zoznam digitalizovaných tlačí ako základný stavebný kameň programu digitalizácie nemeckého kultúrneho bohatstva (T. Staecker).

Tretí tematický blok bol venovaný konzultačným projektom (H. Rütimann) a ochrane dokumentov v archívoch a knižniciach z hľadiska európskej podpory výskumu.

Počas kongresu bol dostatočný priestor venovaný aj prezentácii firiem, ktoré za zaoberajú dodávkou zariadení a prostriedkov na ochranu archívnych a knižničných fondov.

Následne po tomto kongrese zorganizoval Goetheho inštitút v Bratislave v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave v máji seminár pre pracovníkov slovenských knižníc, archívov a ďalších kultúrnych inštitúcií, na ktorom účastníci prezentovali a sprostredkovali najzaujímavejšie informácie, ktoré odzneli na kongrese v Lipsku.

Ing. Emília Hanusová

DNI RETROSPEKTÍVNEJ BIBLIOGRAFIE 2006

Tohtoročný pracovný seminár riešiteľských pracovísk v oblasti výskumu dejín knižnej kultúry a slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie sa konal už tradične v májových dňoch v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Program stretnutia bol rozdelený na tri hlavné tematické okruhy:

1. správy o stave prác na rozpracovaných úlohách, hodnotenie dosiahnutých výsledkov, informácie o nových projektoch a plánoch jednotlivých pracovísk,
2. príprava na 11. celoslovenskú bibliografickú konferenciu,
3. prezentácie databáz jednotlivých pracovísk.

V prvom tematickom okruhu odzneli správy hlavných riešiteľských pracovísk z NBÚ SNK Martine, UK Bratislava a ŠVK Košice, na seminári referovali o svojich výsledkoch i zástupcovia retrospektívnej bibliografie z Prešova a Banskej Bystrice.

Hlavné riešiteľské pracovisko, Národný bibliografický ústav SNK v Martine, realizuje 5 ťažiskových projektov. *Redakcia tlačí 16. storočia* za uplynulý rok vydala dielo *Tlače 16. storočia v knižnici Antona Augustína Baníka* (Martin 2005) pokračuje v prácach na pripravova-

nom 3. zväzku generálneho katalógu slovacikálnych tlačí 16. storočia, ktorý bude registrovať predmetné tlače vo fondoch františkánskych knižníc na území Slovenska. Okrem toho redakcia buduje elektronický katalóg autorít osobností 16. storočia, ktorý plánuje sprístupniť online, ďalej sa podieľala na realizácii medzinárodnej výstavy pod názvom *Modrá krv – tlačiarenská čerň* a napokon vykonávala priebežne základnú katalogizáciu tlačí do polovice 19. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice. *Redakcia tlačí 18. a 19. storočia* ukončila v minulom roku projekt Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia, ktorá je pre používateľov v súčasnosti dostupná len v rámci CD-ROM SNB ako súčasť kompletnej národnej bibliografie, očakáva sa sprístupnenie údajov online, ale aj knižné vydanie diela. Pracovníčky redakcie začali práce na Bibliografii tlačí 19. storočia. *Redakcia Bibliografie dejín knižnej kultúry* informovala o postupe prác na jednej z prvých slovenských plnotextových bibliografií, v súčasnosti báza obsahuje 2200 záznamov. *Redakcia rozpisu článkov medzivojnového obdobia* má rozpracovaných viacero úloh, za uplynulý rok knižne vyšla Bibliografia článkov s národopisnou tematikou za roky 1919-1939, pokračovali na Bibliografii novín a časopisov, avšak ťažiskovou úlohou uplynulého obdobia bolo prevedenie rukopisu Bibliografie Vysokých Tatier do elektronickej podoby.

Redakcia slovenskej kódexovej digitálnej edície zavŕšila práce na 3. časti Antifonáru, ktorý bol na seminári aj podrobnejšie predstavený.

V Univerzitnej knižnici v Bratislave sa na plnení úloh národnej retrospektívnej bibliografie podieľajú dve pracoviská. *Kabinet rukopisov, starých a vzácných tlačí* pokračuje v realizácii súpisu tlačí 16. storočia vo fondoch UKB, *kabinet retrospektívnej bibliografie* v uplynulom období zavŕšil práce na Bibliografii výročných školských správ z územia Slovenska za roky 1701-1850, ktorú jednak sprístupnil online a jednak sa pripravuje jej knižné vydanie. K tejto báze údajov bola tiež samostatná prezentácia. Oddelenie ďalej pokračuje v realizácii ďalších dvoch úloh - Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov 1701-1918 (súbežne sa pripravuje súpis a rozpis článkov) a Bibliografia článkov z výročných školských správ za roky 1918/19-1952/53.

Podobne v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach na realizácii úloh národnej retrospektívnej bibliografie kooperujú dve pracoviská. *Oddelenie starých tlačí* buduje elektronickú online databázu historických fondov ŠVK a v uplynulom období vydalo knižne ich čiastkový súpis pod názvom Bratislavské tlače do roku 1900 vo fondoch ŠVK. *Referát retrospektívnej bibliografie* pokračuje v prácach na rozpise periodík za roky 1901-1918, v budúcom roku plánujú sprístupniť jej čiastkový výstup – zameraný na oblasť Zemplína.

Retrospektívne pracovisko Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici pracuje na viacerých úlohách súbežne, pripravuje súpis tlačí 16. storočia na území mesta Banská Bystrica, ďalej je to projekt súpisu pečiatok na dokumentoch vo fondoch ŠVK, spolupracovali tiež na databáze Pamäť mesta Banská Bystrica a priebežne pracujú na projekte Dejiny školských knižníc na Slovensku.

Úsek spracovania starých tlačí v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove za uplynulý rok vydal dve knižné diela Trnavské tlače do roku 1918 vo fondoch ŠVK a tlače 17. storočia vo fondoch ŠVK, ďalej v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva usporiadal výstavu i úspešné besedy o starých tlačiach.

V rámci bilančných správ sa zástupcovia jednotlivých pracovísk dotýkali rôznych aspektov tvorby a sprístupňovania elektronických retrospektívnych databáz. Na tieto nadviazal druhý tematický okruh pracovného stretnutia, ktorý otvoril riaditeľ Národného bibliografického ústavu SNK doc. M. Kovačka. Vo svojom vstupe hodnotil súčasnú situáciu i výhľady v národnej retrospektívnej bibliografii, ťažisko jeho vystúpenia však spočívalo v informáciách o plánoch, úlohách a programe pripravovanej 11. celoslovenskej bibliografickej konferencie, ktorá by sa mala uskutočniť v novembri 2006 v Martine.

Dni retrospektívnej bibliografie uzavreli dve prezentácie zavŕšených projektov. Prvým z nich bol v poradí tretí edičný produkt SNK, ktorý vznikol v rámci celosvetového projektu UNESCO Pamäť sveta. Ľubomír Jankovič predstavil digitalizačný projekt Bratislavský anti-fonár 3. V rámci druhej prezentácie Katarína Pekařová (UKB), oboznámila prítomných s databázou výročných školských správ 1701-1850, ktorá je prístupná na webovej stránke Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Mgr. Katarína Pekařová

CASLIN 2006

V dňoch 11. 6. - 15. 6. 2006 sa uskutočnil medzinárodný seminár CASLIN 2006, v krásnom prostredí Českého raja, priamo na zámku Hrubá Skála pri mestečku Turnov. Bol to už v poradí 13. ročník a organizovala ho Knihovna Akademie věd České republiky v Prahe. Téma seminára bola „Spätná väzba, alebo robíme to dobre?“

Úvodnú prednášku na tému „Robíme to dobre ? – meranie efektivity“ mal Andrew Lass z USA. Spomenul krátku históriu predchádzajúcich seminárov a význam pracovných stretnutí. Zaujímavé boli

prednášky zahraničných hostí, ako Bruce Thompsona z USA, ktorý predstavil projekt ARL/LIBQUAL a Barclay Ogdena tiež z USA, ktorý prezentoval program CALIPR. Príspevok Blazeja Fereta a Marzeny Marcinek z Poľska bol na tému „Ukazovatele výkonnosti (poľský projekt)“.

V tomto príspevku sa venuje viac pozornosti prednáškam, v ktorých vystúpili českí a slovenskí knihovníci a odborníci pracujúci v knižniciach.

Z Českej republiky ako prvý vystúpil PhDr. Vít Richter z Národnej knihovny ČR s témou „Meranie kvality a výkonov činnosti verejných knižníc - projekt benchmarking knižníc“. Prednáška bola rozdelená do dvoch častí: v prvej sa zamerával na otázku kvality a výkonu činnosti verejných knižníc, v druhej vysvetlil pojem benchmarking, jeho prednosti a obmedzenia v praxi.

Projekt „Benchmarking knižníc“ ktorého garantom je Národná knihovna ČR, bol rozvrhnutý na obdobie december 2005 - marec 2007. Na projekte pracuje približne 40 knižníc a jeho cieľom je vytvoriť a testovať benchmarkingový systém pre hodnotenie činnosti verejných knižníc, pomôcť týmto knižniciam analyzovať metódou benchmarkingu vlastné výkony a porovnať ich s inými knižnicami.

PhDr. Vít Richter ďalej oboznámil prítomných s nemeckým projektom BIX Bibliotheksindex, ktorý je podporovaný Bertelsmannovou nadáciou a jeho cieľom je porovnávať kvantitatívne a kvalitatívne ukazovatele, ktoré dosahujú konkrétne knižnice. Tento príklad využitia benchmarkingu je prístupný na stránke:

<http://www.bix-bibliotheksindex.de/>

Zaujímavá bola prednáška na tému „Ako sledovať využívanie knižničného fondu“, ktorú prezentovali Mgr. Radka Římanová a Bc. Linda Skolková zo Státní technické knihovny v Prahe. V prvej časti prednášky sa venovali problematike prezenčných výpožičiek, ich sledovaniu v súčasnosti, trendom pri stavaní a využívaní voľne prístupného fondu v knižniciach, v druhej sa zamerali na prezentáciu prieskumu sledovania prezenčných výpožičiek v knižniciach ČR. Na tento prieskum využili špecializovaný softvér [easyresearch.biz](http://www.easyresearch.biz/) (<http://www.easyresearch.biz/>).

Prieskum sledovania prezenčných výpožičiek v knižniciach ČR trval 10 dní a zúčastnilo sa ho 78 respondentov. Zameraný bol na sledovanie a vyhodnocovanie prezenčných výpožičiek podľa typu dokumentov, veľkosti knižničného fondu a iné. Výsledky prieskumu dokazujú, že 49 respondentov sleduje využívanie prezenčných výpožičiek v knižniciach a 29 tieto údaje nesleduje. Na záver

prednášajúce poukázali na praktické využívanie tohto prieskumu, potrebu sledovať prezenčné výpožičky v praxi a na cieľ rozšíriť sledovanie všetkých typov dokumentov vo fondoch knižníc ČR.

Na tému „Design sociologických výskumov“ vystúpil Mgr. Daniel Čermák zo Sociologického ústavu Akadémie Vied ČR. V prednáške sa zamerával na vysvetlenie rozdielov medzi anketou a prieskumom, ako ich vytvárať a vyhodnocovať. Zdôraznil dôležitosť prípravy dotazníka, formuláciu otázok, voľbu kategórií odpovedí, pri vyhodnocovaní jeho návratnosť. Z praxe vidieť, že návratnosť dotazníkov je cca 20 % až 35%. Záverom Mgr. Daniel Čermák upozornil na fakt, že pri tvorbe dotazníka je vhodná konzultácia so sociológom.

Ako jediný zástupca zo Slovenska mal na tohtoročnom CASLIN-e prednášku na tému „Programové financovanie knižníc science fiction, alebo reality show?“ – Ing. Alojz Androvič, PhD. z Univerzitetnej knižnice v Bratislave, ktorý sa zamerával na stále aktuálnu otázku financovania knižníc. Od roku 2003 začalo Ministerstvo financií SR reformu riadenia verejných financií s cieľom zvýšiť efektívne a transparentné využívanie financií v praxi. Súčasťou opatrení bolo zavedenie trojročného rozpočtového cyklu, ktorý vychádza z potrieb strategického plánovania. Ing. Alojz Androvič informoval o programovej štruktúre MK SR, o knižniciach, ktoré sú zriadené MK SR a o činnosti Univerzitetnej knižnici v Bratislave a jej prioritných projektoch.

Predposledný deň sa v rámci seminára uskutočnili workshopy, ktoré viedli zahraniční účastníci. Jednotlivé témy boli zhrnuté do okruhov ako: matice a ich využitie v knižničnej praxi, budúcnosť knižníc a osobnosť knihovníka, kritériá kvality a ich merania. Posledný deň bolo akvárium, v rámci ktorého vybraní účastníci seminára v priebehu 1 minúty odpovedali na jednoduché, ale výstižné otázky, ako napr:

Robíme to dobre? Pre koho meriame, pre koho robíme merania?

Sme spokojní s politikou nášho zriaďovateľa?

A čo doma? Aká je spätná väzba v rámci našej inštitúcie?

Na záver medzinárodného seminára Andrew Lass z USA zhodnotil celú akciu a informoval o ďalšom ročníku CASLIN 2007, ktorý bude organizovať v tradičnom júnovom termíne Univerzitná knižnica v Bratislave. Tematicky bude tento seminár zameraný na „IT and Scolary Communication“.

Mgr. Soňa Minárová

MVS DNES A ZAJTRA

Celoslovenský odborný seminár

Slovenská národná knižnica zorganizovala v júni tohto roku odborný seminár k aktuálnym otázkam v oblasti medziknižničných výpožičných služieb a trendom v tejto oblasti pre najbližšiu budúcnosť. Po úvodnom uvítacom slove predstaviteľa Slovenskej národnej knižnice, zahájila seminár PhDr. Darina Janovská, vedúca služieb v SNK, príspevkom Medziknižničné služby dnes. Zhrnula v ňom súčasnú situáciu v poskytovaní medziknižničných služieb, legislatívne dokumenty, ktoré upravujú spôsob poskytovania týchto služieb, poskytla stručnú štatistiku MVS v SR. Ďalej sa zamerala na niektoré konkrétne problémy z uvedenej oblasti, ako sú napr. poplatky za túto službu, výpožičné lehoty, rôzne formy žiadaniek ako aj dodávanie dokumentov v elektronickej forme.

Na seminári vystúpili aj zahraniční hostia – Daiva Kundeliene a Reda Senovaitiene z Litovskej národnej knižnice Martynasa Mažvydasa vo Vilniuse – predstavili systém medziknižničných služieb v Litve. V krátkosti priblížili aj Národnú knižnicu Litvy, ktorá spravuje automatizovaný program MVS v Litovskom integrovanom systéme automatizácie knižníc (LIBIS), obsahujúcom aj súborný katalóg. Národná knižnica je metodickým centrom pre MVS a MMVS a poskytuje obe uvedené služby.

Ďalej nasledovalo niekoľko príspevkov zo slovenských knižníc. Konkrétne systémy fungovania MVS vo svojich knižniciach predstavili Milota Torňošová z Krajskej knižnice L. Štúra vo Zvolene a Judita Samuelisová z Univerzitnej knižnice Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Veľmi zaujímavý príspevok, aj keď pôvodne nezaraďený do programu, prezentoval Valér Romok z Gemerskej knižnice Pavla Dobšinského v Rožňave. Predstavil vlastný systém pre MVS, ktorý vypracoval na základe osobnej iniciatívy pre Gemerskú knižnicu. Systém je schopný automatizovane spracúvať a evidovať všetky objednávky na MVS a MMVS, ako aj poskytovať výstupy vo forme napr. vyplnených elektronických žiadaniek (podobný systém obsahujú aj veľké knižnično-informačné systémy, napr. ALEPH alebo Virtua, vo forme modulov MVS/ILL). Takáto osobná iniciatíva by mala byť docenená a využitá v spolupráci s ďalšími knižnicami v SR. Bolo by veľmi pozitívne, keby Univerzitná knižnica v Bratislave získala tohto partnera pre spoluprácu.

Popoludní nasledovali prednášky na tému elektronické dodávanie dokumentov. Vlastné systémy pre dodávanie elektronických kópií článkov predstavili Národná knižnica z Prahy a Univerzitná knižnica v Bratislave. NK ČR využíva systém vyvinutý Státní technickou knihovnou, ktorý využíva aj Virtuální polytechnická knihovna. Tento systém umožňuje registrovaným užívateľom zasielať požiadavky na elektronické kópie z fondu Národní knihovny, prezeráť si zadané objednávky a uskutočňovať platby prostredníctvom predplatených kont. Systém EDO (Elektronické dodávanie dokumentov), fungujúci v UKB, hádam netreba predstavovať, rozsiahlejší článok na túto tému bol publikovaný v Bulletine UKB číslo 2/2005.

Jednou z úloh Univerzitnej knižnice v Bratislave, ako metodického centra pre MMVS, je spracovanie ročných štatistík MMVS v SR. Výsledky tohto prieskumu, spolu s aktuálnymi trendami a novinkami z MMVS vo svete, boli prezentované v samostatnej prednáške.

Dr. Janovská na záver predstavila Medziknižničné služby zajtra: novú jednotnú žiadanku MVS a MVS v systéme Virtua.

Účastníci seminára schválili návrh novej žiadanky MVS a prijali pre Slovenskú národnú knižnicu v Martine tieto závery a odporúčania:

1. V Slovenskej národnej knižnici vytvoriť centrálné pracovisko pre vzdelávanie knihovníkov,
2. uviesť do prevádzky proces ILL v knižnično-informačnom systéme Virtua,
3. prehodnotiť štatistické vykazovanie MVS z hľadiska rozlíšenia poskytnutých výpožičiek a kópií,
4. uviesť do praxe zásady MVS a MMVS,
5. dať tlačiť a uviesť do praxe novú žiadanku MVS.

(<http://www.ulib.sk/files/Bulletin/Bulletin2.pdf>).

Mgr. Katarína Marušiaková

INFORUM 2006 – BUDÚCNOSŤ VYHLADÁVANIA VEDECKÝCH INFORMÁCIÍ

Pracovníci Univerzitetnej knižnice v Bratislave sa aj v tomto roku zúčastnili najvýznamnejšej konferencie o informačných zdrojoch a službách v ČR a SR – Inforum 2006. Hlavnou témou tohtoročnej konferencie bola budúcnosť vyhľadávania vedeckých informácií. Jednotlivé sekcie sa zameriavali na nové formy vyhľadávania a sprístupňovania informácií pochádzajúcich z vedeckých a akademických výskumov a výstupov, nové formy elektronických informačných zdrojov a služieb, ako sú digitálne knižnice, archívy s otvoreným prístupom (open-access archives). Zaujímavou bola sekcia o blogoch a wikipédiách a možnostiach ich využitia pre zdieľanie a sprístupňovanie vedeckých informácií. Na záver konferencie sa uskutočnila veľmi zaujímavá panelová diskusia na aktuálnu tému autorský zákon a právo na kópie v elektronickom svete.

Samozrejmom súčasťou boli prezentácie noviniek u poskytovateľov komerčných databáz, využívaných aj v slovenských knižniciach, ako sú Elsevier, Springer, Knovel, John Wiley, Oxford University Press a pod. Ešte pred zahájením konferencie sa konalo niekoľko jednodňových workshopov na aktuálne témy, napr. blogy v praxi informačného profesionála, ako správne „predávať“ informačné služby knižnice alebo digitalizácia. Na workshope k digitalizácii MANUS-CRIPTORIUM: Integrace vzdálených poskytovatelů dat a distribuovaná digitální knihovna sa zúčastnili aj pracovníci oddelenia digitalizácie, pretože Univerzitná knižnica na projekte Manuscriptorium participuje.

Konferenciu už tradične otvoril úvodným príhovorom Vladimír Karen, riaditeľ spoločnosti Albertina Icome, hlavný organizátor Infora. Zábavnou formou uvítal účastníkov konferencie a predstavil tajný projekt Omikron, ktorý skúma možnosti prenosu informácií prostredníctvom šírenia poplašných správ a klebiet. Po ňom už nasledovali seriózne príspevky, približujúce hlavné smery a trendy v oblasti komunikácie informácií a informačných zdrojov.

Inforum zahŕňalo aj sekcie, ktoré sa venovali informáciám v konkrétnych špecializovaných oblastiach, ako manažment informácií a znalostí vo firme, e-learning a nové informačné technológie v lekárskejších knižniciach, alebo ponuka konkrétnych informačných zdrojov a služieb pre oblasti prírodných vied, techniky, spoločenských a humanitných vied.

Tradične veľmi zaujímavou a obľúbenou sekciou sú novinky v oblasti vyhľadávania informácií na webe. Informační špecialisti

informujú o najnovších postupoch a prístupoch k vyhľadávaniu informácií, novinkách v oblasti vyhľadávacích strojov (search engines) ako je Google a pod. Tohtoročnou veľkou témou bolo využitie internetových nástrojov ako sú blogy a wikipédie pre komunikáciu vedeckých znalostí. Adriana Cronin Lukas z Big Blog Company vo Veľkej Británii hovorila o blogoch a ďalších sociálnych médiách vo vnútri podniku (firmy, organizácie), ktoré možno využiť na internú komunikáciu a manažment informačných tokov v jej vnútri. Blogy, portály, intranety alebo weblogy poskytujú rovnováhu medzi neštruktúrovanou kreativitou a štruktúrovaným formátom. Vychádza pritom z troch základných princípov: hovoríme o informačných spoločnostiach v znalostnej ekonomike, nikdy nič kreatívne nevzniklo počas porady, základnou jednotkou je individuálna osoba, nie proces, oddelenie alebo tím. Z toho vyplýva, že spolupráca a kreativita je otázkou ľudského faktora, nie je to technologický problém.

Petr Kadlec, správca českej verzie otvorenej internetovej encyklopédie Wikipedia, predstavil tento projekt. Jeho cieľom je voľne prístupníť celý rozsah ľudských znalostí všetkým ľuďom v ich vlastnom jazyku. To znamená, že okrem anglickej verzie existuje ďalších viac ako 100 aktívnych verzií, vrátane českej a slovenskej (sk.wikipedia.org). V príspevku popísal základné princípy fungovania Wikipédie, problémy ktoré musí riešiť a úspechy, ktoré dosiahla.

V záverečnej panelovej diskusii sa zúčastnili zástupcovia akademickej obce, národnej knižnice a ďalších typov knižníc a predstaviteľ autorského zväzu DILIA. Jej cieľom bolo hľadanie postupov na dosiahnutie rovnováhy medzi právom autora na odmenu a právom univerzít, študentov a výskumníkov na prístup k informáciám pri vedeckej komunikácii vo svetle autorských a ďalších zákonov (vysokoškolský zákon) hlavne v elektronickej realite. Diskusiu viedol riaditeľ Státní technické knihovny Martin Svoboda, ktorý sa otázkou autorského práva zaoberá. (Všetky príspevky sú uverejnené na stránke konferencie : www.inforum.cz.)

Ako po uplynulé roky, aj v tomto roku sa udeľovala cena Infora, na základe hlasovania účastníkov konferencie, za nominované projekty. Po prvý raz v histórii konferencie bolo viac nominovaných projektov zo Slovenska ako z ČR. Univerzitná knižnica v Bratislave opäť získala Cenu Inforum 2006 za projekt Knižničný pas – univerzálny identifikačný preukaz na báze čipovej karty MiFare.

Mgr. Katarína Marušiaková

R Ô Z N E

KATALÓG AKO INTERNETOVÝ PORTÁL?

V súčasnej hektickej dobe, keď sa každý neustále niekam náhliame, vybavujeme a dychtivo sa snažíme dosiahnuť svoje starostlivo vytýčené ciele (či už pracovné alebo študijné), nezostáva nám už veľa času na akýkoľvek relax, nieto na relax pri knihe, alebo inom zdroji užitočných informácií. A práve kvôli nedostatku času potrebného na efektívny prístup k týmto informáciám, sa väčšina z nás pri ich získavaní obmedzuje len na sieťové prostredie, ku ktorému sa dostane z pohodlia domova či práce. Týmto konaním si však často neuvedomujeme, že sa okrádame a ukracujeme o množstvo ďalších informačných zdrojov, ku ktorým sa po sieti nedostaneme. Bohatým a obrovským zdrojom informácií je i taký knižničný katalóg, ktorý používateľ a privedie k nespočetnému množstvu cenných informácií.

Otázkou dnešnej modernej doby teda je – môžu digitálne knižnice so svojimi portálmi a ich online katalógmi nahradiť tie “kamenné” katalógy vo väčšine vedeckých disciplín? Keď položili túto otázku šéfredaktorovi D-Lib Magazinu a odborníkovi na digitálne knižnice v jednej osobe, Billovi Armsovi, odpovedal nasledovne: „Myslím, že je možné a pravdepodobné, že budeme mať prístup k efektívnym vedeckým programom bez potreby prístupu do klasických knižníc.“ (Arms, 2000).¹

Iný článok uverejnený v New York Times s titulkom „Rýchle vyberanie záznamov z lístkových katalógov“ („Choosing Quick Hits Over the Card Catalog“) zastáva takéto stanovisko: „Hoci sú knižnice organizované a ľahko sa v nich dá orientovať, študenti uprednostňujú skôr vnáranie sa do chaotického víru webu, aby našli potrebné informácie.“ (Florence, Arms, 2000).²

Na základe uvedených skutočností vzniká potreba nájsť spôsob, ktorý prinúti používateľov využívať okrem sieťového informačného prostredia i to knižničné, najlepšie skĺbením oboch týchto prístupov. Možno teda použiť v súčasnom informačnom prostredí online katalóg ako portál k internetu? Na túto otázku odpovedala Sarah Thomasova na konferencii Kongresovej knižnice Bibliografická kontrola pre nové milénium: „Katalóg môže slúžiť ako internetový portál, pokiaľ bude reinterpretovaný ako informačná služba, ktorá v systematickom usporiadaní registruje publikácie a iné dokumenty, ktoré sú predmetom záujmu určitého spoločenstva, bez ohľadu na to, v akej forme sa tieto dokumenty objavujú. Tento nástroj na zisťovanie a sprístupňovanie môže využívať najrôznejšie metadátové schémy na lokalizáciu materiálu, ale dodáva jednotnosť, predvídateľnosť, autoritatívnosť a dôvery-

hodnosť výsledkom vyhľadávania, vďaka úsiliu odborných manažérov znalostí a vďaka princípom a postupom aplikovaných pri ich navrhovaní. V krátkodobom horizonte môžeme katalóg rozšíriť tak, aby bol obsažnejší a flexibilnejší. V blízkej budúcnosti by sme mohli očakávať hybrid, ktorý zachová niektoré zo základných črt katalógu, avšak ktorý bude využívať stále prepracovanejšiu technologickú infraštruktúru na zvýšenie vyťaženia pre tých, ktorí budú prostredníctvom neho hľadať informácie.“ (Thomas, 2000) ³

Výstižné metaforické prirovnanie uviedol aj Brian Schottlaender – „katalógy a portály sú súhvezdiami metadát a keď budú integrované, (čo zatiaľ väčšinou nie sú), vytvoria spolu s ďalšími takýmito súhvezdiami “ vesmír prístupu“. Žiadať od katalógov, aby slúžili ako webovské portály, znamená od nich žiadať príliš veľa, rovnako ako žiadať od portálov, aby slúžili ako mimowebovské katalógy.“ (Schottlaender) ⁴

Ako by mal vyzerat' úspešný portál

Na preskúmanie tohto problému menovala Library of Congress v roku 2002 pracovnú skupinu pre otázky portálových aplikácií (LC Portals Applications Issues Group – LCPAIG). Určením významných charakteristík efektívnej portálovej služby sa pre účely svojej práce LCPAIG dohodla na týchto bodoch:

- úspešné knižničné portály pomôžu používateľom pri identifikácii a výbere príslušných cieľových zdrojov,
- poskytnú efektívne rozhranie na vyhľadávanie a architektúru, ktorá bude podporovať zoskupovanie a bohatý popis zdrojov, pomôžu používateľom rozhodnúť sa, ktoré cieľové zdroje sú najužitočnejšie pre ich rešerše,
- knižničné portály by mali navyše umožňovať paralelné vyhľadávanie a informačné vyťažovanie popisných metadát z mnohých rôznorodých cieľových zdrojov, akými sú napríklad komerčné alebo licencované elektronické zdroje, databázy, webové stránky a knižničné katalógy, ako i väzby na plné texty alebo iné súvisiace zdroje prostredníctvom podpory OpenURL,
- mali by používateľom pomáhať pri zostavovaní vyhľadávacej požiadavky a kontrole vyhľadávania a zaisťiť, aby výsledky vyhľadávania bolo možné spoľahlivo reprodukovať.

Medzi ďalšie ukazovatele úspechu patrí: schopnosť portálu integrovať a spravovať výsledky vyhľadávania v zrozumiteľnom formáte modifikovateľnom na základe individuálnych potrieb používateľa, ktorý

im umožní interpretovať výsledky vyhľadávania, vrátane takých možností ako tlač, e-mail a sťahovanie súborov; spájať výsledky vyhľadávania s plnými textami a spoľahlivo spravovať prístup k cieľovým zdrojom a portálovým funkciám pre oprávnených používateľov.

Pozrime sa preto na niekoľko *iniciatív*, ktoré môžu prispieť k modernizácii online katalógu a dopomôcť tak k jeho premene na portál k internetu.

RedLightGreen

Veľmi kvalitnú pomôcku zväčša určenú pre vysokoškolských študentov predstavuje služba RedLightGreen. Jej cieľom je pomoc pri lokalizácii potrebnej literatúry pre ich výskum alebo štúdium, zisťovanie dostupnosti týchto zdrojov pomocou väzieb na ich lokálne online katalógy a vytváranie citácií týchto zdrojov v štandardných formátoch.

Ako ďalšie ciele služby možno spomenúť:

- umožniť používateľom prehľadávať s použitím bežných slov súčasne fondy mnohých knižníc,
- nachádzať prostredníctvom väzieb, ktoré tradičné online katalógy neponúkajú, diela relevantné ich záujmom,
- vyberať najrozšírenejšie či najautoritatívnejšie práce,
- určiť, či je hľadaný dokument na regále vo vlastnej vysokoškolskej knižnici (alebo kde sa dá zohnať),
- získať citáciu diela v tvare pripravenom na skopírovanie do dokumentu v ktoromkoľvek zo všeobecne rozšírených formátov (Byrum, 2005).⁵

Príslušný software má tiež implementovať rámcové funkčné požiadavky IFLA na bibliografické záznamy (FRBR), ktoré rozlišujú medzi dielom, vyjadrením, uskutočnením a jednotkou. RedLightGreen navyše zapája technológiu Mind-Server na nájdenie ďalších predmetových korelácií medzi dielami na väčšiu vyťaženosť vyhľadávania. Pracovníci RLG (Research Libraries Group) optimisticky tvrdia, že služba sa bude v nasledujúcich mesiacoch rozširovať a zlepšovať.

Kooperatívna katalogizácia

Ďalším prostriedkom na zefektívnenie služieb knižničných portálov je služba OCLC – CORC, the Cooperative Online Resource Catalog. Táto služba bola spustená v júli roku 2000 a participuje na nej vyše 400 knižníc. Ich snahou je vytvorenie sieťovo šíreného produktu, ktorý

používa kombináciu automatizovaných nástrojov a knižničných odborníkov na vypracovanie databázy záznamov k webovským zdrojom. CORC zahrňuje i bázu autorít, navigačnú databázu a databázu s Deweyho desatinným triedením. Používatelia prispievajú lokátormi URL do CORC databázy a použitím automatizovaných nástrojov rýchlo generujú záznamy zdrojov. Systém automaticky navrhuje čísla Deweyho desatinného triedenia, kľúčové slová a vykonáva autoritné preverky plynúce z automatizovanej kontroly autorít.

Knižnica môže exportovať CORC záznamy do lokálneho katalógu alebo brány buď vo formáte MARC alebo Dublin Core formátoch. OCLC začlení CORC záznamy do ich databázy WorldCat.

Vytvorenie architektúry digitálnej knižnice

Ďalšou možnosťou môže byť vytvorenie architektúry digitálnej knižnice, ktorá poníma rozličné formáty a umožňuje multisúborové vyhľadávanie (crossfile searching) materiálov katalogizovaných, indexovaných a inak kontrolovaných prostredníctvom množstva meta-dátových schém. Vhodnou pomôckou je koncepcia ENCompass od spoločnosti Endeavor Information Systems, ktorá je plne integrovaným riešením pre spracovanie, vyhľadávanie a prepojenie rozptýlených fondov akademických a vedeckých knižníc. Firma ExLibris vyvinula podobný systém MetaLib. V tejto súvislosti nemožno zabudnúť ani na ďalší produkt firmy ExLibris – Primo je vybavený dnes už samozrejmom súčasťou knižničných portálov – používateľskou personalizáciou, ktorej nasadenie si spoločnosť ExLibris dôkladne odskúšala na produkte MetaLib. Do systému Primo je úzko integrovaná technológia RSS, umožňujúca z jednotlivých vyhľadávaní vytvoriť RSS feed a začleniť ho napríklad do svojej obľúbenej RSS čítačky alebo iného systému na správu syndikovaných zdrojov (Novák, 2006).⁶

Firma VTLIS predstavila svoj 3-diálny prístup „Library Automation in 3V“ – „Knižničná automatizácia na 3 spôsoby“, ktorý zahrňuje 1. systém na manipulovanie s internými knižničnými procesmi, 2. systém na podporu digitalizácie, indexovania, linkovania a prístupu k multimedialným materiálom a 3. systém na uľahčenie integrácie externých zdrojov a technológií.

Tieto iniciatívy sľubujú v blízkej budúcnosti efektívny prístup k širokému spektru materiálov.

Z tohto pohľadu online katalóg i naďalej funguje ako hlavný nástroj na evidenciu a kontrolu prístupu ku knižničným fondom. Online katalóg bude tiež ponúkať obmedzený prístup k relatívne malému

počtu vzdialených najdôležitejších elektronických zdrojov s vysokou rešeršnou hodnotou.

Knižničný portál, (za predpokladu, že nakoniec dosiahne plný rozsah svojich funkcií), bude slúžiť ako používateľova hlavná webovská brána k digitálnym zdrojom a službám. Ponúkne vysoký stupeň ľahkej integrácie a funkčne bohaté súbory nástrojov na vyhľadávanie pomedzi zdrojmi podľa individuálnych potrieb používateľov.

Snahou knihovníkov by preto malo byť, aby sa online katalógy a knižničné portály skutočne stali jasnými hviezdami na bezhraničnom a nekonečnom nebi informácií a aby používateľa vždy bezpečne, efektívne a rýchlo dopravili na správnu informačnú (orbitálnu) stanicu.

Použitá literatúra:

1. THOMAS, Sarah, E. : The Catalog as Portal to the Internet [online]. 2000. Dostupné na internete:
http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/thomas_paper.html
2. BYRUM, John D. Jr. : On-line katalogy a knihovní portály v súčasnom informačnom prostredí. In : *Knihovna plus*, č. 1 (2005) [online]. Dostupné na internete: <http://full.nkp.cz/nkkr/knihovna51/519byrum.htm>
3. NOVÁK, Petr : Nové technologie OPACu v éře Googlu : Ex Libris Primo. In : *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 6. Dostupné na internete: <http://www.ikaros.cz/node/3482>. ISSN 1212-5075.
4. FLORENCE Olsen, ARMS, William : Logging in with... 'Open Access' is the Wave of the Information future, Scholar Says. In : *The Chronicle of Higher Education*, Friday, August 18, 2000.
5. ARMS, William Y. : Automated Digital libraries: How Effectively Can Computers Be Used for the Skilled Tasks of Professional Librarianship? In : *D-Lib Magazine*, July/August 2000.
6. SCHOTTLAENDER, Brian E. C. : Comments : Proceedings of the Bicentennial Conference on Bibliographic Control for the New Millennium.

Mgr. Katarína Gabovičová

POVINNÉ VÝTLAČKY ELEKTRONICKÝCH PUBLIKÁCIÍ (PREHĽAD LEGISLATÍVY VYBRANÝCH KRAJÍN VRÁTANE SLOVENSKA)

Medzinárodný systém ISSN sa zaoberá elektronickými seriálovými publikáciami (elektronickými pokračujúcimi prameňmi) už od roku 1993. V roku 1995 sa zaviedli pravidlá na pridelovanie ISSN publikáciám, ktoré vychádzali v oboch verziách, tlačenej a elektronickej. Publikácie publikované výlučne v elektronickej podobe "digital born" sa zaradili do systému ISSN v roku 1997. Národná agentúra ISSN, ako výkonný organ Medzinárodného systému ISSN na Slovensku, identifikuje a spracováva záznamy elektronických pokračujúcich prameňov od roku 1998. V roku 1998 sa pridelilo ISSN prvému časopisu tzv. „digital born“ teda publikovanému výlučne online (Človek a spoločnosť ISSN 1335-3508). Časopisy takéhoto typu boli však v tom čase skôr ojedinelé, na rozdiel od elektronických verzií tlačených časopisov, ktoré vznikali vo väčšom počte a boli vynikajúcim doplnením a obohatením tlačenej verzie, najmä prostredníctvom interaktívnej časti, ktorá umožňovala bezprostrednejší kontakt s čitateľmi (napr. Fifik Online ISSN 1336-0981). Vedecké a odborné časopisy uverejňovali spočiatku na svojich stránkach prístupných online obsahy, prípadne vbrábané plnotextové články, neskôr vytvárali verzie s plnými textami a dopĺňali sa archívy článkov. Identifikácia elektronických publikácií v systéme ISSN bola a zatiaľ stále je jediným spôsobom registrácie elektronických publikácií na Slovensku, a to predovšetkým tých, ktoré sú publikované ako "digital born", teda výlučne online. V posledných rokoch sa elektronických verzií tlačených časopisov a publikácií „digital born“ objavuje stále viac, čo je veľmi pozitívne, avšak o to viac je potrebné venovať zvýšenú pozornosť týmto typom publikácií, počnúc legislatívnou oblasťou, cez ochranu, uchovanie až po sprístupňovanie. Národná agentúra, nadväzujúc na skúsenosti získané z identifikácie a spracovania elektronických pokračujúcich prameňov, sa zapojila do projektu Web cultural heritage v rámci Európskeho grantového programu Kultúra 2000. Je to ďalší malý krôčik vpred v starostlivosti o tento typ dokumentov, pričom sú v centre pozornosti predovšetkým pokračujúce pramene typu "digital born" a úlohy depozitnej knižnice, ktoré UKB má. Dôvodom pre zapojenie sa do tohto programu je snaha získať ďalšie skúsenosti v práci s týmito typmi dokumentov, prispieť tak k ich zachovaniu pre ďalšie generácie a predísť ich nenávratnému zmiznutiu.

Z praktických skúseností agentúry sme totiž už zánik takýchto publikácií zaznamenali. Celkovo pridela agentúra 260 ISSN pokračujúcim prameňom publikovaným online. Z toho 9 "digital born", a to: 2 odborné so zameraním na počítače a výpočtovú techniku, 1 na právo, 1 na vojenstvo, 1 na literatúru a širšie otázky spoločenského života 1 ženský magazín, 1 zdravotnícka osveta, 1 regionálny, 1 hobby a zábava, 1 podnikanie a spotrebiteľia. Medzi týmito časopismi je tiež Inzine - jeden z prvých originálnych internetových časopisov, ktorý už prestal byť aktívne doplňovaný, funguje síce archív, je to však, podľa našej mienky, len otázka času, kedy sa nenávratne stratí.

Vzhľadom k vyššie uvedeným skutočnostiam a potrebe venovať sa týmto otázkam, pripravili sme stručný prehľad situácie v oblasti elektronických online publikácií (legislatíva: povinné výtlačky, archivácia online publikácií) v niektorých krajinách a ich prístup k tejto problematike, v závere ponúkame prehľad situácie v oblasti povinných výtlačkov elektronických publikácií na Slovensku.

Prehľad legislatívy povinných výtlačkov elektronických pokračujúcich prameňov vo vybraných štátoch

Prístup jednotlivých krajín k otázke povinných výtlačkov elektronických zdrojov je rôzny, cieľ je však rovnaký, a to zabezpečiť právny základ pre odovzdanie a uchovanie obsahu elektronických publikácií pre ďalšie generácie. V niektorých krajinách platí zákon o povinných výtlačkoch, inde je súčasťou iného zákona, napr. copyright act (Austrália, USA) alebo National library act (Kanada, Nový Zéland). Všade tvoria základ tlačené dokumenty, niekde sú subjektom povinných výtlačkov aj audiovizuálne materiály. V krajinách, kde chýba legislatíva povinných výtlačkov, zastupuje túto úlohu systém dobrovoľného odovzdávania publikovaných dokumentov, založený na dohode danej knižnice a vydavateľov príslušnej krajiny (napr. Holandsko). S legislatívou povinných výtlačkov úzko súvisia experimenty a projekty zamerané na archiváciu elektronických online publikácií. Častá je spolupráca národných centier ISSN na týchto projektoch.

AUSTRÁLIA - na jej území stále platí zákon o copyrighte z r. 1968, resp. jeho novela z r. 2001. Zákon stanovuje podmienky odovzdávania povinného výtlačku Národnej knižnici, resp. príslušnej ďalšej knižnici. Povinný výtlačok nezahŕňa elektronické dokumenty. Austrália bola jednou z prvých krajín, ktorá si uvedomila potrebu a význam archivácie predovšetkým online elektronických dokumentov. Touto problematikou sa od r. 1996 zaoberá PANDORA: archív austrálskeho webu <http://pandora.nla.gov.au/index.html> Stratégia archivácie je výberová (na rozdiel od severských krajín, ktoré presadzujú automatický zber celého webu). Medzeru v zákonoch rieši Národná knižnica dohodami

s príslušnými vydavateľmi. Vydavateľ môže požiadať o obmedzenie prístupu k jeho publikáciám.¹

Archív austrálskeho webu zahŕňa vybrané elektronické časopisy. Všetky elektronické časopisy archivované v Pandore majú pridelené číslo ISSN. Keď vydavateľ požiada o pridelenie ISSN pre nový elektronický časopis, kópia požiadavky je postúpená do sekcie digitálnej archivácie. Časopis posúdia podľa prijatých kritérií výberu pre archiváciu v Pandore. Taktiež kompletizujú registráciu ISSN pre elektronické časopisy, ktoré boli vybrané pre archiváciu a nemali zatiaľ pridelené ISSN. Tu vidíme úzku prepojenosť práce agentúry ISSN a oddelenia digitálnej archivácie, ktorá môže byť príkladom pre naše budúce aktivity v oblasti archivácie elektronických časopisov.

ČESKÁ REPUBLIKA – v súčasnosti platia dva zákony o povinnom výtlačku²:

- zákon o neperiodických publikáciách (č. 37/1995 Sb.) - zahŕňa rozmnoženiny diel bez zmienky o nosiči (jeho všeobecná formulácia umožňuje aplikáciu aj na elektronické publikácie),

- zákon o periodických publikáciách (č. 46/2000 Sb.) tzv. tlačový zákon hovorí jednoznačne o tlačených publikáciách a silnejú snahy o jeho novelizáciu. Táto legislatívna situácia sa rieši uzatváraním zmlúv s jednotlivými vydavateľmi. Autorský zákon č.121/2000 Sb. § 13, ods. 2 umožňuje vytváranie digitálneho archívu, najnovšia novela zákona č. 216/2006 Sb. upravuje tiež sprístupňovanie dokumentov, čo je ďalší pozitívny krok vpred v tejto oblasti.

Problematikou archivácie českého webu sa zaoberá projekt WebArchiv (od r. 2000 Národní knihovna ČR – získavanie, archivácia, registrácia a sprístupnenie domácich elektronických prameňov publikovaných online). Cieľom projektu je zabezpečiť trvalé uchovanie domácich elektronických online publikovaných informačných zdrojov ako súčasť národného kultúrneho dedičstva. Uskutočňuje sa tak komplexná archivácia (automatický zber celého českého webu), ako aj výberová archivácia na základe selekčných kritérií. Realizátori projektu spolupracujú na národnej úrovni s ČNS ISSN. České online pokračujúce pramene registrované v centre ISSN sú hlavné zdroje vhodné pre WebArchiv. Upravená online forma pre registráciu online pokračujúcich prameňov v ISSN bola použitá pre uľahčenie kontaktov medzi WebArchivom a vydavateľmi. Pri prihlasovaní nového online pokračujúceho prameňa je vo formulári zahrnutá otázka, či vydavateľ súhlasí s uložením zdroja v digitálnom archíve³.

Získavanie dokumentov z webu je po technickej stránke prevažne automatický proces, pri ktorom sa na základe zadaných parametrov sťahujú dáta, indexujú a ukladajú do digitálneho archívu. Používajú sa voľne dostupné softwarové nástroje s otvoreným zdrojovým kódom (Heritrix) na serveri vyčlenenom pre archiváciu.

DÁNSKO – do r. 2005 platil zákon o povinnom výtlačku z r. 1997, ktorý bol označovaný za revolučný v histórii povinného výtlačku. Zahŕňal všetky diela publikované v Dánsku bez ohľadu na typ nosiča. Dôraz legislatívy sa posunul od tlačených dokumentov k publikovaným písomným materiálom v širšom zmysle, vrátane fyzických foriem digitálnych a statických internetových publikácií. Dynamické online elektronické dokumenty neboli v zákone zahrnuté. Boli získavané na základe povinnosti vydavateľov oznámiť zverejnenie online elektronickej publikácie Kráľovskej knižnici, ktorá ich po následnom spracovaní sprístupnila na vybraných počítačoch vo svojej budove. Situácia sa zmenila od 1. júla 2005, kedy vstúpil do platnosti nový zákon o povinnom výtlačku.⁴ Podľa neho sú dve dánske knižnice – Štátna a univerzitná knižnica a Kráľovská knižnica – poverené zbieraním (pomocou harvestrov) a ochranou všetkých dánskych internetových materiálov (zverejnených v elektronickej komunikačnej sieti). Zozbieraný materiál je archivovaný v oboch inštitúciách a nie je verejne prístupný. Jeho využitie je obmedzené len na výskumné účely.

FÍNSKO – zákon o povinnom výtlačku z r. 1980 zahŕňa tlačené a audiovizuálne dokumenty. Od r. 1997 sa pracuje na jeho revízii. Podľa návrhu nového zákona, publikovaného 31.3.2003, mali byť predmetom povinného výtlačku všetky druhy elektronických dokumentov, to znamená fyzické nosiče aj online elektronické informácie⁵. Online elektronické informácie sú v návrhu rozdelené do dvoch kategórií: materiály s obmedzeným prístupom (zákonná povinnosť vydavateľov poskytnúť kópiu do elektronického archívu) a voľne prístupné dokumenty, ktoré budú automaticky zbierané harvestrom (projekt NEDLIB). Všetok materiál bude uchovávaný v Univerzitnej knižnici v Helsinkách. Zákon mal nadobudnúť platnosť v marci 2005.

FRANCÚZSKO – vo februári 2004 vstúpil do platnosti zákon o kultúrnom dedičstve (Code du patrimoine⁶), ktorý v legislatívnej časti upravuje aj povinný výtlačok. Vo vymedzení predmetu povinného výtlačku zákon kopíruje posledný platný zákon o povinnom výtlačku z r. 1992 (Loi du 20 juin 1992 relative au dépôt légal), platný od 1.1.1994. Legislatíva vyžaduje odovzdávanie povinného výtlačku tlačených, grafických, fotografických, zvukových, audiovizuálnych a multimedialných dokumentov, bez ohľadu na technickú stránku výroby,

akonáhle sú sprístupnené verejnosti publikovaním na fyzickom nosiči. Dekrét z 31.12.1993 rozšíril povinný výtlačok o fyzické formáty digitálnych materiálov (CD-ROM). Prístup k týmto materiálom obmedzuje ich využitie len na počítači v knižnici so zákazom sťahovania údajov. Legislatíva doposiaľ nepokrýva online elektronické publikácie a neexistuje ani systém dobrovoľného odovzdávania týchto materiálov. Vo Francúzsku však intenzívne pokračuje proces reformy legislatívy s cieľom dosiahnuť rozšírenie o online dokumenty. Francúzska národná knižnica pracuje na príprave povinného výtlačku internetu od roku 1999. Na projekte spolupracuje aj francúzske centrum ISSN. Prvé experimenty v oblasti archivácie národného webu uskutočnila Francúzska národná knižnica v decembri 2000. Knižnica uskutočňuje automatický aj výberový zber. Archív webu je súčasťou programu SPAR (Système de Préservation des Archives), ktorý bol spustený koncom roku 2004.⁷ S problematikou archivácie národného webu úzko súvisí aj nový autorský zákon, ktorý sa mal schváliť vo francúzskom parlamente na jar 2006, termín jeho schválenia bol však odložený.

Po vydaní nového zákona budú francúzski vydavatelia povinní uchovávať svoje webové stránky. Zákon nebude špecifikovať, či archivácia webu má byť selektívna alebo úplná. O tom rozhodne podľa svojho uváženia knižnica.⁸

HOLANDSKO - nemá odovzdávanie povinného výtlačku legislatívne podložené. Funguje dobrovoľný depozit na základe dohody medzi Kráľovskou knižnicou a vydavateľmi. V roku 1993 bol zahájený projekt DNEP (Depot van Nederlandse Electronische Publicaties) na vybudovanie systému odovzdávania povinného výtlačku digitálnych publikácií a ich archivácie. V roku 1999 bola medzi Kráľovskou knižnicou a Asociáciou holandských vydavateľov uzavretá všeobecná dohoda o dobrovoľnom povinnom výtlačku elektronických publikácií, ktorá sa vzťahuje na offline i online dokumenty. Prístup k uloženým elektronickým dokumentom je možný iba z budovy Kráľovskej knižnice, pokiaľ to zmluvy s vydavateľmi neumožnia inak. Elektronický depozit je plne v prevádzke od januára 2003. Systém sa vyvinul v úzkej spolupráci IBM a Kráľovskej knižnice.⁹

ISLAND - zákon o povinnom výtlačku z r. 2003 zahŕňa všetky formy zaznamenaných informácií vrátane informačných zdrojov digitálnej povahy. Vydavateľ online elektronických dokumentov je povinný umožniť Národnej a univerzitnej knižnici prístup k nim, ktorý je však obmedzený na výskumné účely.¹⁰

JUHOAFRICKÁ REPUBLIKA - zákon o povinnom výtlačku platí od roku 1998. Široká definícia dokumentu umožňuje aplikáciu aj na

elektronické dokumenty a to offline i online. Napriek tomuto modernému zákonu sú v Národnej knižnici JAR spracované a uložené iba tie online elektronické dokumenty, o ktoré knižnica sama požiada.¹

KANADA – odovzdávanie povinného výtlačku je legislatívne podložené v zákone Library and Archives of Canada Act z roku 2004 (pôvodne zákon o Národnej knižnici, tá sa však v roku 2004 spojila s Národným archívom) a v nariadení o odovzdávaní kníh Národnej knižnici z roku 1995. Pôvodná legislatíva zahrňujúca primárne knihy bola postupne rozširovaná o seriálové publikácie, zvukové a video záznamy, multi-mediálne súbory, CD ROM-y a v roku 1995 o ďalšie elektronické publikácie vydané na rôznych typoch fyzických formátov¹¹. Online elektronické dokumenty nie sú v legislatíve zahrnuté, pracuje sa však na jej revízii, ktorá by mala tento problém vyriešiť. Predpokladá sa, že nové nariadenie by mohlo vstúpiť do platnosti v r. 2007. V rokoch 1994-1995 sa v Kanade realizoval pilotný projekt EPPP (Electronic Publications Pilot Project), ktorý skúmal problematiku depozitu online elektronických publikácií. Na základe výsledkov projektu sa pokračuje v zhromažďovaní elektronických publikácií na báze dobrovoľného odovzdávania (na základe požiadavky vydavateľa). Dôraz sa pritom kladie na publikácie, ktoré nie sú dostupné v inej forme. ISSN sa pridelujú elektronickým pokračujúcim prameňom vhodným na archíváciu.

NÓRSKO – zákon o povinnom výtlačku z roku 1989, platný od roku 1990, sa vzťahuje na všetky dokumenty publikované v Nórsku a všeobecne dostupné verejnosti. Zahŕňa tiež fyzické formáty elektronických dokumentov a statické internetové dokumenty. Dynamické elektronické pramene nie sú v legislatíve vyšpecifikované. Všeobecná formulácia legislatívy umožňuje do budúcnosti aplikáciu na akékoľvek elektronické formáty. V roku 2001 spustila Národná knižnica Nórska trojročný projekt Paradigma. Jeho cieľom je zber a ochrana digitálnych dokumentov a umožnenie prístupu k nim v súlade so zákonom o povinnom výtlačku¹.

NEMECKO – v Nemecku sú vydavatelia povinní odovzdávať povinný výtlačok svojich publikácií Nemeckej knižnici - Die Deutsche Bibliothek, vrátane fyzických formátov digitálnych materiálov. Online elektronické dokumenty nie sú predmetom nariadenia povinného výtlačku. Situáciu rieši dohoda o dobrovoľnom odovzdávaní online publikácií medzi Nemeckou knižnicou a Spolkom nemeckých kníhkupcov. Táto oficiálna dohoda nahrádza individuálne zmluvy s jednotlivými vydavateľmi. V súčasnosti sa pripravuje nová legislatíva zahrňujúca aj elektronické online zdroje. Nemecká knižnica spolupracovala s vydavateľstvami na niekoľkoročnom experimente, počas ktorého

testovali odovzdávanie, zber a archiváciu online publikácií. Súčasne sa prerokovávali a testovali podmienky, za ktorých bude môcť Nemecká knižnica vykonávať archiváciu online publikácií.¹²

NOVÝ ZÉLAND – povinný výtlačok je súčasťou zákona o Národnej knižnici Nového Zélandu z roku 2003, ktorý nahradil zákon z r. 1965. Nová legislatíva sa vzťahuje na verejné dokumenty publikované tlačou alebo elektronicky (na fyzickom nosiči i online elektronické dokumenty). Definícia verejného dokumentu bola rozšírená o internetové dokumenty. Zákon definuje podmienky i spôsob zaobchádzania s odovzdanými dokumentmi. Národná knižnica Nového Zélandu je autorizovaná na získavanie kópií internetových dokumentov v rámci jej širšej povinnosti zhromažďovať a ochraňovať dokumentárne dedičstvo Nového Zélandu. Ak vydavateľ uverejnil online elektronický dokument na internete bez obmedzenia, čiže ide o voľne dostupný informačný prameň, môže ho knižnica sprístupniť pre verejnosť.¹

RAKÚSKO – v roku 2000 bola uzákonená nová legislatíva¹³, ktorá doplnila tlačový zákon z roku 1981 (Novelle zum Mediengesetz). Novela reaguje na požiadavky doby a rozširuje ustanovenia pre odovzdávanie povinného výtlačku o elektronické nosiče dát, avšak len vo fyzickej forme. Odovzdávanie online dokumentov nie je v novele zahrnuté. Touto problematikou sa zaoberá projekt AOLA : <http://www.ifs.tuwien.ac.at/%7Eaola/> (Austrian Online Archive), ktorého cieľom je uskutočniť výskum v oblasti zhromažďovania a archivovania online elektronických publikácií.¹⁴

ŠVÉDSKO - zákon o povinnom výtlačku z r. 1993 a jeho novela z roku 1995 zahŕňa elektronické dokumenty uložené na fyzických nosičoch. Nezahŕňa online elektronické dokumenty. Švédska Kráľovská knižnica zahájila v r. 1996 projekt Kulturarw3 (Cultural Heritage Cubed), ktorý sa zaoberá dlhodobým uchovávaním elektronických dokumentov. Podľa nariadenia švédskej vlády z r. 2002 uskutočňuje Kráľovská knižnica komplexný zber (2-3-krát ročne) všetkých statických aj dynamických dokumentov zo švédskeho webu. Verejný prístup k týmto dokumentom je obmedzený, umožnený je v budove knižnice. V tejto súvislosti sa pripravuje návrh na zmenu autorského zákona.¹

USA – požiadavka na odovzdávanie povinného výtlačku dokumentov je zakotvená v zákone o copyrighte z roku 1976. Toto nariadenie je ekvivalentom k legislatíve o povinnom výtlačku, ktorá existuje v iných krajinách. Niektoré kategórie dokumentov sú vyňaté z požiadavky odovzdávania. V roku 1988 bola zrušená výnimka týkajúca sa materiálov publikovaných v strojom čitateľnej podobe. Odvtedy sa povinnosť odovzdávať dokumenty vzťahuje aj na elektronické dokumenty

na fyzických nosičoch (CD-ROM a iné). Nariadenie sa nevzťahuje na online elektronické dokumenty. Zbieraním a uchovávaním dokumentov vytvorených v digitálnej podobe sa zaoberá projekt MINERVA – projekt archivácie webu, ktorý realizuje Kongresová knižnica vo Washingtone¹⁵.

VELKÁ BRITÁNIA – v r. 2003 bol schválený a od 1.1.2004 platí nový zákon o povinnom výtlačku, ktorý nahradil starý zákon o copyrighte z r. 1911. Hlavnou zmenou novej legislatívy je rozšírenie predmetu povinného výtlačku (v starom zákone len tlačené publikácie) o netlačené, t.j. offline i online elektronické pramene¹⁶. I napriek vydaniu nového zákona sa povinné výtlačky stále odovzdávajú na základe dobrovoľnosti Britskej knižnici a ďalším piatim najvýznamnejším knižniciam. Čaká sa na bližšie špecifikovanie spôsobu odovzdávania rôznych typov elektronických prameňov. Všetky digitálne dokumenty sú verejnosti prístupné iba obmedzene v budovách knižníc. Uskutočňuje sa výberový zber a archivácia elektronických prameňov. Na zber webových stránok využívajú austrálsky systém PANDORA a na príjem a správu elektronických dokumentov slúži Digitool (ALEPH)¹⁷.

Súčasný stav v oblasti legislatívy povinného výtlačku na Slovensku

Súčasnú platnú legislatívu o povinnom výtlačku upravuje zákon č.535/2003 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 212/1997 Z.z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych diel v znení zákona č. 182/2000 Z. z. a o zmene a doplnení zákona č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch v znení neskorších predpisov. V interpretácii základných pojmov vychádza z pôvodného zákona č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači (tlačový zákon). Zákon o povinných výtlačkoch sa vzťahuje na tlačené periodické i neperiodické publikácie a publikácie vydané na fyzických nosičoch (CD-ROM) a na audiovizuálne diela. V § 3 ustanovujúcom odovzdávanie povinných výtlačkov periodických publikácií a § 4, ktorý ustanovuje odovzdávanie povinných výtlačkov neperiodických publikácií, je uvedená povinnosť vydavateľa odovzdať povinný výtlačok aj v elektronickej alebo inej forme, ak bol v niektorej z nich pôvodne vydaný, po jednom vyhotovení Univerzitnej knižnici v Bratislave a Slovenskej národnej knižnici. Tieto ustanovenia možno vzťahovať na publikácie na pevnom nosiči, nie sú ale v žiadnom prípade použiteľné u online publikácií, chýba konkrétne ustanovenie alebo vykonávacia vyhláška, ktorá by jednoznačne upravovala odovzdávanie povinných výtlačkov elektronických dokumentov online i offline vydaných výlučne v elektronickej forme.

Legislatívne zakotvenie odovzdávania povinných výtlačkov online publikácií a tiež ďalšie súvisiace zákony znamenajú zjednodušenie získavania publikácií pre uchovávanie a sprístupňovanie. Autorský zákon 618/2003 Z.z. umožňuje vytváranie digitálnych kópií, (pri jednotlivých resp. niekoľkých digitalizovaných stránkach nie je potrebný súhlas autora, inak je to však pri elektronickom kopírovaní celého diela, ktoré vyžaduje súhlas autora). Zatiaľ nie je tiež zakotvené sprístupňovanie elektronických online publikácií.

Vzhľadom na tieto skutočnosti bude treba pri vytváraní archívu elektronických online publikácií (pokračujúcich prameňov publikovaných online) situáciu dočasne riešiť formou dobrovoľného odovzdávania a individuálnymi dohodami s vydavateľmi.

Použitá literatúra

1. Legal Deposit. PADI: Preserving Access to Digital Information [online]. Canberra : National Library of Australia, text last updated September 2005. [cit. 2006-06-16]. Dostupné na internete:
<http://www.nla.gov.au/padi/topics/67.html>
2. Celbová, E. : Povinný výtisk elektronických publikácií, zejména vzdálených elektronických zdrojů. [cit. 2006-06-15]. In Ikaros [online]. 2000, č.10. Dostupné na internete: <http://www.ikaros.cz/node/670>
3. WebArchiv: získávání, archivace a zpřístupnění domácích webových zdrojů. In Ikaros [online]. 2004, č. INFORUM 2004. [cit. 2005-12-16]. Dostupné na internete:
<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200405006>
4. Netarchive .dk is beginning the collection and preservation of the Danish portion of the internet. [cit. 2006-06-09]. Dostupné na internete:
<http://netarkivet.dk/index-en.php>
5. Legal Deposit Act [cit.2006-06-13] Dostupné na internete:
http://www.minedu.fi/julkaisut/tiede/2003/tr14/Legal_Deposit_Act.pdf
6. Ordonnance du 20 février 2004 Code du patrimoine. [cit.2006-03-08]. Dostupné na internete:
http://lexinter.net/lois4/ordonnance_du_20_fevrier_2004_code_du_patrimoine.htm
7. Depot legal Internet [cit.2006-06-13] Dostupné na internete:
http://www.bnf.fr/pages/infopro/journeespro/po_2005.htm#partage
8. Beagrie, Neil : National Digital Preservation Initiatives: An Overview of Developments in Australia, France, the Netherlands, and the United Kingdom and of Related International Activity [online]. Council on

- Library and Informartion Resources and the Library of Congres, April 2003 [cit.2006-03-29]. Dostupné na internete :
<http://www.clir.org/pubs/reports/pub116/contents.html>
9. The e-Depot: an introduction [cit. 2006 14.06] Dostupné na internete
<http://www.kb.nl/dnp/e-depot/dm/inleiding-en.html>
 10. Kačírková, Petra : Povinný výtisk elektronických dokumentů - přehled legislativy vybraných zemí. /Ikaros/ [online]. 2004, roč. 8, č. 3 [cit. 2006-06-15]. Dostupný na internete: <http://www.ikaros.cz/node/1578>
 11. Legal Deposit: preserving Canada`s published heritage. Library and Archives Canada, 2001. Text updated 2005-02-21. [cit. 2006-01-18]. Dostupné na internete: <http://www.collectionscanada.ca/6/25/s25-200-e.html>
 12. Sammlung, Verzeichnung und Archivierung von Netzpublikationen. [cit 2006-06-15]. Dostupné na internete:
http://www.dnb.de/wir/ueber_dnb/netzpubl.htm
 13. Sammelrichtlinien der Österreichischen Nationalbibliothek. Die gesetzlichen Grundlagen des Sammelauftrages. 2004. [cit. 2005-12-30]. Dostupné na internete: <http://www.onb.ac.at/about/index.htm>
 14. Webarchivierung Austrian online archive AOLA [cit. 2006-06-14] Dostupné na internete <http://www.onb.ac.at/about/lza/index.htm>
 15. MINERVA (Mapping the Internet Electronic Resources Virtual Archive <http://lcweb2.loc.gov/cocoon/minerva/html/minerva-home.html> [cit. 2006-06-14]
 16. Simonová, M. : Zařadí se Velká Británie mezi země s moderním zákonem o povinném výtisku? [cit. 2005-12-15]. In : Ikaros [online]. 2003, č.5. Dostupné na internete: <http://www.ikaros.cz/node/1324>
 17. Braizer, Caroline : Spolupráce v oblasti digitální archivace ve Velké Británii. In : Knihovna, roč. 16, 2005, č.2, s. 32.

PhDr. Jana Matúšková – PhDr.Beáta Katrincová

EURÓPSKE MOTÍVY SPÄTNEJ VÄZBY KNIŽNICE A POUŽÍVATELIA

Namiesto motta otázka:

Ako európske financovanie uľahčuje knižniciam reagovať na potreby používateľov, motivujú nás témy európskych programov k posunu vízií našich knižníc v smere používateľských potrieb?

Spätné zrkadlo

Pohľad do minulosti, kritické hodnotenie predošlého vývoja a správanie, môže byť tiež jednou z účinných foriem spätnej väzby. Prinajmenšom môže poslúžiť na posilnenie nášho presvedčenia, že to čo robíme dnes, je oveľa lepšie než to včerajšie, že nová generácia víťazí nad predchádzajúcou nielen silou, ale aj kvalitou. Nastavme si na moment spätné zrkadlo na krátku exkurziu do minulosti rozvoja knižničných systémov s osobitnou pozornosťou na postavenie a úlohy používateľa.

Pripomeňme si staré zlaté časy prvých INFOSov, keď nás takmer všetkých bezo zvyšku opanovali pojmy systém a systémové inžinierstvo, ako metóda a niekedy aj cieľ nášho snaženia. Diskutované, analyzované a navrhované systémy 1. generácie nepoznali pojem používateľ, ktorý sa rozplýval kdesi v systémovom okolí a z hľadiska systémovej architektúry nebol zaujímavý. Dôležitý bol systém a najmä jeho autori (zdá sa, že táto generácia má tvrdý korienok). Ľudský faktor sa objavuje a stáva módou s nástupom druhej generácie informačných systémov, v ktorej dominuje analýza a návrh rozhrania človek – stroj (man-machine interface). V období tretej generácie – epoche sa prieskum používateľov stáva súčasťou analytickej prípravy návrhu systémov, ktorý sa často opiera aj o výsledky prieskumu správania používateľov. Spomínané tri predchádzajúce generácie rozvoja knižničných systémov (otázka znie, či sú naozaj predchádzajúce) ponímajú používateľa len ako súčasť okolia systémov, istej reality, pre ktorú sa navrhujú a v ktorej majú fungovať.

Pre nastupujúcu generačnú epochu, nazvime ju podľa poradia 4., je typická interakcia používateľa a systému vo všetkých vývojových fázach. Od formulácie zadania, návrhu funkcionality až po overovanie v praxi a priebežný vývoj, uplatňuje sa aktívny vplyv používateľa – spätná väzba vo forme požiadaviek, pripomienok, návrhov alebo objektívnych meraní výkonov či efektívnosti daného systému, služby, zariadenia.

Naším problémom je však skutočnosť, že všetky spomínané generácie systémov a najmä ich reprezentantov a používateľov jestvujú a dokonca sa rozvíjajú súčasne. V knižnično-politických a odborných kruhoch je, žiaľ, dodnes rovnakou mierou zastúpený názor, že v prvom rade treba „formovať používateľa“ (nech si zvykne na systém, čo sa mu poskytol) ako presvedčenie a ochota rešpektovať požiadavky a potreby používateľa od samého počiatku. Ťažko posúdiť, kde sú príčiny tohto chaosu, ktorého dôsledkom je zreteľné zaostávanie za vývojom v susedných krajinách, krajinách EÚ a ostatných vyspelých častiach knižničného sveta. Pravdepodobne chýba dostatočná motivácia, neuplatňujú sa nástroje strategického riadenia, nehodnotia sa výsledky, neanalyzujú ani nespomínajú chyby. Čo však určite nechýba, to je inšpirácia. Na mieste je teda otázka „*motivujú nás témy európskych programov k posunu vízií našich knižníc v smere používateľských potrieb?*“

ELAG 1996

Na 20. konferencii ELAG na tému „*Kvalita elektronickej služby*“, bola problematika identifikácie potrieb a očakávaní používateľov obsiahnutá v pracovnom seminári zameranom na návrh používateľského rozhrania knižničných aplikácií (GUI 's for library end-users). Skôr ako sa pristúpilo k diskusii o tom, ako by malo toto rozhranie vyzerieť, sformulovali sa nasledovné otázky:

- *Kto sú naši koncoví používatelia (miestni a vzdialení)?*
- *Aké sú ich potreby ?*
- *Čo očakávajú od systému?*
- *Ako spolupracujú so systémom?*
- *Aké vedomosti majú o našej aplikačnej oblasti?*
- *Ako sú oboznámení s IT?*

Diskutovalo sa tiež o potenciálnych výhodách periodických prieskumov a priebežného monitorovania požiadaviek s cieľom poznať aktuálne potreby a očakávania používateľov. Na základe stanovenia charakteristík hlavných kategórií používateľov by sa mala ľahšie hodnotiť miera, do akej dostupné grafické rozhrania korešpondujú, s obvyklými triedami požiadaviek používateľov. Na úvod rokovania o hlavných aspektoch voľby a implementácie GUI sa vyslovili ďalšie tri otázky:

- *Aký význam má GUI pre používateľov knižničných služieb?*
- *Ako rozhranie navrhnuť tak, aby posilnilo kladné hodnotenie knižničných služieb používateľmi?*
- *Aké kritériá možno použiť na hodnotenie GUI?*

V záveroch seminára sa okrem iného uvádza: Pri návrhu GUI pre knižničné aplikácie v SR treba dobre a vopred poznať charakteristiky populácie koncových používateľov, ktorým je služba určená, pričom treba mať na mysli, že každý deň môžu prísť do styku so systémom cez internet alebo iný typ sietí nové skupiny používateľov s neznámymi potrebami a očakávaniami. Periodické analýzy prieskumu môžu napomôcť hodnotenie miery korešpondencie medzi poskytovanou službou a očakávaniami tých kategórií používateľov, ktorých možno identifikovať a kontaktovať. V prípade vzdialených používateľov, ktorí môžu byť náhodní alebo neidentifikovateľní, je potrebné mať čiastočnú spätnú väzbu z jednotlivých článkov „reťaze“ danej služby (vrátane GUI), napríklad vo forme dotazníkov alebo hodnotiacich formulárov pri každom použití služby, alebo v rámci periodických prieskumov. V každom prípade bude užitočné robiť časté analýzy transakcií na získanie informácií o správaní sa používateľov, o ich schopnosti využiť vlastnosti systému. Štatistika o počte a výsledkoch dotazov môže napomôcť návrh a implementácia nových služieb a vývoj nových štýlov používateľských rozhraní.

Knižniční koncoví používatelia by mali byť zapojení podľa možnosti čo najviac do jednotlivých etáp návrhu, implementácie, testovania a priebežného zlepšovania knižničných služieb a zodpovedajúcich používateľských rozhraní. Jednou z iniciatív môže byť napríklad založenie Európskej skupiny knižničných používateľov (ELUG), alebo vytvorenie fóra na výmenu poznatkov o požiadavkách používateľov.

PULMAN 1999

V rámci 5. rámcového výskumného programu EÚ na roky 1999 - 2002 sa prijala iniciatíva - projekt č. IST-2000-29204 na založenie tematickej siete s voľne preloženým názvom *Sieť na mobilizáciu rozvoja verejných knižníc* (angl. *Public Libraries Mobilising Advanced Networks – PULMAN*). Na projekte PULMAN sa podieľali inštitúcie z 26 európskych krajín. V rámci projektu sa vypracoval súbor odporúčaní vo forme metodických príručiek (Digital guidelines manual – DGM).

Pre oblasť manažmentu sa spracovala popri ďalších aj smernica zaoberajúca sa meraním výkonov:

DGM - Meranie výkonov a hodnotiace nástroje. V časti *Praktické odporúčania* sa uvádza odsek venovaný normalizovaným dotazníkom pre koncových používateľov. Dotazníky ako nástroj prieskumu trhu majú pre verejné knižnice veľkú potenciálnu hodnotu. Sú však pomerne časovo náročné s ohľadom na výber otázok, vzoriek a spraco-

vanie. Použitím normalizovaných dotazníkov možno znížiť celkové náklady a zvýšiť hodnotu tejto formy prieskumu. Vo Veľkej Británii sa napríklad používajú 4 základné normalizované dotazníky pre verejné knižnice (*Public Libraries User Survey – PLUS*). Dotazník zameraný na využívanie knižníc všeobecne, využívanie detskými čitateľmi, využívanie elektronických služieb a dotazník pre tých, ktorí knižnicu nevyužívajú. Výsledky týchto prieskumov sa ukladajú do spoločnej bázy údajov a slúžia na štatistiky a porovnávanie výkonov knižníc (benchmarking). Výsledky sa uznávajú ako ukazovatele kvality normovaného výkonu knižníc.

Výzva z Oeirasu: 13. a 14. marca 2003 sa konala v stredisku Oeiras neďaleko Lisabonu záverečná konferencia medzinárodného projektu PULMAN s názvom "Public Libraries, Museums and Archives Working Together in eEurope". 170 účastníkov zo 41 krajín odsúhlasilo základné priority a desaťbodový plán aktivít, ktorý sa prijal vo forme Manifestu z Oeiras (Oeiras Manifesto, the PULMAN agenda for eEurope). Prijatý akčný plán a výzva, adresovaná ministrom, politikom a odborníkom na národnej a miestnej úrovni má 10 zadaní, z ktorých sa najmenej 3 priamo týkajú práce s používateľom:

- 1. Zostaviť stratégie, ktoré využívajú a rozvíjajú zručnosti a infraštruktúru európskej siete verejných knižníc, archívov a múzeí s cieľom naplno uplatniť ich sociálny, kultúrny a ekonomický potenciál ;*
- 2. Implementovať politiku nábory a školenia personálu knižníc, vrátane primeranej mzdy a podmienok, na zabezpečenie kapacít a zručností na efektívne riešenie potrieb používateľov, napríklad podpora vyučovania a využívanie technológií informačnej spoločnosti;*
- 3. Monitorovať meniace sa potreby používateľov ako súčasť rozvoja politiky založenej na poznatkoch (evidencebased policy development) a plánovania investícií;*
- 4. Merať a vyhodnocovať služby na pravidelnom základe, najmä tých, ktoré zahŕňajú nové technológie a zostaviť kritériá porovnávaní (benchmark) na odhad vplyvu a výstupov investícií.*

Libecon2000

Európska komisia sa od roku 1980 systematicky zameriava na prieskum a rozvoj knižničných aktivít. Vybavenosť, služby a ekonomika knižníc sa na pôde EÚ monitoruje už od roku 1980 [6]. Neskôr sa uskutočnilo niekoľko prieskumov v členských krajinách európskeho

združenia pre voľný obchod (EFTA) a krajinách strednej a východnej Európy (SVE) [7]. Projekt *Libecon2000* sa riešil v rámci čiastkového programu FP4 Telematického aplikačného programu EK DG 13[2].

Ústredným motívom projektu bolo vybudovanie priebežne aktualizovanej bázy štatistických údajov o knižničných aktivitách a sprievodných nákladoch vo vzťahu k národným ekonomikám zúčastnených krajín.

Riešitelia projektu si vytýčili tieto hlavné ciele:

- vyhodnotiť súčasný stav rozvoja štatistického sledovania knižničných aktivít v jednotlivých krajinách,
- odporučiť odsúhlasený protokol spolupráce medzi ústrednými agentúrami na uľahčenie spracovania štatistických údajov,
- vyzdvihnúť možnosť využitia medzinárodného porovnávania na hodnotenie výkonov,
- rozvinúť spoluprácu na rýchlejšom rozvoji konzistencie definícií,
- harmonizovať štatistický monitoring knižničných aktivít,
- zjednotiť metodiku a postupy porovnávania úrovne zabezpečenia verejných knižnično-informačných služieb.

Projekt realizoval inštitút verejného financovania (Institute of Public Finance Ltd. – IPF) vo Veľkej Británii. Na projekte sa zúčastnilo 29 členských a asociovaných štátov EÚ a EFTA. Výsledky s podrobnou analýzou a metodickými odporúčaniami sa publikovali v rozsiahlej správe tzv. Millenium report [8].

Renardus 2002

V roku 2002 vrcholilo riešenie európskeho projektu IST – 1999-10562 Reynard – Academic Subject Gateway Service Europe – RENARDUS, zameraného na vývoj tematických portálových služieb (subject gateway services). Jedným zo základných výstupov projektu bola správa o prieskume používateľov (WP5–D5.2), ktorý sa uskutočnil na vzorke 296 používateľov pilotnej verzie implementovanej služby. Tomuto prieskumu však predchádzala komplexná štúdia o požiadavkách používateľov – tzv. prieskum prieskumov koncových používateľov (Survey of end user surveys – WP6 – D 6.6), čo v porovnaní s ostatnými projektmi znamenalo významný kvalitatívny a metodický posun. Prieskum prieskumov poskytuje prehľad o existujúcich prieskumoch používateľov a ďalších dokumentoch, ktoré sa venujú požiadavkám používateľov a metodickým otázkam prieskumu. Hoci nástroje a metódy hodnotenia používateľov boli rôznorodé,

snahou bolo sformulovať základné požiadavky používateľov na novú organizáciu prístupu k elektronickým informačným prameňom cez internet.

Prieskum poskytol základné odpovede na:

- požiadavky používateľov na kvalitu a kategorizáciu informačných prameňov
- technické vybavenie
- prieskum nástrojov (hity, prieskumové masky,...)
- pomocné nástrojov (pomocné texty a návody)
- používateľské profily (povolanie, vek, ..)

Prieskum sumarizuje výsledky získané v rámci 9 súbežne riešených a vecne podobne orientovaných projektov EÚ (DESIRE, DutchESS, EELS, EEVL, EULER, FVL, PRIDE, SOSIG a SSG-FI).

C@limera 2005

Úspech smerníc DGM, ktoré sa vypracovali v rámci projektu PULMAN podnietil iniciatívu na ich dopracovanie a aktualizáciu v rámci projektu C@limera (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resources), ktorý v rokoch 2003 – 2005 ideovo nadviazal a rozšíril záber o múzeá a archívy. Jedným z výstupov projektu bolo vydanie súboru odporúčaní pre dobrú prax (Good Practice Guidelines) [5]. 2. časť publikácie – *Odporúčania pre riadenie* obsahuje 6 smerníc, v ktorých sa odráža orientácia na používateľa a jeho požiadavky na:

- *strategické plánovanie*
- *spoluprácu a partnerstvo*
- *modely podnikania*
- *personálne zabezpečenie*
- *meranie výkonov a hodnotenie*
- *legislatívne a právne otázky*

Kapitola *Meranie výkonov a hodnotenie* sa zaoberá nasledovnými témami: štatistika múzeí, archívov a verejných knižníc a meranie ich výkonov, nové štatistické ukazovatele a iné nástroje na hodnotenie elektronických služieb, porovnávacie testy, meranie hodnoty a vplyvu činností, normalizované dotazníky a štandardné postupy.

TEL 2005

Prieskum názorov, požiadaviek a pripomienok používateľov je v súčasnosti integrálnou súčasťou každého (profesionálne) riadeného projektu. Dobrým príkladom je projekt The European Library – TEL. Vo februári 2006 sa na stránkach portálu TEL publikovala výzva na druhý prieskum názorov používateľov (The second The European Library user opinion survey). V rámci projektu sa prostredníctvom beta verzie portálu, v lete 2005, uskutočnil prvý prieskum názorov a požiadaviek používateľov. Odpovede sa zahrnuli do prvej verzie Európskej knižnice (TEL) v novembri 2005. Druhý prieskum má poslúžiť na získanie aktuálnych pripomienok a názorov na prípadné vylepšenie systému ešte pred spustením verzie 1.3, naplánovanej na leto 2006. Online prieskum navrhli a pripravili partnerské knižnice projektu z 13 krajín EÚ (Rakúsko, Veľká Británia, Chorvátsko, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Litva, Holandsko, Portugalsko, Srbska a Švajčiarska). Otázky sú zamerané na hodnotenie užitočnosti štruktúry portálu webového sídla a praktických skúsenosti pri informačnom prieskume pomocou implementovaných nástrojov prostredníctvom portálu The European Library.

DoD 2006

Digitalizácia na objednávku (Digitisation on Demand - DoD) je názov nového projektu prijatého v 6. rámcovom programe v línii eGovernment pod kódovým označením eTEN 518635 – DOD. Na projekte spolupracuje 13 popredných knižníc z 8 európskych krajín (Rakúsko – koordinátorom je Univerzitná knižnica v Innsbrucku, Slovinsko, Dánsko, Portugalsko, Nemecko, Estónsko, Maďarsko a Slovensko – UKB). Projekt s plánovanou dobou riešenia 18 mesiacov sa zameriava na rozvoj komplexných a operatívnych služieb digitalizácie a dodávania dokumentov. Ako jeden z hlavných cieľov sa zdefinoval pracovný balík (Work Package): Prieskum trhu – spotrebiteľský trh.

Trh koncových používateľov pre e-knihy je základom celej služby. Otázkou je, nakoľko sú ochotní zákazníci z Európy a ostatného sveta zaplatiť za digitalizovanu e-knihu? Ktorá z cieľových skupín je najvhodnejšia na oslovenie, marketing a informačnú kampaň? Čo očakávajú od služby DoD a ako ich možno motivovať na pravidelné využívanie služby? A osobitne dôležité v európskom rozmere je: Aké sú kultúrne rozdiely medzi členskými štátmi, ktoré ovplyvňujú úspech služby?

Metódy na prieskum trhu zamerané na spotrebiteľský trh:

1. Validácia založená na testovacích inštaláciách DoD služby (v každej zo zúčastnených knižníc); dve cieľové skupiny na ďalšiu analýzu – registrovaní používatelia knižníc s osobným kontaktom ku knižnici a používatelia, čo už služby využili;
2. Zber a analýzy všetkých výskumných prác. Na základe týchto štúdií sa umožní základné všeobecné pochopenie trhu koncových používateľov a očakávaný rozvoj v nasledujúcich rokoch;
3. Definovanie nových cieľových skupín a zisťovanie ich názorov a vôle na využitie služby v budúcnosti.

Cieľová skupina: používatelia knižníc.

Pozostáva najmä z akademického personálu (profesori, asistenti), učitelia, študenti, novinári, genealogisti, súkromný výskum, kronikári, ... Osobné interview možno organizovať v knižniciach alebo používanie mailing lists alebo websites-, web- dotazníkov.

Pracovný balík sa člení na tri úlohy (Task):

- Task 1: trh e-knihy a cieľové skupiny (prieskum, vyhodnotenie, website),
- Task 2: prieskum skupiny používateľov (zistenie rozsahu a povahy spotrebiteľského trhu, odhad kapacít systému na základe vyhodnotenia skúseností so službou),
- Task 3: Publikácie a správa (záverečná správa, mesačný spravodaj pre knižnice a používateľov).

Výskum mienky používateľov sa uskutoční buď osobným rozhovorom s používateľom v knižnici alebo dotazníkovou formou, pričom dôležití budú čitatelia, ktorí už službu použili (po kontakte s ňou už majú na ňu svoj názor) a „noví“ čitatelia, ktorí sú potenciálnymi používateľmi služby.

Hypotézy výskumu čitateľov :

- potenciálni používatelia služby DoD sú schopní použiť službu a efektívne využiť produkt služby tak, aby im priniesol úžitok;
- služba bude používateľmi vyhľadávaná v takom rozsahu a frekvencii ako pri ostatných službách knižnice, teda nepredpokladá sa nadmerný záujem o službu či úplný nezáujem čitateľov o službu;
- predpokladá sa väčší záujem o dokumenty historickej povahy než o súčasné.

Hlavným cieľom výskumu používateľskej mienky je zistenie skutočného stavu – záujmu zo strany čitateľov, schopností čitateľov využiť produkt služby, rentabilitu služby, ... a tým bude možné službu nasmerovať presnejšie voči potrebám používateľov. Metódy a prostriedky výskumu sú: dotazník pre čitateľov UKB, dotazník pre ostatné knižnice, ktoré majú záujem o digitalizáciu, osobný rozhovor s používateľom služby priamo v knižnici, osobný rozhovor s potenciálnymi používateľmi služby v knižnici, elektronický dotazník určený pre používateľa, vystavený na stránkach (dobrovoľný, záujmový), analýza už vyhotovených objednávok z ľubovoľných hľadísk. Úlohou výskumu je zistiť záujem používateľov, na základe ktorého je možné predpokladať a určiť ďalší vývoj služby.

Library 2.0

Library 2.0 je perspektívny model knižničných služieb, ktorý reaguje na zmeny a trendy technológií, organizácie a nové možnosti a spôsoby interakcie s používateľmi [9]. Zameriava sa na poskytovanie on-line služieb (opac, hepldesk, RSS, ..) a rastúci spätný tok informácií od používateľa do knižnice. Knižničné služby sa podľa tohto modelu priebežne rozvíjajú a prehodnocujú v záujme čo najlepšej obsluhy používateľov. Snahou je zapojiť používateľa do návrhu a implementácie knižničných služieb prostredníctvom podnecovania spätnej väzby a spoluúčasti. Očakáva sa, že model Library 2.0 nahradí a revolučným spôsobom zmení doterajšie tradičné jednosmerné poskytovanie a zostavovanie ponuky služieb knižnicami. Knižničné služby by sa mali častejšie a pravidelne vyhodnocovať a upravovať podľa meniacich sa potrieb používateľov. Aktívny a motivovaný používateľ sa stáva významným článkom v procese rozvoja. Obojstranná výmena informácií a nápadov, od knižnice k používateľovi a od používateľa do knižnice, napomáha sústavné a rýchle zlepšovanie a prispôsobovanie služieb. Používateľ sa stáva účastníkom, spolutvorcom a konzultantom pri realizácii služby resp. produktu rovnako v reálnej či virtuálnej forme.

Základnými princípmi modelu Library 2.0 sú [10, 11]:

- konektivita, nástroje a aplikácie Web 2.0,
- zapojenie používateľa do návrhu a implementácie služieb,
- používatelia knižnice majú byť schopní modifikovať knižnicou poskytované služby,
- odmietanie – nepružnosť softwarových riešení v knižniciach,
- otvorená architektúra a rozhrania systémov,

- priebežná zmena a výmena starších modelov, cyklické obnovenie,
- večná „beta“,
- zber a integrácia nápadov a produktov z okolitých oblastí do modelov knižničných služieb,
- trvalé overovanie a zlepšovanie služieb a ochota kedykoľvek ich nahradiť novšími a lepšími,
- Library 2.0 je prevratná myšlienka,
- rigidita plodí zlyhanie.

Záverom

Krátka exkurzia do knižničných projektov a iniciatív v uplynulých desiatich rokoch potvrdzuje trvalý záujem o čo najlepšie uspokojovanie používateľských potrieb pri rozvoji knižničných systémov a služieb. Prvé signály, ako napokon v mnohých ďalších oblastiach rozvoja knižničných systémov, zazneli na rokovaní expertnej Európskej skupiny pre automatizáciu knižníc (ELAG) a rozvinuli sa v plnej šírke najmä v rámci európskych harmonizačných projektov Pulman, Publica a C@alimera. V najnovších projektoch riešených a pripravovaných podľa zámerov VI. Európskeho rámcového programu výskumu je riešenie používateľských potrieb explicitnou podmienkou prijatia. Zároveň sa mení implementačná paradigma a otvára sa priestor na aktívne zapojenie používateľov do spolupráce a dotváranie knižnično-informačných systémov, aplikácií a komunikačného prostredia. Pred knižnicami je nová výzva – Library 2.0, ktorá je vyvolaná na jednej strane intenzívnym rozvojom komunikačných a informačných technológií a na druhej strane rozvojom schopností a potrieb používateľa, súčasníka a spolutvorcu dnešnej informačnej spoločnosti. Zdá sa, že rozvoj knižnično-informačných systémov je opäť na začiatku, nastupuje nová (4.) generácia technológií a hlásia sa nové generácie používateľov. Pohľad do „spätného zrkadla“ našťastie prezrádza, že sa máme o čo oprieť a že snáď máme dôvod na optimizmus pri nastoľovaní nových aktuálnych cieľov.

Použitá literatúra:

- [1] <http://www.pulmanweb.org/>
- [2] <http://www.libecon.org>
- [3] <http://www.kbr.be/elag/20seminar/workshops/shop15.htm>

- [4] *Měření kvality a výkonu činnosti knihoven (systémy, standardy, projekty)* Rešerše č. 5/2005 Národní knihovna ČR, Praha. Časové vymezení počet záznamů: 158: 2000-2005.
- [5] C@limera. Súbtor odporúčaní pre činnosť knižníc, múzeí a archívov. Spolok slovenských knihovníkov, Bratislava, 2005. Z angl. orig. prel. S. Stasselová a kol.
- [6] *EUR 15903 EN - Library Economics in Europe. An update – 1981-90.* Information Management. / Autor Philip Ramsdale. Luxembourg: Off. F. Offic. Publ. Of the Europ. Commun., 1995. 244 s. ISBN 92-826-9197-7 ISSN 1018-5593.
- [7] *EUR 18042 EN - Library economics in Central & Eastern Europe.* Libraries in the Information Society. / Autori Philip Ramsdale and David Fuegi. European Commision, DG XIII/E.4. Luxembourg: Off. F. Offic. Publ. Of the Europ. Commun., 1997. 324 s. ISBN 92-828-1562-5 ISSN 1018-5593.
- [8] Fuegi, D., Sumsion, J., Ramsdale, P. : Libecon2000: Millenium Report Announcement. In: *INFOS'2000*. Zborník z 30. informatického seminára, ktorý sa konal v dňoch 3.-6. apríla 2000 v Starej Lesnej / hl. zost. Alojz Androvič, Eva Nedorostová. - Bratislava : Centrum VTI SR, 2000. s. 137-141. ISBN 80-85165-80-5.
- [9] <http://www.librarycrunch.com/>
- [10] Miller, P.: WEB 2.0: Building the New Library. *Ariadne* 45, 2006 <http://www.ariadne.ac.uk/issue45/miller/>
- [11] http://en.wikipedia.org/wiki/Library_2.0
- [12] www.theeuropeanlibrary.org/portal/

Ing. Alojz Androvič, PhD

PERSONÁLIE

JUBILANTKA KAMILA FIRČÁKOVÁ

V tomto roku oslávila svoje významné životné jubileum, 65-te narodeniny, naša dlhoročná kolegyňa a spolupracovníčka Mgr. Kamila Fircáková, ktorá je širokej odbornej verejnosti známa ako autorka mnohých výstav, bibliografií, štúdií a článkov ako i z vystúpení na odborných fórach.

V Univerzitetnej knižnici v Bratislave pracuje od 1. augusta 1969. Prešla niekoľkými oddeleniami a pracovnými zaradeniami. Prvým jej pôsobiskom bolo referentské, resp. bibliograficko-informačné oddelenie, kde pracovala ako odborná referentka referátu umenia a súčasne aj ako metodička pre špeciálnu bibliografiu. V roku 1984 sa stala vedúcou metodického oddelenia a zároveň vykonávala aj funkciu metodičky pre knižnicu. Od roku 1997 až doteraz je pracovníčkou kabinetu retrospektívnej bibliografie. Participuje na úlohe Almanachy, ročenky a zborníky na Slovensku za roky 1701 – 1918, z predmetnej oblasti publikuje štúdie. Podieľa sa na aktivitách knižnice zameraných na výskum dejín Univerzitetnej knižnice a v nadväznosti na predchádzajúce obdobie sa širšie venuje výskumu dejín knižnice (fondov, budov, pracovníkov a pod.). V širšom kontexte sa venuje aj výskumu dejín knižnej kultúry.

Želáme našej milej kolegyni veľa zdravia, síl a pracovného elánu do ďalších rokov.

Tešíme sa na jej ďalšiu publikačnú činnosť, z ktorej môžeme čerpať množstvo zaujímavých poznatkov a informácií.

Mgr. Zlatica Pytlová

Poznámka:

O našej jubilatke, Kamilke Fircákovej, sa viac dozviete v časopise Knižnica, 2006, č.3-4, s. 71-72.

OCENENIA

OCENENIE UNIVERZITNEJ KNIŽNICE

Univerzitná knižnica uviedla do knižničnej praxe univerzálny knižničný preukaz (knižničný pas) a autentifikačný systém na báze čipových kariet na jednotnú a integrovanú autentifikáciu, informačnú obsluhu a manažment čitateľov, návštevníkov a zamestnancov. Tento projekt Univerzitetnej knižnice v Bratislave bol nominovaný na cenu Inforum 2006.

Cenami Inforum 2006 boli ocenené najvýznamnejšie a najlepšie české a slovenské produkty, služby alebo činy spojené s elektronickými informačnými zdrojmi s významom pre českú, resp. slovenskú oblasť v období od januára 2005. Výsledky hlasovania o Ceny Inforum boli vyhlásené a odovzdané v rámci podujatia Inforum 2006 dňa 24. 5. 2006.

CENA PRIMÁTORA BRATISLAVY

PHDR. TIBOROVI TRGIŇOVI

Generálny riaditeľ Univerzitetnej knižnice v Bratislave získal prestížnu Cenu primátora Bratislavy.

V piatok 21. 4. 2006 prevzal v Primáciálnom paláci Cenu primátora Bratislavy PhDr. Tibor Trgiňa za vynikajúce celoživotné pôsobenie pedagóga a odborníka v oblasti knihovníctva a za mimo-riadny osobný prínos k rekonštrukcii Univerzitetnej knižnice na moderné kultúrne centrum.

Srdečne blahoželáme nášmu generálnemu riaditeľovi, PhDr. Tiborovi Trgiňovi, k získaniu prestížnej Ceny primátora Bratislavy.

KALENDÁR AKCIÍ

PODUJATIA USKUTOČNENÉ V UNIVERZITNEJ KNIŽNICI V BRATISLAVE V 1. POLROKU 2006

5. 1. 2006 ALIANTE 2006. Prezentácia Depozitnej knižnice NATO.
Organizátor: Depozitná knižnica NATO, Ministerstvo obrany SR a Euroatlantické centrum.
11. 1. 2006 K otázkam vzniku a formovania najstaršej vrstvy uhorskej šľachty. Prednáška z cyklu Slovenský stredovek. Prednášateľ: doc. PhDr. Ján Lukačka, CSc. Organizátor: FF UK - Katedra slovenských dejín a UKB.
20. 1. 2006 Prednáška popredného amerického religionistu. Prednášateľ: prof. W. E. Padena. Organizátor: FF UK - Katedra porovnávacej religionistiky.
26. 1. 2006 P. I. Čajkovský: Eugen Onegin. Projekcia hudobných diel.
Organizátor: Klub priateľov opery SND.
31. 1. –
15. 2. 2006 Japonsko očami Slovákov. Výstava fotografií pracovníkov Slovenskej správy jaskýň Liptovský Mikuláš, ktoré vznikli počas ich študijných pobytov v Japonsku. Organizátor: občianske združenie JICA ALUMNI a Japonské veľvyslanectvo v Bratislave.
2. 2. 2006 Celoslovenské stretnutie škôl zapojených do II. ročníka celosvetového projektu Mondialogo, organizovaného UNESCO. Organizátor: stredisko UNESCO UKB.
8. 2. 2006 Patriarcha Fitios a byzantská koncepcia misionárstva so zreteľom na svätých Konštantína a Metoda. Prednáška z cyklu Slovenský stredovek. Prednášateľ : Mgr. Martin Hurbanič, PhD. Organizátor: FF UK - Katedra slovenských dejín a UKB.
15. 2. 2006 Automatizovaný systém právnych informácií. Prednáška na tému systémov právnych informácií na Slovensku a v Čechách. Organizátor: UKB.
16. 2. 2006 Giuseppe Verdi: Sicílske nešpory. Projekcia hudobných diel. Organizátor: Klub priateľov opery SND.

22. 2. 2006 Sprístupnenie Celosvetovej knižnice PEN. Sprístupnenie knižnice pri príležitosti 5. výročia vzniku Celosvetovej knižnice PEN. Organizátor: UKB a Slovenské centrum PEN.
23. 2. 2006 Seminár o digitalizácii. Organizátor: UKB, KP SSK BK.
27. 2. 2006 Vitaj kniha. Francis Fukuyama: Veľký rozvrat. Organizátor: UKB.
28. 2. 2006 Konfliktne situácie pri práci s čitateľom a ich riešenie – výcvik a prednáška. Organizátor: UKB a SSK.
1. 3. 2006 Rehoľné domy na Slovensku v stredoveku. Prednáška z cyklu Slovenský stredovek. Prednášateľ: doc. PhDr. Michal Slivka, CSc. Organizátor: FF UK - Katedra slovenských dejín, UKB.
15. 3. 2006 Terorizmus - aktuálny problém súčasnosti. Vzdelávací seminár pre stredoškolských pedagógov. Organizátor: UKB - NATO, Metodicko - pedagogické centrum Bratislavského kraja.
16. 3. 2006 Giacomo Puccini: Turandot. Projekcia hudobných diel. Organizátor: Klub priateľov opery SND.
21. 3. 2006 Tlačová konferencia Slovenskej asociácie knižníc k Týždňu slovenských knižníc. Organizátor: UKB.
30. 3. 2006 Koncert študentov a pedagógov Bratislavského konzervatória venovaný výročiam W. A. Mozarta v roku 2006. Organizátor: hudobný kabinet UKB a Bratislavské konzervatórium.
4. 4. 2006 Filozofia a fotografia. Prednáška. Prednášateľ: Michel Sicard, profesor na Univerzite Paris I. Organizátor: Francúzske veľvyslanectvo na Slovensku.
- Milan Rastislav Štefánik z pohľadu francúzskych vojenských archívov. Prednášateľ: doktor historických vied, plukovník Frédéric Guelton, riaditeľ odboru pozemného vojska Vojenského historického ústavu obrany.

5. 4. 2006 Nitriansko v uhorskom štáte. Prednáška z cyklu Slovenský stredovek. Prednášateľ: PhDr. Ján Steinhübel, PhD. Organizátor: FF UK - Katedra slovenských dejín, UKB.
18. 4. 2006 Sámi (Laponci) ako menšina a ako pôvodné etnikum. Prednáška. Prednášateľ: prof. PhDr. Veli-Pekka Lehtola, Univerzita v Oulu (Fínsko), Katedra sámskej kultúry a sámskeho jazyka. Organizátor: Veľvyslanectvo Fínskej republiky v Bratislave.
19. 4. 2006 Černobyľ a ľudia. Prednáška s besedou. Prednášatelia: Beránek Jan, koordinátor energetickej kampane Greenpeace, Široký Pavol, koordinátor programu Energia, Združenie Za Matku Zem, Rezničenko Sergej, jeden z likvidátorov havárie, Vašků Václav, reportér a fotograf ocenený na Czech Press Photo. Organizátor: Greenpeace Slovensko.
19. 4. –
3. 5. 2006 Černobyľ dnes. Výstava fotografií, súčasť z cyklu podujatí pri príležitosti 20. výročia havárie v Černobyle. Autor: Václav Vašků. Organizátor: Občianske združenie Za Matku Zem.
19. 4. 2006 E-Content manažment. Podpora prístupňovania elektronického obsahu. Prednášatelia: V. Karen, L. Svršek. Organizátor: UKB, Albertine icome Praha, s.r.o., Albertine icome Bratislava, s.r.o.
20. 4. 2006 Mozart. Prednáška. Prednášateľ: prof. PhDr. Z. Mahler. Organizátor: UKB - hudobný kabinet, Veľvyslanectvo Českej republiky v SR.
24. 4. –
6. 5. 2006 Samuel Beckett. Európska putovná výstava fotografií o živote a diele spisovateľa a dramatika. Organizátor: Veľvyslanectvo Írskej republiky v Bratislave.
27. 4. 2006 Gaetano Donizetti: Lucrezia Borgia. Projekcia hudobných diel. Organizátor: Klub priateľov opery SND.
3. 5. 2006 Listinné falzá v živote stredovekej spoločnosti. Prednáška z cyklu Slovenský stredovek. Organizátor: FF UK - Katedra slovenských dejín a UKB.

3. 5. 2006 e-Content management. Základné aspekty interoperability informačných systémov v kultúre. Prednášateľ: Ing. Nadežda Andrejčíková, Cosmotron s.r.o. Organizátor: UKB.
4. 5. 2006 Prevencia psychických ochorení detí. Prednáška spojená s výstavou pomôcok a ich predaj. Organizátor: občianske združenie PreDys, občianske združenie MEDLIB a Spoločnosť priateľov UKB.
5. 5. 2006 e-TEN Digitalizácia na objednávku a e-TEN Digitalizácia on Demand. Elektronické služby sprístupnenia poznatkov – prednáška. Prednášatelia: Mgr. Pírová, Günter Mühlberger, PhD. Organizátor: UKB.
9. 5. 2006 Vitaj kniha. Ján Štefánek - Michal Grell - Ivan Klinec: Informatizácia ekonomických objektov v informačnej spoločnosti. Uvedenie nového titulu odbornej publikácie, kreatívna recenzia - diskusné fórum. Prednášali autori. Organizátor: UKB.
10. 5. 2006 Využitie redakčných systémov na prezentáciu knižničných služieb. Vyhodnotenie súťaže o najlepšie knižničné WWW sídlo TOP Web Lib 2005. Organizátor: SSK - Bratislavská pobočka, Centrum VTI SR, KKIV FFUK.
12. 5.-
19. 5. 2006 Európa v škole. Výstava spojená so slávnostným vyhodnotením 53. ročníka medzinárodného projektu EURÓPA V ŠKOLE (víťazné práce účastníkov projektu). Organizátor: Štátny pedagogický ústav, Rada Európy, Európsky parlament, MŠ SR.
17. 5. 2006 Slávnostné odovzdávanie štipendií. Odovzdávanie certifikátov úspešným uchádzačom o štipendia na štúdium v zahraničí. Organizátor: Nadácia otvorenej spoločnosti.
18. 5. 2006 Charles Gounod: Rómeo a Júlia. Projekcia hudobného diela. Organizátor: Klub priateľov opery SND.
18. 5. 2006 Slováci v zahraničných misiách. Vzdelávacie podujatie o účasti slovenských vojakov v zahraničných mierových misiách a operáciách, určené pre stredoškolskú mládež. Organizátor: UKB - NATO.

23. 5. –

3. 6. 2006 Slovensko Európe a svetu. Výstava obrazov – životopisných portrétov historických osobností Slovenska. Organizátor: autor obrazov Milan Medúz.

7. 6. 2006 Žigmund Luxemburský a Slovensko. Prednáška z cyklu Slovenský stredovek. Prednášateľ: doc. PhDr. J. Lukačka, CSc. Organizátor: FF UK - Katedra slovenských dejín, UKB.

12. 6.-

14. 6. 2006 Bratislavské bibliografické dni 2006. Odborná prednáška. Organizátor: UKB, SNK Martin.

15. 6. 2006 Giuseppe Verdi: La Traviata. Projekcia hudobného diela. Organizátor: Klub priateľov opery SND.

22. 6. 2006 Múdrosť srdca. Pásmo poézie, hudby, scénického čítania a krátkych divadelných hier.

Názov: **BULLETIN UNIVERZITNEJ KNIŽNICE
V BRATISLAVE č. 1/2006**

Vydala: Univerzitná knižnica v Bratislave

Zodpovedný redaktor: Mgr. Tatiana Popová

Redakčná rada: Mgr. Mária Džavíková, Mgr. Kamila Fircáková,
PhDr. Dagmar Kleinová, Mgr. Tatiana Popová,
PhDr. Lýdia Sedláčková

Jazykový redaktor: PhDr. Júlia Dvorská

Rok vydania: 2006

Tlač: Univerzitná knižnica v Bratislave